

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1946.

Första kammaren.

Nr 36.

Tisdagen den 12 november.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Justerades protokollen för den 5, 6 och 9 innevarande månad.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare.

För vårdande av enskilda angelägenheter anhåller undertecknad vördsamt om fortsatt ledighet från riksdagsarbetet från den 12 dennes tills vidare.

Karlskrona den 9 november 1946.

Emil Petersson.

På gjord proposition bifölls ansökningen för den tid, varunder herr Petersson för vårdande av i ansökningen åsyftade angelägenheter vore i behov av fortsatt ledighet från riksdagsarbetet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 363, angående anordnande av en särskild utbildningskurs för sinnesslölärare våren 1947.

Föredrogs och bordlades ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 12, statsutskottets utlåtanden nr 264—267, 270—272, 274 och 277 samt första lagutskottets utlåtanden nr 53 och 54.

Herr *Bergh, Ragnar*, väckte en motion, nr 388, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare, m. m.

Motionen bordlades.

Herr **Domö** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Trivseln i samhället störes otvivelaktigt i hög grad av förbud och påbud, som ständigt irriterar medborgaren i hans dagliga liv, därför att de förefalla honom onödiga, såsom utslag av meningslös regleringslusta och byråkratism. Det skulle föra för långt att här ge en detaljerad redogörelse för alla de olika slag av frihetsinskränkningar och byråkratiska petitesseer samt för den tyngande formalism, som åsyftas med våra dagars tal om »Krängel-Sverige». Exempel finnas inom byggnadsregleringen, inom hela det system för reglering av konsumtionen, som hört krigstiden till, men vilket undan för undan blir allt svårare att upprätthålla i samma mån som försörjningen förbättras, de kunna hämtas inom regleringen av tobakshandeln samt utskänknings- och utminuteringsregleringen av spritdrycker. Från krigsåren finnas kvar en hel rad begränsningar i den enskildes

*Interpellation
ang. formalis-
men inom
statsförvalt-
ningen
m. m.*

Interpellation ang. formalismen inom statsförvaltningen m. m. (Forts.)
 ekonomiska frihet — exempelvis råjongbestämmelserna i fråga om lastbilstrafiken — vilka för menige man icke längre te sig nödvändiga. Hur befogade sådana åtgärder än må ha varit, då de en gång inaugurerades, böra de avvecklas i samma mån som detta visar sig möjligt.

Vad allmänheten särskilt starkt vänder sig emot är den långt gående centraliseringen av samhällets verksamhet. Denna har medfört en kraftig tillväxt av den centrala förvaltningsapparaten i Stockholm, en många gånger häpnadsväckande pappersexercis med alla de tidsödande verkningar denna vållar inom handel, produktion och annan ekonomisk verksamhet, samt slutligen allt större svårigheter för de lokala synpunkterna och intressena att göra sig gällande inom denna starkt centraliserade byråkrati. Mycket av det arbete som i våra dagar ägnas åt administration av statens reglerande och kontrollerande verksamhet skulle säkerligen kunna beredas nyttigare uppgifter. Det omfattande och ofta alltför forcerade lagstiftningsarbetet har producerat en för vanligt folk överskådlig flora av författningar — inte minst på skattelagstiftningens område — vilka, ej sällan illa formulerade, redan för sin tolkning åsamka tidspillan och kostnader. Medborgarna fordra att så mycket som möjligt få ägna sig åt sina vanliga arbetsuppgifter. I stället nödgas de offra både tid och möda för att tillgodose de krav på uppgiftslämnande o. d. som ställas av en alltmera anspråksfull statlig administration.

Med hänsyn till produktiviteten, effektiviteten och trivseln i det svenska samhället bör en avveckling ske av alla onödiga regleringar, förbud och restriktioner. Den många gånger groteska pappersexercisen och formalismen inom den offentliga förvaltningen kräver en radikal översyn över administrationsformerna, och det bör allvarligt övervägas, om icke förvaltningen i väsentlig grad skulle vinna i smidighet och effektivitet genom decentralisering av uppgifterna.

I början av 1945 framhöll nuvarande statsrådet Myrdal i en av honom signerad artikel i tidskriften Tiden, att det vore »ett första rangens intresse att avbyråkratisera och demokratisera samhällsverksamheten». Vid ett annat tillfälle lär från samma håll ha uttalats, att »hela det kineseri av regleringar, som även under normala tider aldeles i onödan binder och hindrar människorna i deras dagliga liv här i Sverige, är moget för en radikal nedrustning». Även andra medlemmar av den nuvarande regeringen ha varit inne på samma tankebanor. Således har statsrådet Danielson i ett tal yttrat, »att vi fått en massa klockslag och förbud att hålla reda på, vilka stundom motiveras med ganska småskurna konkurrens- och kontrollsynpunkter utan tillräckligt beaktande av den stora allmänhetens intresse för en god service». Statsrådet Danielson ansåg, att »det vore önskvärt att få alla dessa förbud och restriktioner granskade».

Den således förebådade och från allmänhetens sida med stort intresse förväntade »nedrustningen» har dock hittills icke vidtagits. Snarare synes utvecklingen i samband med nya former av statsingripanden på olika områden leda till att de av mig påtalade förhållandena ytterligare accentueras. Enligt min uppfattning tillkommer det regeringen att snarast möjligt ägna uppmärksamhet åt saken och vidtaga därav påkallade åtgärder.

På grund av vad sålunda anförts får jag hemställa om kammarens tillstånd att till hans excellens statsministern framställa följande frågor:

1. Har Ers Excellens uppmärksammat, att åtskilliga inskränkningar i medborgarnas handlingsfrihet icke framstå som påkallade av ett oavvisligt samhällsintresse och att statsförvaltningen i hög grad präglas av hämmande formalism och byråkratism, samt

2. Är det regeringens avsikt att snarast möjligt verkställa utredning av hit-

Interpellation ang. formalismen inom statsförvaltningen m. m. (Forts.)
 hörande problem samt, i den mån så visar sig erforderligt, för riksdagen fram-
 lägga de förslag som kunna befinnas påkallade?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge
 framställas.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sam-
 manträde avslutades kl. 4.09 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 13 november förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Herr statsrådet *Danielson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
 nr 362, angående försäljning av kronan tillhöriga markområden i Karlsborg
 m. m.; och
 nr 366, angående inköp av fastighet för generalkonsulatet i San Francisco.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herr *Bergh, Ragnar*,
 väckta motionen, nr 388, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
 statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare, m. m.

Föredrogs ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 12, i anledning av Kungl. *Ang. godkän-*
 Maj:ts propositioner nr 350 angående godkännande av mellan Sverige och De *nande av en*
 Socialistiska Rådsrepublikernas Union träffad handelsöverenskommelse m. m. *handelsöver-*
 samt nr 351 angående godkännande av mellan Sverige och De Socialistiska *enskommelse*
 Rådsrepublikernas Union träffat kreditavtal. *med Sovjet-*
unionen
m. m.

Genom en den 11 oktober 1946 dagtecknad, till utrikesutskottet hänvisad
 proposition, nr 350, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen
 bilagda utdrag av statsrådsprotokollen över handels- och utrikesdepartements-
 ärenden för den 5 oktober 1946 och över handelsärenden för den 11 oktober
 1946 samt med överlämnande av den 7 oktober 1946 träffade överenskommel-
 ser mellan Sverige och De Socialistiska Rådsrepublikernas Union avseende
 varuuutbyte och betalningar m. m., föreslagit riksdagen att dels godkänna ifrå-
 gavarande överenskommelser dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga
 vissa därav föranledda medel dispositioner.

Genom en annan jämväl den 11 oktober 1946 dagtecknad och till utskottet
 hänvisad proposition, nr 351, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av vid pro-
 positionen fogade utdrag av statsrådsprotokollen över finans- och utrikesde-
 partementsärenden för den 5 oktober 1946 och över finansärenden för den 11
 oktober 1946 samt med överlämnande av ett den 7 oktober 1946 mellan Sverige
 och De Socialistiska Rådsrepublikernas Union träffat kreditavtal, begärt riks-
 dagens godkännande av ifrågavarande avtal.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Utskottet, som till behandling i ett sammanhang upptagit bägge de nu angivna propositionerna, hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 350,

dels meddela av Kungl. Maj:t äskat godkännande av mellan Sverige och De Socialistiska Rådsrepublikernas Union den 7 oktober 1946 träffade överenskommelser i vad desamma avsåge protokollet till överenskommelsen rörande varuutbyte och betalningar av den 7 september 1940 jämte därtill hörande två listor samt skriftväxling och protokoll.

dels ock lämna Kungl. Maj:t begärt bemyndigande 1:o att meddela de beslut, som kunde erfordras för reglering, i enlighet med vad i propositionen anförts, av exportkreditnämndens fordringar på grund av utfärdade garantier i samband med avtal mellan förra lettiska regeringen, å ena sidan, och Svenska entreprenad aktiebolaget och aktiebolaget Elektro-Invest, å andra sidan, om byggande av en elektrisk kraftstation vid Kegums, ävensom 2:o att till ersättning för vissa förluster i Balticum disponera dels det belopp av 2 900 000 kronor, som enligt föreliggande avtal skulle från Sovjetunionen inbetalas till svenska regeringen såsom gottgörelse för förkomna transitvaror, dels ock därutöver sammanlagt högst 5 550 000 kronor av statens krigsförsäkringsnämnd tillkommande medel; samt

att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 351, meddela av Kungl. Maj:t äskat godkännande av det den 7 oktober 1946 mellan Sverige och De Socialistiska Rådsrepublikernas Union träffade kreditavtalet.

I motiveringen hade utskottet om den underställda uppgörelsen i dess helhet såsom allmänna synpunkter anført följande:

»Av enahanda skäl, som ett återknyttande och en utvidgning av Sveriges genom kriget beskurna handel med andra länder ansetts böra efter krigsslutet befordras genom kreditgivning från svensk sida, synes det vara berättigat och påkallat att genom beviljande av kredit befrämja utvecklingen av handeln med Sovjetunionen. En dylik kredit till Sovjetunionen, vars folkhushåll genom kriget tillfogats vittgående skadegörelse, överensstämmer också med den strävan att bidra till återuppbyggnadsarbetet i de av krigets härjningar drabbade länderna, som kommit till uttryck i Sveriges handelspolitik efter krigsslutet. Att i propositionen nr 351 icke begärts någon medelanvisning motiveras också uttryckligen därav, att medel finnas disponibla å det av riksdagen tidigare beviljade investeringsanslaget bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete. En utvidgning av den svensk-ryska handeln torde också få anses överensstämma med de internationella strävanden, som för närvarande göras att återuppliva världshandeln och öka dess volym.

Utskottet delar den i propositionen uttalade och inom svenskt näringsliv allmänt omfattade meningen, att en väsentlig utvidgning av vår handel med Sovjetunionen är önskvärd. Ett bifall till de nu framlagda regeringsförslagen öppnar väg för denna utvidgning, medan ett motsatt förfarande torde kunna för avsevärd tid framåt spärra vägen. Utskottets allmänna övervägande utmynnar alltså i slutsatsen, att de genom förevarande propositioner underställda överenskommelserna böra av riksdagen godkännas.»

Vid utlåtandet fanns fogat ett särskilt yttrande av herrar *Domö, Gränebo, Ivar Anderson, Bergvall, Skoglund, Pehrsson-Bramstorp, Ohlin* och *Bagge*, vilka anført:

»Under andra halvåret 1945 och särskilt under innevarande år har det svenska försörjningsläget undergått en allvarlig åtstramning. Knappheten på arbetskraft och många varuslag har blivit akut. Detta sammanhänger till en del med

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

att den tidigare införseln från Tyskland bortfallit mera fullständigt och, efter vad det nu förefaller, till stor del för en längre period än som tidigare antagits. Atskilliga svenska industriers produktionskapacitet är tagen i anspråk för lång tid framåt, och efterfrågan från in- och utland är livlig även när det gäller beställningar för framtida leverans. Faran för en inflationsartad utveckling synes mera hotande än tidigare. I ett dylikt lägre äro möjligheterna starkt begränsade att utan allvarliga skadeverkningar för det svenska folkhushållet leverera stora varumängder till utlandet på sådana villkor, att en motsvarande införsel av i vårt land behövliga varor icke kommer till stånd. Enligt vår mening hade det därför varit naturligt, om regeringen, när förhandlingarna om ett svenskt-ryskt handelsavtal återupptogs på våren 1946, hade beaktat dessa förändrade förutsättningar och gjort omfattningen av en eventuell kreditgivning till Sovjetunionen — liksom naturligtvis i förekommande fall till andra länder — beroende av de numera begränsade leveransmöjligheterna och det starka behovet av en ökad tillförsel av viktiga varor till vårt land.

Regeringen synes emellertid utan hänsyn till det skärpta knapphetsläget och den växande inflationsrisken samt de begränsade möjligheterna att erhålla varor från Sovjetunionen ha lagt en kredit på 1 000 milj. kronor till grund för förhandlingarna. Som man kunnat förutse visade sig de svenska företagens leveransmöjligheter av ifrågavarande varuslag uppgå endast till ett långt mindre belopp. På så sätt blev utgångsläget vid överläggningarna mellan regeringen och den svenska exportindustrien så till vida egendomligt, att vissa företag skulle förmås att höja de i utsikt ställda leveranskvantiteterna utöver vad som i och för sig framstod som affärsmässigt motiverat, om hänsyn togs till de ovissa utsikterna i fråga om arbetskraft och materiel, till faran för en snedbelastning av produktionsapparaten samt till önskvärdheten av en ur risksynpunkt gynnsam spridning av exporten och bibehållandet av tidigare upparbetade marknader. Trots de justeringar, som under sommaren företagits i tidigare planer, har kreditavtalet sålunda blivit med hänsyn till aktuella möjligheter 'överdimensionerat', varigenom dessvärre riskerna för att avtalets fullgörande icke skall förlöpa friktionsfritt väsentligt ökas. Det föreligger uppenbarligen fara för att de utlovade kreditleveranserna icke skola kunna fullgöras utan att en beskäring av byggnadsverksamheten genomföres, varigenom knappheten på arbetskraft och materiel skulle mildras. De sannolika återverkningarna på jordbruket och industrien och därmed på det svenska försörjningsläget framkalla också allvarliga farhågor. Enligt vår mening borde alltså ett något mera begränsat avtal, innefattande mindre krav på svensk export utan motsvarande import, hava av regeringen eftersträfvats. Att nu förkasta avtalet synes oss emellertid icke böra ifrågakomma, då detta skulle kunna, som utskottet skriver, 'spärra vägen för avsevärd tid framåt' för ett upptagande av de ekonomiska förbindelserna mellan Sovjetryssland och Sverige i önskvärd omfattning. Att sådana förbindelser komma till stånd och bibehållas åt öster likaväl som åt väster och söder framstår för oss som en angelägenhet av så stor vikt, att betänkligheterna mot ett godkännande av avtalet måst vika. Vi vilja emellertid understryka, att en väsentlig förutsättning för att avtalet skall kunna fullgöras utan alltför stora svårigheter för vårt lands näringsliv och vår folkförsörjning är att den svenska produktionen får fortgå och utvecklas utan störande ingripanden.»

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén**: Herr talman! I det föreliggande utlåtandet har utrikesutskottet efter en omsorgsfull och ingående diskussion av det svensk-ryska avtalet funnit sig böra enhälligt godkänna

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

detsamma Jag ber att på regeringens vägnar få uttala ett tack till utskottet för dess behandling av ärendet och att ge uttryck åt regeringens tillfredsställelse över det resultat utskottet kommit till. Det är av stort värde, förefaller det mig, att vi i en så viktig handelspolitisk fråga nått fram till ett enigt resultat. Under den förberedande debatten i pressen och på talarstolar har stundom det intrycket kunnat skapas, att stark splittring rådde i landet om detta avtal, och därav ha särskilda utländska iakttagare dragit oberättigade slutsatser om orsakerna till avtalets ingående. Med den mycket begränsade kännedom man ofta i främmande land har om Sverige och dess förhållanden — i och för sig ganska naturligt — har man trots sig finna, att här i vårt fredliga och toleranta land utkämpades en inbördes strid mellan öst och väst, en avbild i miniatyr av den tvekamp, som enligt tidningarna håller på att utkämpas på olika internationella skådebanor.

Utrikesutskottets utlåtande bör göra slut på denna onödiga och ingalunda oskadliga legendbildning. Utskottet har på avtalsfrågan anlagt samma sakliga synpunkter som tidigare regeringen. Sålunda ansluter sig utskottet till uppfattningen, att en väsentlig utvidgning av vår handel med Sovjetunionen är önskvärd. Utskottet bekräftar också, att denna ståndpunkt är allmänt omfattad inom svenskt näringsliv. Detta betygas ytterligare i det yttrande från Sveriges industriförbund och Sveriges allmänna exportförening, som intagits i utskottets utlåtande. Dessa bägge organisationer för näringslivet framhålla, att det ur allmänna svenska synpunkter är önskvärt att en betydande utvidgning kommer till stånd av Sveriges ekonomiska förbindelser med Sovjetunionen.

Måhända finna kammarens ledamöter detta vara en så självklar ståndpunkt, att det är en överloppsgärning att understryka den. Men med hänsyn inte minst till de många kommentarer, som framkommit i utlandet, är det enligt min mening av vikt att betona, hur vi allmänt se på denna sak i vårt land. Själva utgångspunkten för avtalsförhandlingarna har varit uppfattningen, att det är från kommersiella och handelspolitiska synpunkter angeläget att i långt högre grad än tidigare få till stånd en svensk-rysk handel.

En del av dem, som i pressen ha kritiserat avtalet, ha sagt, att det är politiska skäl som ligga bakom. Man säger ibland både här hemma och utomlands, att det är ett politiskt avtal. Som så ofta i den politiska diskussionen bedrivs det härvid ett spel med dubbeltydiga ord. De som kritiserar avtalet såsom politiskt, vilja vanligen göra gällande, att det tillkommit, inte i svenskt intresse, utan som resultat av ett politiskt tryck eller av en obehörig efterlåtenhet gentemot den andra partens intressen. I den meningen är avtalet inte inspirerat av politiska motiv. Insinuationerna borde vara tillräckligt vederlagda såväl genom de nyss citerade yttrandena från ett enhälligt utrikesutskott och från näringslivets organisationer som också av förhistorien till avtalet. Såsom under remissdebatten framhölls, var den dåvarande samlingsregeringen varmt intresserad av en väsentlig utvidgning av handeln med Sovjetunionen och erbjöd för ändamålet en kredit av just den storleksordning, varom nu är fråga.

Men i en annan mening har avtalet politisk betydelse. Det är av stort värde för de allmänna förbindelserna mellan två länder, att ett livligt handelsutbyte mellan dem pågår. Det är inte någon ny sanning som lanseras, när man betonar värdet av handelsförbindelserna för en mera tillfredsställande politisk atmosfär i världen. Utrikeshandeln är ett viktigt led i strävandena för en tryggare och stabilare ordning mellan länderna. Denna synpunkt är besläktad med den, som kommit till uttryck i utskottsutlåtandet, när utskottet yttrar, att en utvidgning av den svensk-ryska handeln får anses överensstämma med de inter-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

nationella strävanden, som för närvarande göras att återuppliva världshandeln och öka dess volym.

Ett enhälligt utrikesutskott har också, i likhet med regeringen, funnit att avtalet med Sovjetunionen är ett uttryck för samma politik som förts från svensk sida i förhållande till andra länder efter kriget. Det betonas av utskottet, att det är berättigat och påkallat att genom beviljande av kredit främja utvecklingen av handeln med Sovjetunionen. Utskottet yttrar vidare att en kredit till Sovjetunionen, vars folkhushåll genom kriget tillfogats vittgående skadegörelse, överensstämmer med den strävan att bidra till återuppbyggnadsarbetet i de av krigets härjningar drabbade länderna, som kommit till uttryck i Sveriges handelspolitik efter krigsslutet.

Utskottet har å andra sidan vid sin granskning av propositionen framhållit, att avtalskomplexet är omfattande och till sina verkningar svårt att bedöma. Dess genomförande kan få återverkningar, som bli påfrestande för olika delar av folkhushållet. Säkerligen vill ingen motsäga utskottet häri. Det är uppenbart, att ett avtal av denna omfattning och art innefattar åtskilliga ovissa moment. Avtalets verkningar sammanhånga på olika sätt med den allmänna ekonomiska utvecklingen. Alltid när det gäller att lägga upp planer på lång sikt har man att räkna med vissa riskmoment, eftersom vi inte kunna med någon högre grad av säkerhet förutsäga, vad som kommer att ske i framtiden. Men på sina håll har det varit en omtyckt sport att stapla upp svårigheter och olägenheter med utgångspunkt från inbördes oförenliga prognoser om utvecklingen. Regeringen har för sin del ingalunda varit blind för svårigheterna men har gentemot en överdriven kritik varit angelägen att fästa uppmärksamheten vid de positiva sidorna av uppgörelsen. I likhet med utskottet räknar regeringen på att de särskilda företagen skola göra allt vad på dem ankommer för avtalets genomförande och hyser tillit till den svenska industriens kapacitet. Det är självfallet, att regeringen å sin sida besjålas av önskan att stödja de enskildas ansträngningar.

Fastän de borgerliga ledamöterna av utskottet förenat sig med socialdemokraterna i utskottets gemensamma yttrande, ha de därutöver framhållit vissa synpunkter i ett särskilt yttrande. Detta utmynnar i åsikten, att regeringen borde ha »eftersträvat» ett »något mera begränsat avtal, innefattande mindre krav på svensk export utan motsvarande import». Tankegången är alltså, att dessa ledamöter visserligen acceptera det föreliggande avtalet men att de skulle ha föredragit ett något mera begränsat avtal. De ge också en motivering för sin åsikt så till vida, att de förklara, varför de borgerliga ledamöterna i utrikesutskottet ha en annan uppfattning i avtalsfrågan nu än den de själva eller deras partivänner hade i regeringen i juni 1945 och tidigare.

Någon ledamot av utskottet har vid ett tillfälle karakteriserat detta yttrande så, att de borgerliga ledamöterna anse sig ha kunnat göra ett bättre avtal, om de hade haft regeringsmakten. Ja, det är ju tänkbart. I varje fall skulle jag inte våga mig på att bevisa, att det föreliggande avtalet i alla sina delar är det bästa möjliga. Men för att kunna ens närmare diskutera den frågan behöva vi veta litet närmare, hur ett idealiskt avtal skulle se ut enligt de borgerliga utskottsledamöternas mening. Finge vi ett entydigt svar på den frågan, skulle vi så ha att utröna, om dessa ledamöter i regeringsställning hade haft utsikter att genomdriva just det avtal, som de funnit vara det bästa. Kanske hade de misslyckats och efteråt stått där med tomma händer. Här befinna vi oss sannerligen på hypotesernas fält. Men sådana hypoteser äro alldeles oskadliga, och jag vill inte förmena någon att känna tillfredsställelse över vad allt han kunnat uträtta om han varit i tillfälle att styra och ställa med de här avtalsfrågorna.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Vi kunna i varje fall nu ena oss i förhoppningen, att detta viktiga avtal med Sovjetunionen skall lända vårt land till gagn och göra förbindelserna mellan de hägge länderna livligare och mer stabila.

Herr **Domö**: Herr talman! Jag vill börja med att uttala min anslutning till den tillfredsställelse, som utrikesministern gav uttryck åt, då han karakteriserade det ingångna avtalet som ett allvarligt och gemensamt försök att komma till en vidgad handelsförbindelse med Ryssland och sade att avtalet inte hade någon politisk karaktär annat än sätillvida, att det var ett uttryck för en åstundand från vår sida att stå i gott förhållande till Ryssland såväl som till andra länder. Jag skall något senare återkomma till vad utrikesministern yttrade i övrigt.

Det kan kanske förtjäna att framhållas, att enhälligheten gäller det väsentliga, själva principen att vi skola få ett avtal med Ryssland till stånd. Den oenighet, som hans excellens herr utrikesministern talade om, hänför sig ju framför allt till avtalets omfattning. Man får nog inte dra den slutsatsen av utskottsutlåtandets enhällighet, att inte meningarna i frågan om det ryska handelsavtalet brutit sig synnerligen starkt såväl inom riksdagen som hos folket i dess helhet.

Det föreliggande utskottsutlåtandet utmynnar i ett enhälligt tillstyrkande av Kungl. Maj:ts förslag, och till detta resultat har, såsom hans excellens herr utrikesministern sade, utskottet kommit efter en mycket ingående granskning. Det har framstått klart för oss i utskottet, vilken utomordentlig betydelse denna fråga har med hänsyn till det ekonomiska läget i vårt land, till vikten av att övervinna efterkrigstidens svårigheter genom en klok politik och till önskemålet att göra vår insats för att åter få i gång de internationella handelsförbindelserna och bygga ut vår utrikeshandel.

Jag skall inte dölja, att jag hyst synnerligen stor tveksamhet inför det föreliggande förslaget och att jag med stort allvar ser på vårt lands möjligheter att gå i land med de gjorda åtagandena utan mycket kännbara återverkningar för vårt näringsliv, och därmed ytterst för vår levnadsstandard. När jag ändå avstått från att yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition — en åtgärd som säkerligen inte skulle sakna skäl — har det skett därför, att riksdagen blivit försatt i en situation, som i mångt och mycket erinrar om ett tvångsläge. Ett avslag skulle, som utskottet säger och som de borgerliga understrukt i sitt särskilda yttrande, kanske »spärra vägen för avsevärd tid framåt» för ett återupptagande av de ekonomiska förbindelserna mellan Sovjetunionen och Sverige, förbindelser som alla finna önskvärda. Jag kan alltså inte bortse från den situation som uppstått därigenom, att ett preliminärt avtal faktiskt träffats efter långvariga förhandlingar. Riksdagens prövningsrätt i handelsavtalsfrågor är utomordentligt viktig, men om förtroendefulla relationer skola kunna skapas i det internationella umgänget, måste vi begagna denna vår rätt med yttersta urskillning och om möjligt undvika att desavouera vårt lands representanter efter slutförda förhandlingar.

Vi ha redan tidigare här i kammaren haft tillfälle att diskutera förhistorien till dessa förhandlingar. Ämnet måste nu behandlas ännu en gång. Man kan nämligen inte låta alla de uttalanden, som förekommit i regeringspressen på sista tiden, stå oemotsagda — det skulle kunna inge folk en felaktig bild av läget. Jag anknyter här till vad jag nyss sade gentemot utrikesministerns yttrande.

Med den iver, som är nervositetens nära anförvant, försäkrar man på socialdemokratiskt håll att alla — alltså även de borgerliga — som voro med i samlingsregeringen, äro lika ansvariga i fråga om anbudet om miljardkrediten.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

Tillåt mig, herr talman, först att fästa uppmärksamheten på det i och för sig intressanta förhållandet, att detta myckna tal om medansvarighet så gärna förs till togs av regeringen och dess många hjälpredor. Vad kan det bero på? I den socialdemokratiska agitationen är ju miljardkrediten den mest välbetänkta av alla krediter och förhandlingarna de bäst skötta av alla förhandlingar! Regeringen och regeringens vänner borde — om de verkligen trodde på denna agitation — vara uppriktigt förtjusta över att själva ha hela ansvaret och därmed också hela äran. Ja, de borgerliga borde rent av anses göra regeringen en tjänst, då de i all vänlighet avstå från några av de vackraste fjädrarna i regeringens hatt.

Men här stå vi inför ett mysterium. Socialdemokraterna visa oss ingalunda någon tacksamhet! I stället tala de om medansvarighet, precis som om de i hemlighet dela vår uppfattning, att förhandlingarna om krediten inte skötts tillfredsställande.

Jag har redan tidigare här i kammaren sagt, att det sätt, på vilket finansministern redan 1944 förde en miljardkredit på tal med ryska ministern, var förhastat och olyckligt. Jag har sagt, att finansministern inte hade rådfört sig med sina borgerliga kolleger, innan han tog initiativet i denna fråga, och att vi därigenom ställdes inför fait accompli. Finansministern har för sin del förnekat detta. Han hävdar, att han handlat i samförstånd med hela regeringen. Här står alltså uppgift mot uppgift — och det är väl därför ofruktbart att fortsätta diskussionen på denna punkt. Jag har för min del ingenting att ta tillbaka.

Jag har också tidigare sagt, att förhandlingskontakten 1944 inte ledde till resultat och att bägge parter — ryssar och svenskar — sedan kunde känna sig fullt obundna inför framtida förhandlingar. Finansministern har medgivit detta men hänvisar liksom utrikesministern till att ett nytt erbjudande om en miljardkredit gjordes i juni 1945, då samlingsregeringen fortfarande fanns kvar. Är då detta verkligen något försvar för kreditpolitiken år 1946 — ett år senare, i en ny situation? Det är, herr talman, den avgörande frågan.

Hans excellens herr utrikesministern undrade, huruvida de borgerliga skulle ha kunnat åstadkomma ett bättre avtal än det, som nu föreligger, om de hade suttit kvar i regeringen. Ja, det är ju alltid omöjligt att säga vad som kunde göras i olika fall. Jag skall inte här ingå på någon dryftning av denna fråga. En sak tror jag mig dock säkert kunna säga, nämligen att jag för min del, om jag hade suttit i regeringen, inte skulle velat gå med på ett avtal med så omfattande förpliktelser i fråga om leveranser som dem, som ingå i det nu träffade avtalet.

Då handelspolitiska förhandlingar av den art, som det här gäller, föras fram mot sitt slutliga avgörande, måste en regering, som med tillräcklig omtanke bevakar folkets intressen, först och främst taga hänsyn till det ekonomiska läget och våra leveransmöjligheter. Det är nu uppenbart att läget efter krigets slut och särskilt under loppet av 1946 blivit alltmer ansträngt. Jag hänvisar här till vad vi anfört i vårt särskilda yttrande i fråga om den växande knappheten på arbetskraft, den betänkliga varubristen, som inte alls tycks kunna hävas så snabbt som vi tidigare hoppats, den starkt ökade inflationsfaran och de omfattande kreditutfästelser, som Sverige gjort till andra länder under de senaste åren.

Alla dessa omständigheter borde stämt regeringen till eftertanke, då den stod inför uppgiften att fastställa riktlinjerna för de avgörande förhandlingarna i Moskva under 1946, det tycks mig uppenbart. Har den då ådagalagt denna av omständigheterna starkt påkallade realism? Här har kritiken varit

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

skarp och, såvitt jag kan se, till stora delar berättigad. Regeringen kunde på nytt ha övervägt, om det i föreliggande läge verkligen var klokt att lägga anbudet om en miljardkredit till grund för förhandlingarna. Läser man det av industriförbundet och exportföreningen för utrikesutskottet framlagda betänkandet, får man ett starkt intryck av att redan företagens svar på den i april 1946 anordnade rundfrågan om de svenska leveransmöjligheterna i många avseenden var en varningssignal. Det saknades sannerligen inte starka reservationer i dessa svar — reservationer som byggde på fakta om den redan då stora ordertillgången, om den hårt påfrestade produktionskapaciteten, om svårigheterna med material och arbetskraft. Eller med andra ord: i svaren på rundfrågan pekade man just på sådana faktorer, som regeringen i en fråga som denna först och främst har skyldighet att iakttaga och bevaka.

Varningarna fingo dock inte den verkan, som de borde ha haft. Regeringen använde miljardkrediten som riktpunkten för sin politik, och våra ombud vid förhandlingarna i Moskva ha på detta sätt — reellt, om också inte formellt — sett sin uppgift begränsad av de på förhand givna förutsättningarna. Det är, mildt uttryckt, en ytterst märklig situation, som sålunda uppkommit. Regeringen synes vid förhandlingarna här hemma med företagen ha gjort till sin uppgift att anpassa näringslivets leveransmöjligheter efter sitt eget anbud till Sovjetunionen i stället för att från början anpassa sitt anbud till Sovjetunionen efter svenska produktionsförhållanden. Ingen, som med oförvillad blick för realiteterna studerar den förutnämnda industripromemorian till utrikesutskottet, undgår iakttagelsen, att allt detta väckt till liv allvarliga farhågor just hos företagsamheten. Det märkliga är att den i denna inlaga inte bara sett sig föranledd att belysa de ur industriell synpunkt centrala frågorna, utan också att ta upp problem utanför detta område — problem som beröra inflationsfaran och vårt lands samlade kreditkapacitet. Betänkandet ger ett starkt intryck av att man för samvetsfridens skull sett sig nödsakad till en i föreliggande läge naturligt nog dämpad men i själva sakfrågan tungt vägande kritik.

För handelsministern är denna kritik graverande. Jag tror att det är nödvändigt att han uppfattar den lika allvarligt som den är menad. Han har desto större skäl att göra detta som det inte är fråga om kritik enbart från en enda sektor av näringslivet. Oron är stor inte bara bland dem, som direkt genom sina prestationer måste bära avtalsuppgörrelsens hetta och tunga. Oron är stor också inom de delar av näringslivet, där man har klart för sig, att kraftiga indirekta verkningar kunna uppstå. I själva verket beröras alla av den stora frågan — alla utan åtskillnad! Överallt där det är ont om arbetskraft, där man fruktar för en försämring av penningvärdet, där man känner varubristens tryck, är man i dag också orolig för sovjetavtalet. Utskottet har bara kunnat höra en del av de många intressenterna. Säkert har handelsministern observerat att utskottet i sin motivering ingalunda är främmande för sådana synpunkter. — Jag uttrycker min glädje över att hans excellens herr utrikesministern tillmätte utskottets motivering så pass stor vikt som han gjorde. — Utskottet säger utan reservation från någon av sina medlemmar, att den omfattande kreditexporten »får betydande återverkningar inom svenskt näringsliv — industri såväl som jordbruk — och för svensk försörjning». Och utskottet tillägger därefter, att det i ett knapphetsläge sådant som det nuvarande inte kan undgås, att återverkningarna »bliva påfrestande för olika delar av det svenska folkhushållet». Därmed är alltså sagt, att vi alla i detta land — oberoende av samhällsklass och gruppstillhörighet — blivit satta i en båt, som är tungrodd och som det inte är lätt att ro i land. Efter detta utskottets besked tycks det

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

mig vara på tiden att det blir slut på talet om att hela avtalsfrågan kan betraktas med handelsministerns upphöjda lugn, därför att avtalet bara berör en mindre del av vår utrikeshandel. Utskottet har klokt nog inte försökt bygga ett resonamang på denna ohållbara grund. Tvärtom har utskottet sett till realiteterna, då det betonar, att den förutnämnda industripromemorians synpunkter böra beaktas av Kungl. Maj:t. Och till de viktigaste av dessa synpunkter hör — i den mån det gäller att klarlägga det verkliga läget — konstaterandet att leveranserna av verkstadsprodukter under avtalsperioden komma att uppgå till 25—30 % av det totala exportvärdet för denna industri och att leveranserna t. ex. för lokomotivgruppens vidkommande komma att motsvara 50 % av tillverkarnas totala kapacitet. Här framträder risken för snedbelastning av hela vårt näringsliv med all önskvärd tydlighet — en risk, som gör sig gällande på hemmamarknaden och för levnadsstandarden. I de borgerligas särskilda yttrande har en av dessa risker särskilt framhållits, nämligen faran för att en beskränning av byggnadsverksamheten kan bli nödvändig för att mildra knappheten på material och arbetskraft. Det vore väl mycket begärt att allmänheten skall betrakta allt detta med saktmod, och jag tror att handelsministern måste inse det. Han har spämt bägen högt. Kanske han denna gång för sin personliga del slipper lyssna till klangen från en bristande sträng, men nog har han kommit närmare bristningsgränsen än han hittills varit under sin korta men intensiva politiska bana.

I den offentliga debatten har ett betydande intresse vidare knutits till vissa speciella spørsmål, som beröra handelsministern personligen. Med rätt eller orätt har hans sätt att behandla dessa spørsmål skapat oro och upprörda stämningar, som medfört, att diskussionen delvis kommit vid sidan av själva huvudproblemet och inriktats på frågor, som eljest inte bort få en så framträdande plats i meningsutbytet. Jag syftar då på talet om påtryckningar mot industrien, betingade av önskemål att förmå denna att gå med på de i avtalet angivna leveranserna.

Det riktiga hade naturligtvis varit att herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet på ett tidigt stadium klargjort frågan genom att lägga papperen på bordet och att han inte väntat med sina uttalanden, tills själva utredningarna i utskottet gjort dem alldeles ofrånkomliga. Det var inte förrän efter Asea-chefens bekanta redogörelse i utskottet som statsrådet Myrdal tillät sig att något lyfta på slöjan.

I detta sammanhang vill jag gärna i förbigående söka göra upp ett litet mellanhavande mellan honom och mig. Handelsministern klandrade mig i ett offentligt uttalande för att jag vid remissen av föreliggande proposition inte hade tagit till orda i fråga om de s. k. »påtryckningarna», utan i stället väntat därmed till ett anförande i Skövde. Detta statsrådets uttalande skedde i samband med den förklaring, som han nödgades göra just till följd av vad som framkommit i utskottet. Emellertid förbigick herr Myrdal totalt att jag redan i remissdebatten den 14 oktober bragt frågan på tal och framhållit att tiden då var inne för honom att rensa luften. Vid det tillfället föredrog han dock att undvika en ingående diskussion i denna fråga.

Vad de påtalade ingripandena från regeringens sida beträffar, så har i varje fall så mycket framkommit genom utredningen i utskottet, att man i det relaterade Asea-fallet oroats av handelsministerns s. k. alternativa förslag, avsedda att användas, om Asea skulle se sig ur stånd att tillgodose de framförda önskemålen om leveranser. Och det förefaller sannolikt att dessa förslag kommit vederbörande att gå längre i åtaganden än de eljest skulle gjort. Vad man skall kalla detta, vet jag inte. Vårt språk innehåller måhända

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

inte en tillräckligt differentierad skala uttryck för vad som är korrekt eller inte korrekt.

Vad förhandlingarna mellan regeringen respektive industrikommissionen och vederbörande industriföretag beträffar, har utskottet i övrigt saknat verifierat underlag för sina bedömanden. Innan man från de närmast berörda enskilda företagens sida öppet tillkännagivit sina erfarenheter, är det omöjligt för en utomstående att bilda sig en klar uppfattning om vad som ligger bakom den kritik som riktats mot handelsministern i nu berörda hänseende.

Jag skall nu, herr talman, inte längre uppehålla mig vid den kritik, som är påkallad i samband med denna avtalsfråga. Det vore kanske en hel del att säga om den diskussion om det moraliska ansvaret för avtalets fullgörande, som statsrådet Myrdal tog upp för ett par veckor sedan här i riksdagen. Statsrådet ville ju ge intrycket av att man kunde avlasta en stor del av detta ansvar på industrien. Jag delar inte denna uppfattning. Vi veta, att den svenska företagsamheten kommer att göra sitt bästa, och därmed är nog sagt om den saken.

Däremot vill jag understryka en annan viktig synpunkt. Om vi överhuvud taget skola gå i land med de väldiga uppgifter, som förestå oss och som i hög grad ökas genom avtalet med Sovjet, så gäller det att ge näringslivet tillfälle att i lugn och ro utveckla sin kraft och göra det bästa möjliga i en besvärlig situation. Det fordras samverkan och kraftanspanning på alla håll. Vi måste försöka undvika friktionsanledningar på arbetsmarknaden, där parterna otvivelaktigt få ett mycket stort ansvar att bära. Det gäller att upprätthålla och, i den mån det kräves, återställa förtroendet inom samhället mellan olika grupper och mellan näringslivet och statsmakterna. Mycket beror på den allmänna politik, som regeringen kommer att föra. I industriförbundets och exportföreningens skrivelse, som infogats som en del av utskottsutlåtandet, har man tagit fasta på regeringens uttalanden om att tvångsåtgärder eller överhuvud taget ingrepp i svenska företags handlingsfrihet inte skola ifrågakomma. Och när vi bedöma kreditavtalet, är det vidare av vikt att lägga märke till den konstruktion, som det fått. Utskottet har beaktat, att den fått formen av ett ramavtal. Den utlovade krediten kommer att utnyttjas i den mån betalningsorder ingå till riksbanken på grundval av att enskilda svenska företag genom fria avtal slutit leveranskontrakt inom överenskommelsens ram. Härigenom undanröjas åtminstone vissa av de betänkligheter, som yppats.

När de svenska företagen skola ta ståndpunkt till leveransfrågor, äga de sin fulla avtalsfrihet. De kunna anta eller förkasta givna anbud utan ingripande från regeringens sida. Det enda, som härvidlag kan inskränka deras frihet, är, att leveranser på grund av kreditavtalet inte kunna ske i vilken utsträckning som helst. Med hänsyn till vårt lands intressen under nu rådande ekonomiska förhållanden har man nämligen i kreditavtalet närmare angivit de produktionsområden och varukategorier, som kunna komma i fråga.

Om jag till slut, herr talman, skall sammanfattningsvis ange min ståndpunkt, vill jag säga ifrån, att förhandlingarna från regeringens sida enligt min uppfattning inte har skötts på ett tillfredsställande sätt. Med en mera omsorgsfull handläggning och med bättre beaktande av realiteterna skulle man säkerligen ha kunnat komma till ett ur svensk synpunkt bättre resultat i denna för vårt land så angelägna handelspolitiska fråga. Det är inte bara jag utan med mig stora delar av den allmänna opinionen, som anser, att regeringens kreditgivningspolitik i föreliggande läge skulle ha passat bättre för en stormakt än för en liten stat som vår. Någon ändring i detaljer i Kungl. Maj:ts förslag kan emellertid inte nu ske. Vad som förekommit i avtalsfrå-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

gan har, som jag förut antytt, försatt oss i ett bundet läge. Vi äro hänvisade till två möjligheter: att vraka eller att acceptera. Av de skäl, som jag angav i början av mitt anförande, finner jag det för min del inte i föreliggande läge tillrådigt att yrka avslag på propositionen, och därför får jag, herr talman, hemställa om bifall till utskottets förslag.

Enär herr statsrådet Wigforss anmält sig vilja avlämna kungl. propositioner, avbröts nu behandlingen av det föreliggande utlåtandet.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 364, med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående bankaktiebolags inlåning;

nr 368, angående ersättning till Sveriges riksbank för viss förlust;

nr 369, angående bidrag till den internationella flyktingkommittén m. m.;

nr 370, angående provisorisk reglering av viss förlust i Sveriges riksbank;

nr 372, med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen den 31 december 1945 (nr 896); samt

nr 373, angående anslag till bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete.

Fortsattes överläggningen angående utrikesutskottets utlåtande nr 12.

Herr **Bergvall**: Herr talman! Det vore onekligen i klarhetens intresse, om en synpunkt kunde rensas bort ur den efterföljande debatten. Jag åsyftar den föreställningen, att de personer, som se mera kritiskt än handelsministern och hans närmaste omgivning på det nu föreliggande rysslandsavtalet, på något sätt skulle vara negativt inställda i fråga om handelsutbytet med Sovjetunionen, i denna sin inställning då förmodligen ledda av ideologiska motiv eller av en mera allmänt diffus ovänlig känsla. Mig veterligt har inte någonting, som berättigar den karakteristiken, förts fram i debatten från något håll av betydelse, vare sig utom eller inom riksdagen. Detta förhållande illustreras bland annat av den omständigheten, att kritiken, sådan den offentligen framförts, knutit sig till kreditavtalet och endast i ringa grad, om ens i någon mån, gällt varuutbytesavtalet. Det finns ganska starka skäl att understryka denna synpunkt, då en motsatt uppfattning skymtat fram såväl i statsrådstal under valrörelsen som i regeringen närstående pressorgan.

Den kritik, som förts fram och som fått ett starkt uttryck i det särskilda yttrande, vilket samtliga borgerliga ledamöter av utrikesutskottet fogat till utlåtandet, har varit och är baserad på att man tvivlar på att kreditavtalet i dess nuvarande form är på lämpligt sätt avpassat efter våra ekonomiska förhållanden och förutsättningar, sådana som dessa förhållanden och förutsättningar gestalta sig nu och kunna överblickas för de närmaste åren. Man betvivlar också — utrikesministern var inne på den frågan — och ironiserade litet i det sammanhanget — att avtalet behövt framläggas i sin nuvarande form, om förberedelserna för och förhandlingarna om avtalet lagts upp på ett mera realistiskt och framsynt sätt. Det har gjorts gällande, att den svenska regeringen redan *före* de sista förhandlingarna i Moskva lämnat sådana medgivanden eller erbjudanden — jag vet inte vilket, jag har inte tillgång till några originaldokument — berörande de svenska kreditleveranserna, att de ur svensk synpunkt värdefullaste bytesobjekten inte längre existerade, då förhandlingarna i sitt sista skede började. Det skulle onekligen vara av mycket

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

stort intresse, om någon av regeringens ledamöter ville ge sådana upplysningar rörande vad som förekommit, att man vann klarhet på denna punkt — det gäller både själva tillvägagångssättet och motiven för detta. Jag förstår, att min begäran kanske inte kan *helt* tillmötesgå. Man får ju, när det gäller förhandlingar med en främmande makt, ta vissa hänsyn, som inte existera i fråga om inrikespolitiska spørsmål. Men jag tror, att det är ett allmänt intresse att det göres vad som kan göras för att sprida klarhet på den punkten, ty får den föreställning jag nyss antydde kvarstå, har man onekligen ett starkt underlag för tvivelsmål, om förhandlingarna lagts upp på det riktiga sättet.

Att handelsministern som den närmast ansvarige får stå i skottgluggen för kritiken och ta åt sig huvudparten av denna, finner jag alldeles naturligt. Åtskilligt av vad som sagts och gjorts från hans sida har också — och den känslan är väl inte helt obefintlig ens bland hans egna partivänner, även om vi inte få höra det komma till uttryck i dag — bidragit till att skärpa kritiken och skapa den misstro, för vilken han är föremål i ganska vidsträckta kretsar. Vill man ha någon utförligare exemplifikation på denna punkt, skall jag under den följande debatten ge några exempel på vad jag här syftar på.

Att en kritik från de utgångspunkter, som här anförts, har ett starkt sakligt underlag, lär man knappast kunna bestrida. Den finns inte heller enbart inom oppositionens led. Åt vissa farhågor har utrikesutskottet ansett sig böra ge uttryck i sitt utlåtande. Att detta har skett på ett mycket dämpat och stillsamt sätt, lär inte någon finna svårförklarligt. Även i vissa socialdemokratiska tidningar ha de kritiska synpunkterna funnit gensvar så till vida, att man helt allmänt antytt, att det varit önskvärt, om avtalet kunnat hållas inom en mera begränsad ram. Att så inte kunnat ske, söker man motivera eller urskulda — det sista är kanske det riktigare ordet — på olika sätt. Till den frågan skall jag återkomma senare i mitt anförande.

Det skulle för övrigt ha varit onaturligt, om kritik av den art, som jag här åsyftar, inte framförts och inte vunnit anklang. Dagens läge är sådant. Från alla håll klagas över brist på arbetskraft och efterlysas åtgärder, som skola tillföra vederbörande mera arbetskraft. Det gäller såväl jordbruk som industri och handel. Varenda en, som har med praktiskt arbete att göra, vet också, att klagomålen inte äro obefogade, utan att situationen är till ytterlighet ansträngd. Befolkningsprognoserna i fråga om de arbetsföra åldrarna i vårt land under den närmaste framtiden äro också sådana, att man inte av dem kan hämta någon tröst i detta sammanhang.

Det är emellertid inte bara arbetskraften, som tryter. Vi ha på centrala områden en betydande knapphet i fråga om råvarutillgångarna. Vi ha tränga sektioner, som tillsammans med den bristande tillgången på arbetskraft och material lägga hinder i vägen för en planmässig expansion av industrien, för bostadsbyggandet och för många områden av personlig konsumtion. Svårigheterna kunna inte trots alla försök bagatelliseras, och det hjälper inte, att man säger, att förevarande handelsavtal inte i detta sammanhang spelar någon annan och större roll än andra avtal, som vårt land ingått. Påfrestningarna på folkhushållet måste naturligtvis sammanhånga med summan av våra förpliktelser och våra importmöjligheter och måste beaktas i varje sammanhang och vid varje tillfälle.

Hur besvärlig situationen från dessa utgångspunkter ter sig för de företag och industrigrupper, som ha att fullgöra de största leveransåtagandena enligt kreditavtalet, framgår med all önskelig tydlighet av de uttalanden, som gjorts

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

av exportföreningen och industriförbundet i den gemensamma skrivelse från dem, vilken finns intagen i utrikesutskottets utlåtande. Man framhåller i denna skrivelse mycket eftertryckligt, att de uppgifter om leveransmöjligheter, som från industriens sida lämnats, lämnats under förutsättning att tillräcklig tillgång finns på material och arbetskraft. Man kan kanske i detta sammanhang erinra om att när förfrågningarna sändes ut till industrien, angavs tydligt, att industrien inte skulle ta hänsyn till arbetskrafts- och materialtillgång. Den saken skulle bedömas centralt. Det innebär naturligtvis, att industriföretagens uppgifter om leveransmöjligheterna under en sådan situation kommo att peka högre än de eljest skulle ha gjort. I det sammanhanget uppkommer en mycket krånglig och tilltrasslad fråga om ansvarsfördelningen, när dessa uppgivna leveranser skola realiseras i praktiken, mellan industrien och regeringen, en sak som jag inte skall beröra närmare i detta sammanhang. Herr Domö har redan talat om den frågan.

Råvarubristen och den bristande tillgången på arbetskraft kunna komma att utgöra stora hinder för fullgörandet av leveranserna i hela den omfattning, i vilken de planerats. Det finns i detta sammanhang särskild anledning att understryka, att bristande tillgång på arbetskraft för vissa industriers vidkommande inte innebär enbart att de befara, att de skola mista ytterligare arbetskraft under den hårda konkurrens om arbetskraften, som för närvarande föreligger, utan också innebär en farhåga för att de inte skola kunna öka sin arbetskraft på ett sätt, som är en nödvändig förutsättning för att de skola kunna uppfylla vad de på ett tidigare stadium under vissa förutsättningar antytt vara möjligt. En sådan ökning innebär naturligtvis, att arbetskraft måste tas från andra håll, där knapphet också råder.

Det finns i den situationen mycket stor anledning att bestämt understryka ett uttalande, som göres från utskottets sida, nämligen att det avtal, som vi diskutera i dag, slutligt bygger på fria överenskommelser mellan köparna och säljarna i Sovjetunionen och de säljande eller köpande svenska företagen. Självfallet måste för de svenska leverantörerna vara, att de, när de skola slutligt kalkylera sina leveransmöjligheter, då beställningarna skola påbörjas och leveranserna fullgöras, måste ta hänsyn till de förpliktelser, som de måste anses ha såväl mot hemmamarknaden som mot kunder i andra exportländer. Det finns också i utskottsutlåtandet en antydning om dessa synpunkter. Jag skall i detta sammanhang hoppa över force-majeure-klausulen, som det eljest skulle finnas anledning att skärskåda just ur denna speciella synpunkt.

Den disproportion mellan varutillgång och varuefterfrågan, som karakteriserar den ekonomiska situation, i vilken vi för närvarande befinna oss, måste komma att i viss mån ytterligare skärpas genom de leveransförpliktelser vi ikläda oss med det i dag diskuterade avtalet. Det skulle vara mycket olyckligt, om utvecklingen skulle bli sådan, att kristidslagstiftningen därigenom skulle konserveras och komma att bibehållas för en lång tid framåt. Hur nödvändig denna kristidslagstiftning än varit och i vissa avseenden alltjämt är, så äro dess återverkningar på det svenska näringslivet dock i så många avseenden olyckliga, att dess avskaffande vid tidigast möjliga tillfälle tor sig mycket angeläget. Man måste i det sammanhanget uttrycka den förhoppningen, att den socialdemokratiska regeringen och den socialdemokratiska riksdagsmajoriteten trots sin allmänna förkärlek för planhushållning inte måtte medverka till ett permanentande av kristidslagstiftningen. Tidigare har man från socialdemokratiskt håll givit uttryck åt den uppfattningen, att kristidslagstiftningen inte ens från socialdemokratiska utgångspunkter är en lämplig planhushållningsform. Ett bestämt besked på denna punkt just i detta sammanhang, då vi disku-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

tera rysslandsavtalet, vore ur denna och andra synpunkter av allra största värde, om man från regeringshåll kunde och ville ge det.

Den situation, som skapats genom regeringens tillvägagångssätt under förberedelserna för det nu diskuterade avtalet, illustreras på ett slående sätt av disproportionen mellan de under de förberedande undersökningarna framkomna leveransönskemålen från industriens sida och den ram för leveranserna, som uppdragits i kreditavtalet. Situationen finns i korthet karakteriserad i det särskilda yttrandet till utskottsutlåtandet. Det naturliga hade ju varit, att de levererande industrierna, som vid en förfrågan om sina leveransönskemål endast ha att ta hänsyn till sina egna intressen och sin lust att ytterligare utvidga sina rörelser, skulle ha önskat leverera mera än vad regeringen, som har skyldighet att ta hänsyn till folkhushållets samlade intressen och önskemål, skulle ha funnit rimligt. Här har i stället den motsatta situationen inträtt. Man har på vissa håll måst med olika medel pressa industriens leveransvilja uppåt.

Härmed är jag osökt inne på en sida av diskussionen om avtalet, som spelat en betydande roll i den allmänna debatten, nämligen frågan om handelsministerns påtryckningar. Jag skulle i och för sig inte ha funnit det nödvändigt att gå in på den frågan, ty även om den kan ha sin allmänna politiska betydelse, kan den naturligtvis inte vara avgörande för vårt ståndpunktstagande till det avtal, som vi behandla här i dag. Men jag vill göra det med hänsyn till att åtskilliga uttalanden som gjorts i detta sammanhang inte böra stå oemotsagda. Jag vill härvid förutskicka, att jag icke har tillgång till andra upplysningar, i varje fall inte i stort sett, än dem, som lämnats inför utrikesutskottet.

Jag beklagar ur alla parter synpunkt, att man inte kunnat belysa frågan alltigenom. Jag tror, att det hade varit lyckligare ur allmän synpunkt, om de medarbetare i Dagens Nyheter, som anmält sin önskan att lämna utrikesutskottet vissa upplysningar, beretts tillfälle att lämna dessa. Det förhållandet, att deras hörande skulle ha inneburit ett avsteg från gammal riksdagspraxis, spelar i det sammanhanget inte för mig någon större roll. Det hade varit önskvärt, att så långt möjligt alla papper hade lagts på bordet, åtminstone inför den begränsade krets, som utrikesutskottet utgör. Jag tycker också, att detta borde ha varit ett stort intresse för handelsministern, med hänsyn till de offentliga uttalanden han gjort i frågan. Nu kan man inte komma ifrån ett oangenämt intryck av att handelsministerns sista kommuniké, däri ytterligare underströks, att inga påtryckningar förekommit, kom vid precis samma tidpunkt som den, då utrikesutskottet publicerade sitt beslut att inte höra medlemmarna av Dagens Nyheter's redaktion. Jag vill inte bestrida, att detta kan vara en tillfällighet, men det gör inte något så angenämt intryck.

Ett fall skall jag emellertid belysa särskilt, ehuru jag kommer att göra också det mycket kortfattat. Jag syftar på Asea-fallet och håller mig härvid till den redogörelse, som lämnats i utrikesutskottets kommuniké. Det går inte att bagatellisera vad som i det sammanhanget förekommit genom att hänvisa till det i och för sig självklara och av ingen bestridda förhållandet, att det kan vara en svensk handelsministers, inte bara rätt utan plikt att under vissa situationer diskutera vad som kan göras för att utöka produktionen inom en viss svensk industrigren. Ingen har heller, så vitt jag vet, ifrågasatt lämpligheten av att handelsministern i en sådan situation kan önska konferera med ledningen för inom landet existerande företag. Den frågan måste han naturligtvis själv bedöma. Jag menar också, att det innebär ett uppenbart försök att snedvrída diskussionen, då man, såsom skett på visst håll, gör gällande, att

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

ställningstagandet på vissa håll, inom folkpartiet t. ex., motiverats av rädsla för att konkurrens skulle skapas inom ett visst industriområde, där ett faktiskt monopol föreligger. Jag är inte och har aldrig varit benägen att slå vakt om enskilda monopol, och det är, så vitt jag vet, inte heller någon annan inom folkpartiet. Men det är inte detta saken gäller. Det relevanta i detta fall är väl, att diskussionen om antydda expansionsmöjligheter, såvitt man kan se, avförts från dagordningen redan innan bemyndigande lämnades industrikommissionens ordförande, enligt uppgift på dennes egen begäran, att meddela Asea-chefen, vad som diskuterats. Framförandet av detta meddelande ansågs så brådskande, att chefen för Asea anmodades att i bil omedelbart på kvällen bege sig till Stockholm för att erhålla information om de enligt uppgift redan skrinlagda planerna, som dock under vissa förutsättningar kunde aktualiseras på nytt. Det är att observera, att detta skedde vid en tidpunkt, då det gällde att förmå Asea att i hög grad öka sina leveransåtaganden. För att inte bli missförstådd, vill jag, då jag förut åberopat utrikesutskottets kommuniké, tillägga, att uppgiften om färden till Stockholm är hämtad ur en i en dagstidning publicerad artikel, som återgivits av ett flertal tidningar och inte på något sätt dementerats.

Jag har en känsla av att om handelsministern — och även statsministern, eftersom han gjort några offentliga uttalanden i saken — inte ha förståelse för att vad som här skett är och i varje fall av vederbörande kan och måste uppfattas som påtryckningar, då äro de tämligen omusikaliska, och jag tycker, att handelsministerns brist på sinne för nyanser spelat honom ett spratt i detta, kanske också i andra sammanhang. Detta bristande sinne för nyanser, kan bli rätt besvärande för honom.

Därmed skall jag lämna denna påtryckningsfråga, som jag har bragt på tal närmast för att korrigera vissa missförstånd.

Om jag ser frågan om avtalet mot bakgrunden av den situation, som jag i det föregående sökt antyda, framstår det för mig som önskvärt, att de leveranser, som förutsättas i avtalet, på ett annat sätt än som nu skett anpassats efter våra ekonomiska förutsättningar. Det är inte uteslutet, att ett sådant tillvägagångssätt under vissa förutsättningar skulle ha varit bättre ägnat att befrämja det — jag vill ytterligare understryka det — enligt min mening mycket önskvärda framtida handelsutbytet med Sovjetunionen än det nuvarande tillvägagångssättet. Jag tänker på den irritation och de friktioner, som kunna uppkomma, om situationen blir sådan, att det på grund av en alltför besvärande knapphet i fråga om arbetskraft och material uppstår betydande differenser mellan de leveranser, som verkligen kunna fullgöras, och de leveranser, för vilka ramen uppdragits genom kreditavtalet. En sådan irritation och sådana friktioner äro naturligtvis i och för sig inte befrämjande för en fortsatt gynnsam utveckling av handelsutbytet.

Det försvar, som från regeringshåll och i den regeringstrogna pressen lämnats för den nuvarande utformningen av avtalet, har inte kunnat verka övertygande på mig. Man har velat vältra över en så väsentlig del som möjligt av ansvaret på samlingsregeringen. Så vitt jag förstår, är emellertid samlingsregeringens ansvar på centrala punkter högst begränsat. Tillgängliga upplysningar ge vid handen, att under samlingsregeringens tid gällde diskussionen ett avtal innebärande helt andra förhållanden mellan import från Sovjetunionen och varuleveranser på kredit utan motsvarande import. Därjämte tillkommer en omständighet, den enligt min mening allra viktigaste, och det är, att det ekonomiska läget, sådant det för närvarande ter sig i vårt land, är ett helt

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

annat än det var, då detta ryska avtal i tidigare skeden diskuterades. Man rörde sig då ännu med den föreställningen, att det ganska snabbt efter världskrigets upphörande skulle inträda en situation, karakteriserad bland annat av inte brist på arbetskraft, utan svårighet att vinna sysselsättning för arbetskraften.

Varje avtal måste enligt min uppfattning grundas på läget sådant det är, då avtalet planeras och slutes, och sådant man kan vänta sig, att detta läge under en överblickbar framtid skall utvecklas. Jag vill icke bestrida, att det är tänkbart, att situationen relativt snart — i varje fall under avtalsperioden — kan utveckla sig därhän, att olägenheterna i avtalet bli mindre och fördelarna bli större. Detta innebär med andra ord, att man givetvis kan och måste räkna med möjligheten, att en depression sätter in relativt tidigt. Jag skall för min del inte försöka att ge mig in på en diskussion av frågan om vilken utveckling, som för de närmaste åren är den sannolika. Varubristen i världen är ju så stor, att om det bara gällde att fylla denna, så skulle hela produktionsapparaten kunna hållas i gång under mycket avsevärd tid framåt — säkert långt över den tid, då det ryska avtal, som nu med all sannolikhet kommer att träffas, tillhör det förflutna. Jag är emellertid inte blind för att de internationella förhållandena, exempelvis förhållandena på kreditmarknaden, kunna utveckla sig på sådant sätt, att ett allvarligt konjunkturomslag inträffar, långt innan man i egentlig mening kan tala om något varuöverflöd. Jag har emellertid redan i det föregående angivit, varför jag tror, att även i en sådan situation ett efter våra nuvarande förhållanden bättre avpassat, alltså mera begränsat kreditavtal, bättre än det nu till behandling föreliggande avtalet skulle tillgodosett de önskemål, man velat realisera. Vilken säkerhet har man för övrigt för att varubytesavtalet, vars löptid formellt sett är ettårigt, kommer att leda till ett större handelsutbyte i fortsättningen?

Man kan nu intaga den ståndpunkten, och många ha redan gjort det, att man, när ens allmänna inställning till det avtalsförslag, som regeringen framlagt för riksdagen, är så pass kritisk som den jag antytt i mitt anförande, bort dra konsekvenserna av denna kritiska inställning och yrka avslag på hela avtalsförslaget. Jag finner icke denna reflexion på något sätt onaturlig. När jag för min del liksom de övriga medlemmar i utskottet som i högre eller lägre grad dela mina betänkligheter, trots detta valt, att under stark kritik tillstyrka avtalsförslaget, har detta varit väsentligen beroende på följande tankegång. Riksdagen har ställts i den situationen, att den icke kan säga annat än ja eller nej till avtalsförslaget. Att i nuvarande läge söka åstadkomma några modifikationer är uteslutet. Vid övervägande i denna situation av olika slag av risker, nackdelar och fördelar har jag kommit till det resultatet, att skälen för ett bifall överväga. Bakom detta ligger naturligtvis den förhoppningen, att avtalet skall bidra till att utveckla och förbättra våra handelsförbindelser med Sovjetunionen. Riskerna har jag talat om förut.

Jag hemställer alltså om bifall till utskottsförslaget.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! De båda sista talarna ha yrkat bifall till utskottets hemställan, men i verkligheten ha de talat däremot.

Herr Bergvall ville, att vi skulle ena oss i önskan om handelsförbindelser med Sovjetunionen, både intima och förtroendefulla. Men det är ju inte första gången, som vi här i landet diskutera ett sådant avtal; vi ha flera gånger tidigare både underhandlat om och träffat handelsavtal med Sovjetunionen. Det har alltid varit förenat med en viss nervositet. Det har alltid stått en dunst av rövarromantik omkring dessa förhandlingar. Man har diskuterat, som

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

om det vore frågan om att inleda handelsförbindelser med månen eller någon annan ännu längre bort liggande himlakropp.

Detta står i en underlig motsättning till det lugn, som vi i allmänhet uppträda med, när det gäller att avtala med andra nationer. Sådana avtal acceptera vi i allmänhet som någonting självfallet; ofta dragas de inte ens inför riksdagen. Även när dessa andra handelsavtal äro av mycket stor omfattning och förenade med kreditförbindelser från Sveriges sida, ha vi inte sagt många ord om saken. Det stora betalningsavtalet med England har ju knappast varit föremål för några mera omfattande kommentarer i vår press, och här i riksdagen har det, om jag minns rätt, knappast blivit omnämnt. Och ändå är detta avtal i sitt slag av lika stor omfattning som det ryska handelsavtal, vi nu syssla med, och har, i varje fall till sina konsekvenser under den tidsperiod det gällt, föranlett ännu större krediter från vår sida än det ryska avtalet skulle göra.

Detta förhållande ger mig anledning till det uttalandet, att om detta ryska handelsavtal hade avsett en annan nation än Sovjetunionen, skulle det inte ha blivit en sådan sensation kring detsamma, som nu har blivit fallet; man skulle inte ha talat om inflationsrisker, och det hade antagligen inte blivit någon som helst reservation i utrikesutskottet.

Jag har svårt att förstå, varför ett handelsavtal med Sovjetunionen skall behöva komma i en särklass. Principiellt är det ju inte någon skillnad mellan att göra affärer med Ryssland och att göra affärer med den övriga världen. Svenska företag — även de stora företag, som det nu är fråga om — ha ju ända sedan kommunistrevolutionens dagar haft omfattande och förtroendefulla affärer med Sovjetunionen. Dessa företag ha — om jag är riktigt underrättad — aldrig haft anledning att ångra, att de givit sig in på dessa affärer. De ha blivit väl behandlade, och man kan märka, att ryssarna ingenting hellre önska än att bli betraktade såsom goda kunder och goda säljare. De ha i dessa affärer alltid sökt att göra rätt för sig.

Man kan därför inte annat än beklaga den speciella agitation, som särskilt i pressen förts i denna fråga, en agitation, som också har givit genklang i de båda senaste talarnas anföranden. Att den agitationen har slagit över råder det väl ingen tvekan om; hela saken har givits orimliga proportioner, vilket, om man ser till det önskemål, som även reservanterna — om jag så får kalla dem — inom utskottet ha uttalat, måste leda till ett olyckligt resultat. Man kan inte komma ifrån det intrycket, att denna agitation har matats från centraler, där man inte har svenska intressen, utan intresse av att vårt land arbetas in i en front, som vi själva inte ha någon anledning att önska oss försatta i. Det är inte något svenskt intresse, att det skapas sådana fronter i världen. Vi ha väl snarare intresse av att motarbeta dem.

Det har till och med sagts — kanske inte här i landet men i andra länder — att vårt förslag till avtal med Sovjetunionen skulle innebära en svensk orientering åt ett visst håll. Det är klart, att detta avtal varken från regeringens sida eller från utrikesutskottets, åtminstone inte från »reservanternas», varit avsett att innebära en sådan orientering. Däremot kan man kanske räkna med, att avtalet i sin mån kan medverka till en utjämning, att det kan bli ett av spannen i den broslagning, som kan överbrygga klyftan mellan öster och väster.

Agitationen i tidningarna har utan tvivel bidragit till att skapa oriktiga föreställningar om det initiativ, som regeringen tagit, och de resultat, som förhandlingarna ha givit. När ekot av den agitationen når oss från andra länder, framför allt från Amerika, inregistreras det hos agitationcentralen här i landet som tecken på vilka olyckliga resultat denna vår politik har avsatt. Det kom ju från Förenta staterna under förhandlingarnas tidiga skede en fram-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

ställning, där det hette att ett sådant avtal mellan Sverige och Sovjetunionen skulle betyda ett avsteg från de frihandelsprinciper, som kunna anses vara fastslagna. Man kan ju fråga sig vem det är, som fastslagit dessa principer. Jag vet inte någon myndighet eller någon sammanslutning med internationell befogenhet, som har fastslagit sådana principer. Under alla förhållanden grundar sig denna framställning på ett missförstånd rörande innebörden av det avtal, som här föreligger. Meningen skulle väl vara att Sverige, genom att kontraktera en så stor del av sin produktion åt ett visst håll, skulle binda sin handelsfrihet i fråga om varuutbytet med den övriga världen. Det är ju inte enastående, att sådant sker. Jag kan erina om att Förenta staterna ha uppköpt Cubas sockerproduktion för flera år framåt. Det innebär i så fall för Cubas del ett engagemang av mycket större omfattning, än avtalet med Sovjetunionen skulle innebära för vår del, och i den affären har ju Förenta staterna direkt engagerat sig. Nu har det redan påpekats, att vår export till Sovjetunionen, även om detta avtal godkännes, inte alls får den stora omfattning som Cubas sockerexport till Förenta staterna.

Jag läste i Dagens Nyheter i går en intervju med några amerikanska herrar. Tydligt var det för intervjuaren svårt att få fram ur hans och tidningens synpunkt tillräckligt talande uttryck för amerikanskt missnöje med vårt avtal. Men det var en av de intervjuade, som sade, att felet med detta avtal var, att Ryssland inte kunde köpa för denna kredit varor annat än i Sverige. Ja, i det avseendet är detta avtal inte konstruerat på annat sätt än andra avtal, som vi ha med andra stater och varigenom vi ställt krediter till dessa länders förfogande. När Sverige beviljat England eller Norge eller vilken annan stat som helst kredit, har det naturligtvis skett för att underlätta för dessa nationer inköp av varor i Sverige. Jag vågar ändå påstå, att avtalet inte innebär något avsteg från de multilaterala principer, som Förenta staterna mena, att handelspolitiken överallt bör inriktas efter. Det finns ju inga hinder att Sverige, för att kunna fullgöra sina leveranser till Sovjetunionen, från andra länder skaffar sig råvaror och annan material för dessa leveranser. På det sättet blir det den cirkulation, som man vill få fram. Men det är just detta, som de, som äro missnöjda med vår politik, inte vilja vara med om. Ätminstone påstå de herrar här i landet, som agiterat emot avtalet, att om avtalet kommer till stånd, komma amerikanska företag att vägra att sälja råmaterial och andra varor till de svenska företag, som ha åtagit sig leveranser till Sovjetunionen, eller sätta upp villkoret att varorna inte få reexporteras till Sovjetunionen. Om det vore riktigt, skulle det vara Förenta staterna, som är fiende till de multilaterala principerna, och inte Sverige.

Det finns ju en sanning i kritiken att våra åtaganden komma att bereda oss svårigheter. Det är sant, att det råder brist på råmaterial, arbetskraft o. s. v. Det har också utskottet gett belägg för i sitt uttalande. De herrar, som ha avgivit ett särskilt yttrande, ha där tillspetsat dessa betänkligheter på ett sådant sätt, att det — såsom Dagens Nyheter också påpekat — inte längre finns något egentligt sammanhang mellan deras motivering och yrkande. Svårigheter finnas, som sagt, men de äro till för att övervinnas. Det är verkligen något ganska enastående, att ett avtal, som en hel nation på detta sätt har ställt sig bakom, på förhand av en stor del inom denna nation stämplas såsom orimligt och ogenomförbart.

Herr Domö och även herr Bergvall menade, att reservanterna i utskottet voro ställda i ett tvångsläge. Om så vore fallet, måste man väl säga, att samlingsregeringen, som började dessa förhandlingar och gav ramen för dem, har varit med om att framkalla detta tvångsläge.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Herr Domö yttrade, att om vi nu skulle säga nej, när saken har avancerat så långt, skulle det medföra, att vi inte på länge skulle kunna upptaga några handelsförbindelser med Sovjetunionen. Om det förhåller sig på det sättet, måste man väl ändå fråga, om inte resultatet hade blivit detsamma, ifall den socialdemokratiska regeringen hade intagit en annan hållning än vad den nu gjort. Om regeringen hade förklarat, att den inte kunde ge några krediter eller överhuvud taget vara med om ett så omfattande avtal som detta, är det väl sannolikt, att det hela hade spruckit och att resultatet hade blivit, att våra handelsförbindelser med denna makt hade blivit störda för lång tid framåt.

Herr Domö förklarade vidare, att om han hade suttit i regeringen, skulle han inte ha varit med om att vi skulle påtaga oss så omfattande förpliktelser. De herrar, som stå för det särskilda yttrandet, ha en annan formulering. De säga, att de helst skulle ha önskat »ett något mera begränsat avtal». Det vore verkligen intressant att få höra, vad som menas med detta försiktiga uttryck »något mera begränsat». Varken herr Domö eller herr Bergvall har lämnat någon förklaring. Den försiktiga formuleringen kan ju närmast tyda på mycket små åsiktsdivergenser mellan utskottet och »reservanterna». Man frågar sig, om inte också ett sådant avtal som »reservanterna» skulle önska och som de karakterisera som av något mindre omfattning, skulle kunna framkalla samma betänkligheter ifrån industriens och andra meningsriktningars sida som det av regeringen framlagda avtalet har gjort. Man undrar rent av om inte herr Domö, ifall han som handelsminister hade förhandlat om ett avtal av den konstruktionen och omfattningen, hade fått lov att tillgripa de tumskruvar på industriherrarna som man nu menar att herr Myrdal har varit stygg nog att använda.

Till rövarromantiken i denna sak hör också allt tal om att företagen ha varit föremål för illojala påtryckningar från handelsministerns sida. De ganska ingående undersökningar, som ha gjorts i utrikesutskottet, ha verkligen inte gett mycket belägg för dessa påståenden. Herr Bergvall har flera gånger antytt, och han gjorde det även i sitt anförande här i dag, att han sitter inne med upplysningar som han kan lämna, om det behövs. Man frågar sig, varför han inte har kommit med dessa upplysningar. I den artikel i Dagens Nyheter, som jag nyss citerade, står, att enligt uppgifter från vederhäftigt håll i Washington har den svenska regeringen utövat påtryckningar på de svenska industriföretagen. Det är uppenbart, att även vederhäftiga instanser i Washington icke kunnat veta mer om dessa ting än vad den svenska regeringen själv gör. Dessa uttalanden i Washington äro givetvis bara ett eko av den agitation och mycket lösliga propaganda som har bedrivits i vårt land. Jag måste som mitt intryck av de gjorda undersökningarna säga, att de påstådda påtryckningarna blott ha existerat i vissa herrars fantasi.

Herr Domö yttrade vidare, att handelsministern med sin rörliga läggning har framkallat oro och vid sina samtal med bruksdisponenterna försatt dem i panik. Vad Asea beträffar, hade herr Myrdals alternativa förslag, såsom herr Domö uttryckte sig, medfört, att Aseas styrelse hade åtagit sig leveranser av sina artiklar i en omfattning som överstiger bolagets förmåga. Vad dessa »alternativa förslag» beträffar, har det i utskottet upplysts, att några sådana icke ha förelegat. Det har vid en statsrådsberedning, vid vilken även direktör Sverre Sohlman var närvarande, förts en diskussion, där handelsministern diskussionsvis vidrörde vissa olika alternativ. Men vid samma sammanträde ha dessa andra alternativ avvisats, framför allt med den motiveringen, att tillgripandet av dessa åtgärder inte i nuvarande situation med hänsyn till det ryska avtalet skulle leda till någon förbättring av vår produktions-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

förmåga och våra leveransmöjligheter. Direktör Thorsten Ericson i Asea har uppgivit, att det var under påverkan av dessa, som han sade, »upplysningar» som han för sin styrelse förordade, att Asea skulle åtaga sig större leveranser. I det sammanhanget bör påpekas, att de åtaganden, som Asea den gången gjorde, voro av betydligt större omslutning än vad regeringen sedan fann vara lämpligt. För övrigt bör också framhållas, att åtminstone inte inför utskottet några påståenden gjorts, att andra företag varit föremål för dylika påtryckningar. Man måste fråga sig, varför just Asea har utsatts för sådana.

Herr Domö sade, att det nu gäller att låta industrien arbeta ostörd och att inom densamma skapa förtroende för regeringen. Jag är ense med honom härom, men jag tycker, att den opposition, som i det här fallet har rests mot de olika förslagen snarare tagit sikte på att skapa misstroende än förtroende.

Herr Bergvall beklagade, att de medlemmar av Dagens Nyheters redaktion, som bett om företräde inför utrikesutskottet, inte ha tillåtits att lämna upplysningar inför utskottet. Dessa upplysningar voro dock tydligen inte avsedda för allmänheten, ty förutsättningen för besöket skulle vara, att de lämnade uppgifterna skulle betraktas såsom konfidentiella och bevaras i de hemliga arkiven. Till allmänhetens upplysande har den »intervjun» således inte varit avsedd att ske.

Herr Bergvall sade vidare, att industrien måste ta hänsyn till sina andra åtaganden, vilket den givetvis har gjort, när den åtagit sig även de ryska leveranserna. Jag vill påpeka, att Asea efter det att bolaget iklätt sig de förpliktelser, som avtalet med Ryssland för dess del innebär, ägnat sig åt mycket omfattande spekulationer och förhandlingar om ytterligare leveranser till andra länder. Det tyder ju inte på att företagets produktionsförmåga skulle vara uttömd genom de åtaganden det har iklätt sig på grund av det ryska handelsavtalet.

Jag konstaterar med tillfredsställelse, att man inom utskottet kommit till ett enhälligt slut i fråga om själva avtalet. Det är bara beklagligt, att den agitation, som har förts omkring frågan, har lyckats desorientera det svenska folket rörande avtalets innebörd och konstruktion. Man har utan tvivel fått orimliga föreställningar om vilken betydelse våra åtaganden enligt avtalet med Ryssland kan ha inte bara för vår förmåga att leverera till andra länder, utan också för våra möjligheter att upprätthålla vår egen inhemska standard. Jag är övertygad om att man, när de i avtalet stipulerade fem, sex åren gått och resultatet kan nedsummeras, kommer att ha en helt annan uppfattning om det ryska handelsavtalets verkningar än vad herrar Domö och Bergvall här ha försökt att ingiva kammaren.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Den fråga, som riksdagen nu har att ta ställning till, har stor betydelse för vårt land ur såväl ekonomiska som politiska synpunkter. Rent allmänt kan sägas, att det är ett nationellt intresse att vi få till stånd utvidgade handelsförbindelser även med Sovjetunionen. Det har under diskussionen om detta handelsavtal många gånger sagts, att det icke är tillfredsställande, att vårt handelsutbyte med Sovjetunionen har så ringa omfattning, och det torde nog ingen vilja bestrida. Vid utvecklandet av våra handelsförbindelser kunna vi rimligtvis inte låta detta bli beroende av det förhållandet, att de länder, med vilka vi utbyta varor, ha olika samhällssystem. Vi kräva endast respekt för vår egen samhällsordning. Härav följer att vi

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

böra stå i ett gott förhållande och upprätthålla kommersiella förbindelser åt skilda håll. Men våra handelsförbindelser böra då läggas efter affärsmässiga grunder. Det kan icke vara nyttigt att ge löften om större export än vad som motsvarar produktionsförmågan inom vårt näringsliv och med nödig hänsyn tagen såväl till den inhemska marknadens behov som till behovet på de marknader utomlands, på vilka vi sedan gammalt äro väl inarbetade och från vilka vi i utbyte erhålla för folkhushållet oundgängliga varor.

Ur dessa synpunkter finns det anledning till berättigad kritik mot det avtalskomplex som nu ligger på riksdagens bord. Kritiken hänför sig därvid framför allt till utfästelserna om den stora krediten. Däremot synes avtalet om ömsesidig export och import vara väl avvägt. Mot ett handelsutbyte utanför kreditavtalets ram på cirka 100 miljoner kronor årligen kan icke något vara att erinra. Meningen är ju att detta handelsutbyte så småningom skall ökas, vilket ur svensk synpunkt bör vara både acceptabelt och önskvärt.

Men kreditavtalet ger, som sagt, anledning till stora betänkligheter. Det borde och kunde ha varit annorlunda beskaffat, om man, innan utfästelserna gävos, hade undersökt vårt näringslivs produktionsmöjligheter och måttet av vår förmåga att utöver redan ingångna handelsavtal fullgöra vad som stipuleras i den nu föreliggande överenskommelsen. Det ryska avtalet kommer med all sannolikhet att kraftigt påverka vårt näringsliv och den ekonomiska utvecklingen i landet. Man har all anledning att befara, att det skall verka hämmande på den gynnsamma ekonomiska utveckling som under många år har ägt rum i vårt land.

Det är alltså inte själva principen om kreditgivning, som här göres till föremål för kritik, utan det är den stora omfattning som denna kredit är avsedd att få som inger farhågor. Vi ha tidigare beviljat ganska stora krediter till andra länder, och man måste fråga sig, hur långt vi ha förmåga att bära bördan av en ytterligare och starkt utvidgad kredit. Det kan bli för mycket för oss. Visserligen utgör kreditavtalet endast en ram, som skall fyllas genom direkta överenskommelser mellan de svenska tillverkarna och de ryska handelsorganen, men har ett visst kreditbelopp fixerats som övre gräns, är det sannolikt, att det kommer att bli en viss moralisk press på den svenska industrien för att den skall uppfylla de från ryskt håll framställda önskemålen.

Det har sagts, att samlingsregeringen måste bära sin del av ansvaret för den överenskommelse, som nu har träffats, och denna argumentering kan kanske så till vida vara riktig, som under samlingsregeringens tid kontakt upprätthölls med de ryska myndigheterna i handelsfrågor och att tanken på kredit diskuterats. Det är emellertid inte känt, om några utfästelser härom verkligen getts av samlingsregeringen, och för övrigt måste det starkt understrykas, att frågan befann sig i ett helt annat läge när samlingsregeringen på sin tid hade kontakt med representanter för Sovjetunionen. Då var vårt land avspärrat från marknaderna västerut med undantag för den kvantitativt ringa handel som upprätthölls genom lejdåbåtstrafiken. I detta läge kunde en kredit åt Sovjetunionen ha haft sin stora betydelse för att skapa sysselsättning för svenska industrier. Nu däremot är läget helt annorlunda. Någon brist på sysselsättning finns inte för vare sig den svenska industrien eller det svenska näringslivet i dess helhet. Tvärtom äro ju förhållandena sådana, att det råder stor brist på arbetskraft, varjämte industriens kapacitet i högsta grad är tagen i anspråk. Många stora industriföretag ha order inneliggande för flera år framåt. Det har också omvittnats inom utrikesutskottet av flera industrimän, vilkas företag vart och ett på sitt område ha att fullgöra vissa av de aktuella leveranserna, att uppfyllandet av det ryska avtalet kommer att medföra åtskil-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

liga svårigheter. Bristen på arbetskraft, råvaror och materiel lägga stora hinder i vägen.

Sveriges industriförbund och Sveriges allmänna exportförening ha — såsom redan tidigare omnämnts här i debatten — i ett gemensamt yttrande till utrikesutskottet framhållit, att vår arbetskraft och våra produktionsmedel nu äro mer fullständigt utnyttjade än vid kanske något annat tillfälle. Härtill kommer att landets produktionskapacitet i långt större utsträckning än normalt bundits icke endast för omedelbart aktuella utan jämväl för framtida behov, exempelvis genom redan med andra länder ingångna handels- och kreditavtal, genom beviljade byggnadstillstånd och genom omfattande fasta order hos de producerande företagen. Detta förhållande har under de senaste månaderna tenderat att skärpas. Uppenbarligen begränsas härigenom möjligheterna att tillgodose nya behov, och detta icke endast när det gäller inhemsk konsumtion och investeringsverksamhet, utan även beträffande önskemål om en vidgad export. Nya exportåtaganden av den storleksordning det här är fråga om måste medföra skärpta svårigheter för skilda grenar av svensk industri att genomföra de anläggningsarbeten och anskaffa den maskinella utrustning som oundgängligen erfordras, om företagen skola kunna följa med i utvecklingen. Det är för övrigt omvittnat, att det kommer att behövas mycken arbetskraft bara för att bygga bostäder åt de arbetare som måste dras till industrien i samband med företagets nyinvesteringar för att kunna fullgöra de ryska leveranserna. Det råder stor brist på bostäder i vårt land för närvarande, och det påstås, att det behöver byggas många bostäder blott för att kunna skaffa bostadsutrymmen åt de arbetare som i sin tur skola uppföra de nya bostäderna åt arbetarna vid de utvidgade industriföretagen. Det hela blir härigenom självförbrukande investeringar som suga till sig oproportionerligt och onödigt mycket arbetskraft, material och kapital.

Industriförbundet och exportföreningen erinra även om att vårt land successivt beviljat kommersiella krediter och återuppbyggnadskrediter till flera länder, vilka krediter uppgå till betydande belopp. Till dessa åtaganden fogas nu det svensk-ryska kreditavtalet på en miljard kronor. En utvidgad export på kredit ökar riskerna för en inflationsartad prisutveckling, något som ju den nuvarande finansministern under hela kriget sökt att motverka och för vilket ändamål han även vidtagit ganska effektiva åtgärder. Om det nu trots alla ansträngningar i motsatt riktning i slutet av denna högkonjunktur skulle uppstå en inflationsartad utveckling som liksom en våg skulle rulla fram över vårt land med alla sina skadliga verkningar, måste man verkligen fråga sig, om finansministern i en dylik situation skulle förmå att bemästra svårigheterna. Jag anser att det vid godkännandet av det nya avtalet är viktigt att ha klart för sig riskerna av att det kan komma att verka i inflationsfrämjande riktning. Enligt de båda av mig anförda organisationernas mening har vårt land genom de nämnda kreditöverenskommelserna i varje fall uppnått och måhända redan överskridit gränsen för vad som från svensk sida kan presteras. En eventuell ytterligare utvidgning av den på kredit av nu ifrågakvarande slag bedrivna exporten skulle vara oförsvarlig ur penningpolitiska synpunkter.

Inför den bild av läget, som de båda organisationerna här tecknat, kan man inte undertrycka den reflexionen, att herr andre vice talmannen kanske kommer att få rätt, då han i sin tidning nyligen skrev, att vi nog måste dra åt svängremmen, om avtalet skall kunna fullgöras.

Det kan inte råda någon tvekan om att kreditavtalet blivit överdimensionerat i förhållande till den svenska industriens resurser i nuvarande läge. Det är främst häremot som kritiken sättes in och således icke mot principen och mot

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

att man träffar ett avtal med Ryssland. Kritiken gäller, som sagt att man icke rätt avvägt våra åtaganden i förhållande till våra resurser. Om en omsvängning i konjunkturerna skulle äga rum inom de närmaste åren, bli ju förhållandena annorlunda, men huruvida en sådan omsvängning verkligen kommer att ske, kan man icke bedöma. Därför kan inte heller överdimensioneringen av avtalet försvaras med spekulationer av denna art.

Det föreligger således uppenbara risker för att avtalets fullgörande inte skall förlöpa friktionsfritt. Allvarliga återverkningar på vårt försörjningsläge kunna uppstå. Huruvida farhågorna komma att besannas eller ej, beror emellertid i någon mån på det sätt, på vilket avtalet kommer att fullföljas. Och härvidlag har regeringen ett stort ansvar. Enligt artikel 3 i kreditavtalet skall den svenska regeringen inom ramen för sin kompetens vidtaga alla åtgärder, som äro erforderliga för genomförandet av de i avtalet förutsedda leveranserna till Sovjetunionen. Det finns anledning att bestämt markera, att den svenska regeringens kompetens är en inre svensk angelägenhet. Inga förändringar av denna kompetens ha kunnat ske genom undertecknandet av avtalet med Sovjetunionen. Genom svensk lagstiftning regleras regeringens befogenheter i fråga om handelsutbytet med främmande länder, och dessa regler ha generell karaktär. De gälla även för handeln med Sovjetunionen. Genom den under krigsåren genomförda lagstiftningen ha regeringens befogenheter väsentligt utvidgats mot vad som tidigare var fallet. Jag är angelägen om att understryka, att denna krislagstiftning icke får behållas en dag längre än vad som är nödvändigt. Uppfyllandet av avtalet med Sovjetunionen kan icke få tas till intäkt för en förlängd giltighetstid för dessa krislagar. Bestämmelsen i artikel 3 torde icke böra tolkas på annat sätt än att regeringen bör positivt stödja de svenska företagen i deras strävanden att skapa gynnsamma produktionsmöjligheter. Tvångsåtgärder av något slag måste vara otänkbara.

Vid avtalets fullgörande måste regeringen se till, att vårt eget försörjningsläge icke försämras. Det är nödvändigt, att våra egna behov i första hand tillgodoses. Någon prioritetsrätt för leveranser till utlandet kan icke få ifrågakomma, vare sig det gäller export till Sovjetunionen eller till andra länder. Det är också ett viktigt intresse för regeringen att se till, att kreditavtalet med Sovjetunionen icke ger upphov till en snedvridning av i första hand vår industri och därmed av hela vårt näringsliv. Otvivelaktigt föreligga stora risker här för. Vissa grenar av vår industri, särskilt den elektriska industrien och verkstadsindustrien, komma att bli hårdare engagerade för avtalets fullföljande än andra grenar. Om deras kapacitet nu skulle utökas över det normala och sedan, när avtalet är fullgjort, en omställning skulle behöva ske, kan detta få allvarliga återverkningar, icke minst för de inom dessa industrigrenar anställda. En av riskerna med kreditavtalet är just, att man icke vet, om det blir möjligt att, efter det avtalet är fullgjort, fortsätta att sälja sådana varor till Sovjetunionen, som avses i avtalet.

Vi äga goda och väl inarbetade marknader på andra håll, och det är för oss oundgängligen nödvändigt att behålla dessa marknader, därför att vi, som jag inledningsvis nämnde, därifrån importera för folkhushållet oundärliga varor. Även här förefinnes ett nationellt intresse, som icke får uppges.

Knappheten på arbetskraft och materiel utgör som sagt de svåraste hindren för fullgörandet av de utfästelser, vi givit Sovjetunionen genom kreditavtalet. Arbetskraftsfrågan är den, som på jordbrukarhåll väcker de största bekymren.

Flera stora industriföretag torde bli nödsakade att utbygga sina verkstäder och andra anläggningar i betydande omfattning, vilket kräver nyanskaffning av arbetskraft både för byggnadsarbetet och sedan för den kommande produk-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

tionen. Då arbetskraftsbristen redan är så stor, kan man förutse en ytterligare ökning av den ström av arbetskraft, som går från jordbruket till industrien och andra näringsgrenar. Vår livsmedelsproduktion kan få vidkännas stora påfrestningar, och det är därför nödvändigt, att regeringen ser till att jordbruksnäringen icke kommer i trångmål genom dessa kreditutfästelser.

För att lindra bristen på arbetskraft och materiel har det ifrågasatts att minska byggnadsverksamheten, vilken onekligen har fått en mycket betydande omfattning. Den stora risken med en sådan inskränkning är emellertid, att den med all sannolikhet kommer att gå ut över landsbygden, där behovet av förbättrade bostäder är störst. För städer och tätorter har för nästa år beviljats byggnadstillstånd för inemot 50 000 nya bostäder, medan byggnadstillstånden för landsbygden äro relativt fåtaliga. Det skulle emellertid vara i hög grad orättvist, om byggnadsverksamheten på landsbygden måste praktiskt taget läggas ned.

Det torde också finnas risk för att produktionen av maskiner och redskap för jordbrukets behov kommer att skäras ned för kraftigt. Redan nu har en stark minskning av järntilldelningen till fabriker, som tillverka dylika maskiner, ägt rum. Om jordbruket både förlorar arbetskraft och berövas möjligheten att i erforderlig omfattning skaffa maskiner för att underlätta det mänskliga arbetet, kan situationen för jordbruket lätt bli kritisk. Jag hoppas att regeringen inser dessa risker och vidtager nödiga åtgärder för att eliminera desamma.

Till sist vill jag sammanfattningsvis framhålla — vilket också gjorts i det särskilda yttrande till utrikesutskottets betänkande, under vilket även mitt namn återfinnes — att regeringen borde ha eftersträvat ett mera begränsat avtal, innefattande mindre krav på det svenska näringslivet och dess förmåga av export. Trots de betänkligheter, som resa sig mot ett godtagande av det föreliggande kreditavtalet kunna vi icke nu förkasta detsamma, då detta, såsom utskottet framhåller, skulle komma att spärra vägen för avsevärd tid framåt för ett upptagande av utvidgade ekonomiska förbindelser med Sovjetunionen. När avtalet nu undertecknats, är det emellertid regeringens plikt att se till, att fullgörandet sker på ett sådant sätt, att vår egen försörjning icke eftersättes liksom inte heller de ekonomiska intressen vi på andra håll ha att bevaka.

Överläggningen blev nu ånyo avbruten för att begärt tillfälle skulle beredas hans excellens herr ministern för utrikes ärendena Undén att avlämna en kungl. proposition.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Undén* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 367, angående godkännande av en mellan Sverige, å ena, samt Amerikas Förenta Stater, Frankrike, Storbritannien och Norra Irland å andra sidan verkställd skriftväxling rörande tyska tillgångar i Sverige m. m.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Fortsattes överläggningen angående utrikesutskottets utlåtande nr 12.

Herr **Sandler**: Herr talman! Först skulle jag vilja förse utskottsutlåtandet med ett litet företal liksom då man förklarar en boks tillkomst. Karaktären av det här aktstycket förstås bäst genom några upplysningar om hur det kommit till.

Principdebatten i utskottet utmynnade i ett preliminärt godkännande av propositionerna utan något avslagsyrkande men väl med många olika förbehåll beträffande skrivningen. Det gavs då ett uppdrag åt ordföranden att

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

med sekretariatets biträde söka åstadkomma ett förslag till utskottsytttrande. Ett sådant, avvägt, i varje fall till sitt syfte, med hänsyn till olika — inte alla — synpunkter i principdebatten framlades. Detta förslag var inte delgivet någon utanför sekretariatet före delningen till samtliga utskottsledamöter. Legendan om att det funnits en socialdemokratisk version av yttrandet får därmed lämnas åt sitt öde.

Vid framläggandet av detta förslag anmäldes delade meningar, och olika mer eller mindre betydande ändringsförslag framfördes. Man uttryckte från alla partiers sida en önskan att söka åstadkomma ett gemensamt uttalande. Det uppdrogs då åt en delegation, bestående av ordföranden och partiledarna för de tre andra partierna i utskottet, att söka finna en sammanjämningslinje. Delegationen utförde sitt arbete och förordade inför utskottet detta förslag. Det antogs enhälligt och utgör det nu föreliggande utskottsytttrandet. Detta har således framgått ur ett lojalt samarbete inom utskottet, och vid bifall till utskottsutlåtandet blir detta och endast detta vad riksdagen kommer att i ärendet uttala.

Nu är härtill fogat ett särskilt yttrande. Detta yttrande har lojalt anmälts och delgivits i utskottet. Däremot finns inte någon anmärkning att göra.

Här i riksdagen känna vi väl skillnaden emellan en reservation och ett särskilt yttrande. Den står inte lika klar utanför dessa väggar. Vi veta, att ledamöter av ett utskott, som biträtt ett gemensamt uttalande, äro oförhindrade att därutöver anmäla ett särskilt yttrande. Men vi veta också, att detta inte förändrar innebörden av vad de gemensamt med andra förorda inför riksdagen.

Jag skall nu, om det tillåtes mig, knyta några reflexioner till detta särskilda yttrande — som naturligtvis inte är någon politisk nullitet, fastän det inte kan komma att bli det, som riksdagen i detta ärende uttalar. Först vill jag dock beröra en terminologisk besvärlighet här. Jag hörde, att till och med en så erfaren riksdagsledamot som herr andre vice talmannen snubblade på den terminologiska svårigheten. Det finns ingen reservation, och följaktligen finns det inga reservanter. Vad skola då vi kalla de herrar, som skrivit detta särskilda yttrande? Det finns icke i svenska akademiens ordbok något ord som passar, och jag måste på fri hand tillyxa beteckningen »yttrarna», om det är mig tillåtet. Det som »yttrarna» behandla är väsentligen tre ting, nämligen handläggningen av avtalsfrågan, bedömningen av uppgörelsen och motiven för dess godkännande.

I den första delen vilja ju de åtta borgerliga utskottsledamöterna göra beaktant, att man hade bort kunna komma till ett bättre resultat, om avtalsfrågan skötts på ett bättre sätt eller av andra. Att tro så är ju alldeles oförgrifligt, liksom att betvivla det. Finns det ett missnöje på den punkten, är det bara i sin ordning, att man ger utlopp åt detsamma. Det är ett medborgerligt privilegium, som vi inte vilja gå miste om här i landet, att om man anser att regeringen skött en sak dåligt, skall man också ha rättighet att göra det beaktant inför både opinion och riksdag. Jag förmodar, att ingen skulle vilja vara med om att avskära en sådan demokratiens hälsena som det här är fråga om och att alla också äro överens därom, att fritt språk i dagsljus är hälsosammare än mummel i mörker.

Att möjliggöra biträdandet av det gemensamma yttrandet därigenom att man ger uttryck åt sitt politiska missnöje med regeringen i ett särskilt yttrande, erkänner jag vara en åtgärd med legitimt syfte. Regeringen torde inte stå svarslös inför den kritik som sålunda presterats.

Hur de åtta sedan kunna förena den bedömning av uppgörelsen som äger

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

rum i det särskilda yttrandet med den gemensamt avvägda bedömning samtliga utskottsledamöter biträtt i utskottets yttrande, överlåter jag åt dem själva. Mitt intryck är att den penna, åt vilken författarskapet anförtrotts, löpt ett stycke vidare av farten. Men här kan spåras ett syfte som inte är lika legitimt. Det framträder i detta avsnitt, emedan det nu gäller en sak som är behandlad också i utskottets yttrande. Den bedömning av uppgörelsen, som återfinnes i yttrarnas uttalande, kunde ha fått formen av ett alternativ eller ett tillägg till utskottets yttrande. Genom att nu välja formen särskilt yttrande har man avstått från att underställa bedömningen av uppgörelsen riksdagens prövning och därmed också undanröjt eventualiteten att få uttalandet godkänt — eller förkastat. Förfaringssättet ligger naturligtvis inom våra spelreglers ram, men man bör ha klart för sig vad det innebär.

I fråga om den avslutande motivgruppen har jag svårt att i mina ordasätt ådagalägga all den vördnad som man borde visa Kungl. Maj:ts opposition. Här görs nu till huvudskäl för uppgörelsens godkännande innehållet i hälften av en mening i sista stycket av det av samtliga ledamöter biträdda utskottsyttrandet. Denna halva mening rör konsekvenserna av att icke godkänna uppgörelsen. För dem som godta de positiva skälen för bifall, är ett dylikt, i och för sig befogat påpekande icke nödvändigt, men det kunde ju vara av ett särskilt värde, om någon ville rädda sig över från avslag till bifall. Folk som befinner sig i sjönöd brukar få hjälp av en tingest, som jag tror brukar kallas frälsarkrans. Jag hade inte väntat att finna samtliga åtta borgerliga ledamöter i utskottet hängande kring denna politiska frälsarkrans. Jag hoppas att den, då den nu skall bära denna ansenliga och mycket vägande samling av politiskt nödställda, har all den bärkraft de själva tillägga den.

Men för att nu återgå till det mera seriösa planet: genom sin skrivning om avtalet ha yttrarna bragt sig själva i den belägenheten att de fått — för att begagna ett av dem själva brukat uttryck — överdimensionera motivet om konsekvenserna, och därmed sker någonting som jag tycker är ledsamt. De komma nämligen därigenom att ge en starkare politisk färgläggning åt godkännandet än de själva torde avsett; jag tror i varje fall inte att detta är lyckligt. Det vore nog bäst, om vi få betrakta det särskilda yttrandet såsom ett i och för sig legitimt försök att göra sig en plattform för politisk opposition mot regeringen. Det är viktigt om man får fasthålla den distinktionen, att utskottets yttrande behandlar uppgörelsen mellan Sverige och Sovjet, medan det särskilda yttrandet rör en rent inre uppgörelse mellan regering och opposition.

Därmed ber jag att få övergå till några kommentarer till själva utskottsutlåtandet, i vissa delar av personlig art. Jag tänker inte generera riksdagen med några vidlyftiga utläggningar om vad vi lärt oss i utskottet om olika företags materialtillgång, inneliggande offerter, leveranstider o. s. v., och inte heller generera mig själv genom att dabba mig i någon av de trånga sektioner varom varit så mycket tal, utan jag skall hålla mig till några allmänna synpunkter.

Till en början vill jag konstatera betydelsen av den spärr mot varje omtolkning av avtalets innebörd som utskottet har placerat i första stycket av sitt yttrande, där det utsäges att utskottets uttalanden icke avse att förändra innebörden av den ingångna överenskommelsen.

Det har väckt en viss uppmärksamhet, att industriförbundets och exportföreningens skrivelse har fått den placering den har, inte såsom en bilaga utan intagen i avsnittet Utskottet. Inom parentes kan jag säga, att placeringen inte är någon sammanjämningsprodukt. Avsikten med placeringen

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

har naturligtvis varit att skrivelsen skall läsas av regeringen. Nu finnas däri vissa punkter som särskilt behandlas av utskottet, och i dessa delar skulle jag vilja tillråda regeringen att läsa utskottets uttalande i stället för det som står i skrivelsen.

Det finns en liten pärla i denna skrivelse, som jag tycker kan få räddas. Vi ha ju en gång tidigare stått inför ett kreditavtal med Sovjet. Det var för 12, 13 år sedan. I skrivelsen ha näringsorganisationerna berört denna sak i denna enda, korta rad: »Ett från svensk sida år 1933 föreslaget kreditavtal med Sovjetunionen blev icke förverkligat.» Då jag erinrar mig de högljudda perealotrop, som förstörde påskfriden 1934, måste jag säga, att denna historie-skrivning är mycket taktfull. Jag ägnade den då kvaddade hundramiljons-krediten en liten personlig tanke, när jag underskrev utskottets förord för tusenmiljonskrediten. Tempora mutantur!

Olägenheterna i nuvarande knapphetsläge av en stor export utan motsva-rande import äro i utskottsutlåtandet berörda med en realism som inte alls väjer för att bereda vårt folk på att det kostar något att genomföra detta avtal. Det är klart att samma vattenturbin, som man levererar till Sovjet kan man inte ställa upp någonstans i Sverige; samma arbetare, som göra ett lokomotiv till Ryssland, kunna inte samtidigt göra ett lokomotiv för ett annat land. Detta är ju självklara ting. Det får sin särskilda betydelse nu då vår folkhushållning går framåt på den fulla sysselsättningens bergkam, och då måste sådant bli väl märkbart.

Inflationsfaran har inte varit utskottet främmande. Utskottet uttrycker sig försiktigt. Vad vi ha erfarit har reducerat farhågorna. Det är vilseledande att här räkna på det viset att man säger att förut ha vi beviljat bortåt två mil-jarder kronor i krediter och nu läggs därtill ytterligare en miljard. Det av-görande är huru den verkliga kreditbelastningen kommer att fördela sig på de kommande åren under avtalsperioden. Vi ha dess bättre inom utskottet i det stycket fått informationer som ha gjort att utskottet har kunnat skriva som det har gjort. Men där finns en varning i fråga om ny kreditgivning som är allvarligt menad och som jag anhåller att man inom regeringen icke förbiser. Det är därmed icke sagt, att någon ytterligare kredit icke kan få ifrågakomma; det som är sagt är att angelägenhetsgraden noggrant bör prö-vas.

Utskottet besvarar inte frågan om avtalets genomförbarhet; den frågan kan icke besvaras. Vi ha i utskottet tagit fasta på näringsrepresentationens försäkran om sin medverkan. I fråga om regeringen har det syntts överflödigt med något motsvarande. På den punkten har icke oppositionen anmält något misstroende. Utskottet förklarar det vidare vara i sin ordning, att reservatio-ner ha gjorts i fråga om arbetskraft och material. Vårt studium av frågan om de allmänna leveransvillkoren får däri sitt uttryck. Det har verkligen varit en litet paradoxal situation, att socialdemokraterna fått hävda den uppfatt-ningen, att denna sak borde tillhöra den enskilda företagsamhetens sfär och inte bli föremål för ett statsavtal, men om den sakliga betydelsen av dessa leveransvillkor har det icke förelegat någon meningsskiljaktighet. Och ehuru jag har ansett det olämpligt att ytterligare beröra denna sak i utskottets ut-låtande vill jag gärna i det här sammanhanget göra ett uttalande inför kam-maren, som jag tror motsvarar vad samtliga inom utskottet ha ansett. Indu-striens strävan att genomföra vad på den ankommer skulle få ett effektivt stöd genom ett realiserande i det här sammanhanget av ett gammalt önskemål till befrämjande av handeln med Sovjetunionen, nämligen ett fixerande av de allmänna leveransvillkoren. Det står klart för mig, att en slutgiltigt bekräf-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

tad överenskommelse rörande den normala avfattningen av dessa leveransvillkor, som exportföreningen har förhandlat om med vederbörande sovjetorgan, är ägnad att starkt underlätta avslutandet av de enskilda kontrakten inom överenskommelsens ram.

Diskussionen om regeringens kompetens har utskottet klippt av med det enkla konstaterandet, att den blir sådan den är. Många olika uppslag till precisering ha varit framförda och fått falla. Att t. ex. för detta avtal begränsa regeringens kompetens vore ju en diskriminering av Sovjetunionen i klar strid mot uppgörelsens innebörd. Att återigen för allt vårt varuutbyte med utlandet för fem år framåt yxa till den ena eller andra restriktionen med oförutsebara verkningar har utskottet avstått ifrån — dess bättre, som jag ser saken. Det får räcka med fastsläendet av att regeringen i fråga om detta varuutbyte har samma befogenhet — inte mindre men inte heller större — som i fråga om annat varuutbyte. Vad man särskilt har haft i tankarna tydliggöres ju då det konstateras, att regeringen i detta sammanhang inte ifrågasatt några utvidgade fullmakter, genom vilka företagen beskåras i fråga om den handlingsfrihet, som tillkommer dem. Vad som här sagts får också vara det besked som kan ges beträffande de mycket invecklade förhållanden, som hänföra sig till det suddiga begreppet prioritet.

För övrigt bör väl i ett hänseende — jag avser arbetskraftens befarade tvångsbundenhet — diskussionens vilda vågsvall röna lugnande inverkan av den stora portion olja statsrådet Ericsson medförde till Arosmässan med sitt enkla konstaterande, att staten äger ingen befogenhet att dirigera arbetskraften.

Det är givetvis en rimlig fråga som jag nu kommer till: skall man ta ett avtal bara därför, att olägenheterna ha visat sig vara mindre än det påståtts i diskussionen? Det skall väl tas på grund därav, att det har fördelar som överväga nackdelarna.

Redan i en första, propedeutisk kurs i ekonomilära får man ju lära sig, att ett normalt byte är ett sådant som är fördelaktigt för bägge parterna och att en fördel i framtiden får köpas med nackdelar i nuet — på det senare är ju sparandet det klassiska exemplet. Finns det nu några fördelar ur svensk synpunkt att vinna med detta avtal?

Ja, redan i dess första stycke säges det ju vad det är man åsyftar att vinna, nämligen en utveckling av varuutbytet mellan de bägge länderna, och det understrykes ju ytterligare genom den ömsesidiga försäkran som de bägge regeringarna ha undertecknat. Det kan man säga är en förhoppning. Man kan säga att det är en för svenska förhållanden jättelik spekulation. Ja, mina damer och herrar, om det vore en privat spekulation skulle man kanske få se det presenterat som ett uttryck för dådkraftig företagarganda. Jag erinrar mig vissa hänfödda utgjutelser i det stycket från Sveriges »andra storhetstid».

Utskottet har — lågmält som det talar överhuvud taget — påpekat att avtalet kan vara bra att ha som återförsäkring mot ett omslag, och varje försäkring brukar ju kosta något. Ja, men här är det ju fråga om en hel miljard! Och om det inte blir något omslag? Vi erinra oss alla den arme sjåaren som sparade och sparade därför att det kanske skulle bli arbetslöshet. Det blev ingen arbetslöshet, och så satt han där med sina pengar. Tänk om det skulle gå så bra och vi skulle bli sittande där med vår miljardfordran! Ja, bli vi sittande? Om ingen utvidgning sker av varuutbytet, om inget konjunkturomslag inträffar, vad är det då som händer? Jo, miljarden återkommer till oss.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Det är inte alltid det sker. Jag tänker litet tillbaka på förra världskrigets erfarenheter. Av det svenska folkhushållets sparmedel utlånades då en miljard till Tyskland. Den gick en underlig runda. Tyskland utlånade miljarden till Ryssland, Ryssland återbetalade miljarden till Tyskland, och Sverige stod där med lång näsa. Det var inte staten som gjorde den affären. Jag undrar om det inte är bättre att låna direkt till Ryssland. Om man frågar våra affärsmän, kan man få höra, att visst kan det finnas besvärligheter i fråga om kontraktskrivning och kontroll, men det är ett unisont svar på en punkt: ryssarna ha varit punktliga betalare.

Det återstår mig en synpunkt. Det gäller själva avtalskonstruktionen. Utskottet har särskilt understrukit vad den innebär: ett ramavtal med fria enskilda avtal angående leveranser. Man har givetvis valt den formen för att kunna kombinera ett statsavtal med frihet för enskilda avtal. Den enskilda sfärens frihet skulle ju ha kunnat markeras ännu mera om man hade gjort enbart ett kreditavtal och sagt, att Sovjet får så och så stor kredit och får köpa vad det behagar, men alla äro nog överens om att detta hade kunnat medföra mycket obehagliga konsekvenser. Om man någon gång skall begagna uttrycket snedbelastning hade det väl varit då. En viss styrsel av en så väldig köpkraft är behövlig helt enkelt därför, att vi ha att göra med en handelspartner med ett annat ekonomiskt system.

Därmed kommer jag över till frågan, om inte den här avtalskonstruktionen har ett intresse utöver våra egna förhållanden. Det talas om att återuppliva världshandeln. Man skall inte föreställa sig att detta betyder återgång till alldeles samma former för varuutbytets bedrivande som funnos tidigare, då hela jordklotet dominerades av den enskilda företagsamhetens system. Vi måste tänka oss in i hurudan världen nu är. Vi ha stora områden med utpräglad privatkapitalism, stora områden med utpräglad statskapitalism och andra områden där man söker sig fram till en avvägning mellan liberala och socialistiska idéer. Och de väldigaste folkhushållen i världen representera de två extremerna. Om världshandeln skall kunna vidgas änyo, är det nödvändigt att finna former som anpassa sig till detta faktiska läge. Jag betraktar detta vårt avtal med Sovjetunionen också såsom ett bidrag till att lösa detta anpassningsproblem. Det är värdefullt, ja, det är en ljusning ibland mörka moln, att förståelse för att denna anpassning måste vara dubbelsidig har vitsats från den andra partens sida.

Jag har inte alls tänkt att här inlåta mig på några storpolitiska spekulationer. Jag har hållit mig på det ekonomiska planet, där jag tycker att vi böra hålla denna debatt, men var man vet ju att ekonomi och politik äro kommunicerande kärl, och så mycket bör man ju kunna säga, att om man inte finner en form för det ekonomiska utbytet som passar för denna nya värld, där vi ha vid sidan av varandra så radikalt olika ekonomiska system, då kommer även den politiska himmelen att förmörkas.

Herr talman! Jag hoppas att, sedan lusten att få en intern dust mellan opposition och regering har fått sin naturliga utlösning, kammaren skall kunna med stor enighet bifalla vad ett enhälligt utrikesutskott här har yttrat och hemställt och vartill jag yrkar bifall.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr **Anderson, Axel Ivar**: Herr talman! Utrikesutskottets ordförande herr Sandler har nyss från denna talarstol givit sina kamrater i utskottet det be-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

tyget, att alla strävat att i lojalt samarbete komma till resultat. Det är tillbörligt att en av utskottets ledamöter, som får ordet strax efter herr Sandler, returnerar denna komplimang till utskottets ordförande och tackar honom för de insatser han har gjort för att åstadkomma denna enighet. Jag har så mycket större anledning att göra detta som jag därmed också ger åtminstone ett första svar på herr Sändlers kritiska anmärkningar mot de medlemmar av utskottet, som inte i allt dela hans uppfattning i själva sakfrågan.

Det utlåtande, som här har framlagts, har helt naturligt väckt stor uppmärksamhet. Det är nog sällan som riksdagen får på sitt bord ett enhälligt utskottsuttalande, som innehåller så skarp kritik mot en regeringsproposition.

Jag hörde för en stund sedan hans excellens utrikesministern å regeringens vägnar deklarerat tillfredsställelse med utlåtandet. Det förvånade mig inte; jag hade väntat det. Den förnöjsamhet, som regeringen här lagt i dagen, är otvivelaktigt ett föredöme som borde röna efterföljd. Det är någonting tilltalande och sympatiskt i att man i dessa tider med så mycken förnöjsamhet mottager även så pass ringa bidrag till den politiska uppbyggelsen för regeringen som detta aktstycke är. Även om utskottets ordförande naturligtvis inte hade anledning att understryka det, gav hans rekapitulation av utskottets yttrande ett intryck av att utskottet på den ena punkten efter den andra har gjort uttalanden och randanmärkningar, som innebära i vissa fall ett ogillande eller en kritik av det sätt, på vilket sakerna handlagts av regeringen, och i andra fall rekommendationer, som saknas i propositionen men som ha ansetts nödvändiga med hänsyn till de utomordentligt allvarliga konsekvenser som detta avtal kan komma att få.

Utskottets ordförande vände sig mot de s. k. yttrarna, som fingo betyget, att de inte hade ett lika legitimt syfte som utskottet i sin helhet. Jag vill erinra utskottets ordförande om att det särskilda yttrandet kom till i samförstånd med utskottets majoritet, sedan samtliga utskottsledamöter uttalat sin uppriktiga önskan att få ett i fråga om huvudsaken enigt uttalande. Skälen härtill ligga i öppen dag. Att komma fram med någonting som kunde motsvara vad herr Sandler efterlyser, nämligen ett alternativ till utskottets gemensamma uttalande, vore väl knappast lyckligt. Då man på förhand visste, att det finns majoritet i båda kamrarna för ett bifall till propositionen, så skulle ju ett sådant avslagsyrkande som det förmodligen skulle bli — eller kanske skulle det bli en reservation, innehållande en mycket utpräglad, mera ensidigt inriktad kritik — komma att te sig såsom ett försvagande av det ståndpunktstagande, som ett enigt utskottsutlåtande innebär. Det har därför ansetts olämpligt att gå den vägen, och man har i stället velat begagna möjligheten att i ett särskilt yttrande dels framföra en kritik mot det sätt, på vilket ärendet har handlagts från regeringens sida, dels understryka några av de synpunkter, som utskottet i sitt uttalande antytt. Jag tror att detta tillvägagångssätt är fullt lojalt och ur allmännyttans synpunkt minst lika gagneligt som det hade varit att följa den linje som herr Sandler rekommenderade, nämligen att gå fram med ett alternativt förslag, utmynnande i ett bestämt krav på avslag eller bifall. I varje fall hade detta kommit att markera en splittring, som dess bättre inte har kommit till uttryck vid själva utskottsbehandlingen, och det är väl det väsentligaste att här få fastslaget, att man dock i det stora hela har kunnat konstatera enighet både i det positiva och det negativa.

Med anledning av herr Sändlers lilla snärt till yttrarna, att motivet för deras yttrande snarast vore inrikespolitiskt, att man här ville begagna tillfället att framställa kritik mot regeringen och att det särskilda yttrandet får betraktas som ett slags politisk nödboj för de borgerliga i utskottet, vill jag förklara,

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

att vi verkligen inte ha känt behov av att använda några sådana nödbojar. Om det behovet finnes någonstans, är det säkerligen inte hos de borgerliga utskottsledamöterna, överhuvud taget inte i det utskott, som har behandlat ärendet, men jag skulle kunna tänka mig att behovet av en politisk nödboj finns på annat håll, där man tidigare har haft ganska mycket med detta ärende att göra. Det är här inte fråga om en inre, partipolitisk uppgörelse, utan om ett ståndpunkts-tagande till ett av de betydelsefullaste och mest omfattande frågekomplex som ha framlagts för den svenska riksdagen.

Jag skall söka undvika att upprepa vad som har sagts av föregående talare. Jag skall endast peka på några punkter i samband med avtalsförhandlingarnas inledande och fullföljande, som synas mig särskilt anmärkningsvärda.

Jag vill sålunda fråga: varför hörde inte regeringen i våras utrikesnämnden innan underhandlingarna inleddes i Moskva? Varför har regeringen överhuvud taget inte tagit kontakt med riksdagens organ förrän underhandlarna redan hade hemfört det första förslaget till avtal från Moskva? För en regering, som berömmar sig av att inte bara eftersträva, utan också kunna genomföra ett gott samarbete med riksdagen, måste det synas, förefaller det mig, ganska komprometterande att nu bli ställd inför den frågan, varför man inte tidigare har tagit kontakt med riksdagens organ. När man gjorde det så sent som den 20 juni i år, blev resultatet också ganska nedslående för regeringen, som tvangs att ta saken under nytt övervägande och avstå från sina planer på att med anlitande av sina fullmakter driva igenom avtalet redan under sommaren. Jag tror alla äro ense om att det var synnerligen lyckligt att detta uppskov kom till stånd. Det avtal, som nu föreligger till riksdagens behandling och avgörande, är för det svenska folkhushållet av helt annan innebörd än det som var ifrågasatt till genomförande tidigare i somras.

Det var också enligt vår uppfattning ett fel, att regeringen lät underteckna detta avtal innan underhandlarna i Moskva hade fått tillfälle att slutföra sina förhandlingar om de allmänna leveransvillkoren. Nu har utrikesutskottets ordförande på förhand genmält mot denna kritik, att det synes honom och åtskilliga andra egendomligt, att man från borgerligt håll vill lägga ansvaret härför på regeringen och att man inte tilltror sig att kunna föra denna sak igenom med enskilda förhandlingar, då ju i alla fall dessa allmänna leveransvillkor och därtill knutna forcemajeureklausuler äro en sak som inte angår de båda staterna, mellan vilka avtalet har träffats, utan de svenska leverantörerna å ena sidan och de ryska inköpsorganen å den andra. Ja, om det vore så, att det vore fråga om ett avtal med ett land med fri utrikeshandel, då skulle jag kunna förstå det resonemanget, men det är ju inte så. Det är fråga om ett avtal med ett land, där utrikeshandeln inte är fri, utan där de statliga inköpsorganen faktiskt representera den ryska staten. Det är därför även ur den synpunkten naturligt om man kräver att regeringen skall göra sitt inflytande gällande för att få frågan löst på bästa möjliga sätt. Det har faktiskt visat sig mycket svårare för underhandlarna — närmast exportföreningens representanter — som dröjde kvar i Moskva sedan avtalet undertecknats, att få en lösning av denna fråga. Hade man uppskjutit undertecknandet några dagar, medan förhandlingarna slutförts, hade det säkert gått bättre.

Nu är det ju — jag vill härvidlag helt och fullt instämma med utrikesutskottets ordförande — en utomordentligt viktig sak, även ur andra synpunkter än de enskilda företagens, att man får en god lösning av frågan om de allmänna leveransvillkoren och forcemajeureklausulerna. Lyckas man inte med detta, är fältet fritt för alla möjliga slitningar, som kunna leda till tvister och irri-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

tation i onödan och som även kunna få politiska konsekvenser. Det måste alltså vara av mycket stort intresse att få denna fråga slutgiltigt löst, och det är förvånande att man ägnat denna sida av saken så liten uppmärksamhet från regeringens sida, att man i iveren att få avtalet undertecknat så fort som möjligt inte kunnat ge sig till tåls några dagar medan dessa förhandlingar slutfördes. Det finns anledning tro att frågan till sist ändå fått en lycklig lösning. Jag tror att i denna stund ett meddelande härom distribueras från exportföreningen, och tillfredsställelsen häröver dela vi säkerligen alla.

Det har redan betonats av herrar Domö, Bergvall och Gränebo såsom ytterst anmärkningsvärt att regeringen under det senare skedet av frågans behandling inte tagit tillräcklig hänsyn till den förändring i hela vårt ekonomiska läge, som har inträtt under det senaste halvåret. Man har inte heller tagit hänsyn till att denna kreditfråga icke får behandlas isolerad, utan måste ses mot bakgrunden av de kreditoperationer, som svenska staten tidigare har medverkat till. Den ryska krediten, som ju dessutom är den största, kommer att ligga i toppen på en hel rad av utlandskrediter, och den sammanlagda bördan av dessa på det svenska folkhushållet har inte tillräckligt beaktats. Det försämrade försörjningsläget är ju det som framför allt har framkallat oro i vidaste kretsar.

Jag skulle som en sista anmärkning vilja framställa kritik mot den uppgörelse, som har träffats i fråga om våra baltiska fordringar. Det har inte riktats mycken offentlig kritik mot denna uppgörelse, men ingen kan väl påstå att den är tillfredsställande, och många måste fråga sig: har inte den svenska staten, när den beviljar en miljardkredit till Ryssland, i sin hand större möjligheter att åstadkomma en tillfredsställande lösning av denna segslitna fråga om ersättning för våra förluster i Baltikum? Där har regeringen tvingats till en mycket dålig kompromiss, samtidigt som man har fått ge motparten betydande förmåner på olika punkter.

Det jag nu har sagt gäller själva förhandlingsgången. Jag har här inte alls gått in på de anklagelser, som riktats mot handelsministern för hans speciella medverkan för att få de svenska industrierna att acceptera den ram, som regeringen på förhand hade uppdragit för detta avtal. I förbigående sagt förefaller det en lekman naturligtast att man, när förhandlingar av detta slag inledas, inte börjar med att fixera ramen, utan går till en undersökning av vad våra exportörer kunna leverera och sedan på grundval därav bestämmer den slutliga avtalsramen. Nu har man i stället gått den motsatta vägen, och då har handelsministern känt sig nödsakad att använda sitt inflytande för att söka få upp de olika företagens leveransåtaganden så mycket som möjligt. Beträffande de metoder, som därvid använts, står uppgift mot uppgift, och jag finner ingen anledning att här upprepa vad som redan har sagts, men man må förstå att dessa förhållanden i vidaste kretsar ha framkallat en olust och oro, som naturligtvis starkt har färgat av sig på kritiken mot avtalet, och man måste också förstå, att här har skapats ett misstroende som det är nödvändigt att på något sätt skingra om man skall ha säkerhet för att detta avtal i fortsättningen kommer att fungera så som man önskar. Den starka misstro, som nu från näringslivets sida råder mot den man, som närmast är ansvarig för handläggningen av dessa avtalsfrågor, har sannerligen inte skingrats genom de uttalanden som på senaste tiden gjorts av honom och andra. Det är nödvändigt att detta sägs ifrån, ty skall det i fortsättningen gå någorlunda smärtfritt att fullgöra avtalets förpliktelser, måste man bygga på en mycket stark grund av förtroende. För närvarande finns inte detta förtroende från näringslivets sida till ifrågavarande regeringsrepresentant.

Den oro, som råder inför denna avtalsuppgörelse, är inte begränsad till ett

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

fåtal stora industriföretag. Jag skulle tro att oron gör sig starkast gällande ute bland folket, i jordbrukarkretsar och bland småindustriens män. Jag understryker vad herr förste vice talmannen här har sagt om detta avtals återverkningar på jordbruket. Jag tror att man alltför litet har beaktat detta under förberedelserna. Det är klart att de konsekvenser, som vi måste anse ofrånkomliga på det området, i mycket hög grad ha accentuerats genom utvecklingen under den allra senaste tiden med dess oerhörda knapphet på arbetskraft. Det är naturligt att man bland jordbrukarna frågar sig, om de under trycket av denna avtalsuppgörelse i än högre grad än tidigare skola tvingas att ställa sina intressen och behov i efterhand för att man skall kunna tillgodose det tvingande behovet av ökad arbetskraft till vissa industrier som närmast äro sysselsatta med leveranser till Ryssland.

Nu kommer alldeles säkert detta avtal att få skulden för en hel del missförhållanden som ha andra orsaker, och det finns anledning att här varna för att i onödan skjuta skulden på avtalet för alla svårigheter som kunna uppstå på det ena eller andra området. Den allmänna opinionen kommer otvivelaktigt — och har naturligtvis skäl för det — att sätta svårigheterna i samband med de väldiga åtaganden, som vi här ha gjort, och kan naturligtvis också peka på direkta återverkningar på arbetsmarknaden och på ökad knapphet i vår inhemska försörjning, som vi ha att räkna med. Det gäller inte minst byggnadsverksamheten.

De mest kännbara återverkningarna komma att drabba den mekaniska verkstadsindustrien. Där är bristen på arbetskraft redan nu ytterst allvarlig, och därtill kommer en växande brist på material. Man kan säga att denna industri liksom många andra för närvarande lever ur hand i mun. Man har inga reserver och förråd att bygga på, utan när en stor order kommer in, måste man på alla möjliga sätt försöka skaffa sig det material som erfordras. Man måste försöka komma i kontakt med underleverantörer och köpa till höger och vänster. Prisfrågorna komma naturligtvis att få spela en underordnad roll, och det blir en tendens till kostnadsfördyring och prisuppskrivning.

Konsekvenserna av det ryska avtalet komma att bli kännbara för den industri, som tillverkar elektrisk materiel och som är av så väsentlig betydelse för hela vår industriella utveckling. Redan nu är leveranstiden för elektrisk materiel och inte minst materiel till kraftverk oskäligt lång och måste ytterligare förlängas, vilket fördröjer utbyggnaden av vår elektriska krafttillförsel. Därmed försvagas vår försörjning med ett av de viktigaste drivmedlen. Under utskottsbehandlingen har man vidare framhållit bristen på gjutgods, kablar o. s. v. och överhuvud taget produkter från metallverken.

Vi stå redan nu, kan man säga, under trycket av en bristhushållning på hemmamarknaden. Det är den ena sidan av saken som här förtjänar beaktande. Den andra sidan är att en konsekvens av det väldiga åtagande, som det svenska näringslivet nu skall göra, blir att vi få allt svårare att bevaka våra intressen på andra exportmarknader. Det är klart att våra företag komma att göra sitt yttersta för att behålla sina gamla exportmarknader. Men frågan är om det kommer att lyckas. Man får räkna med att efterfrågan från våra normala exportmarknader inte bara är den vanliga utan har en tendens att ökas. Just nu öppnas för oss möjligheter att vidga dessa marknader, skaffa nya avsättningsområden och få in våra exportprodukter på marknader där de förut inte ha haft någon framgång. Om vi kunna begagna denna möjlighet, som just nu finns, skulle det sannerligen vara av mycket större betydelse för hela vår ekonomiska framtid än den ryska marknaden. Jag underskattar icke de möjligheter som kunna finnas även på den marknaden, men av allt att döma är det

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

möjligheter på kort sikt. Däremot bör det på lång sikt finnas ökade möjligheter för svensk export i Sydafrika, Sydamerika, Australien och Kanada. Från alla dessa länder är en växande efterfrågan skönjbar, som det är hårt att vi nödgas avvisa. Det kan bli för hela vårt näringsliv ödesdigert.

Utrikesutskottets ordförande var ett slag inne på frågan om kreditvillkoren, och han menade att det är bättre att, som vi nu göra, lämna kredit direkt till Ryssland än att gå en omväg genom att låna till andra länder som i sin tur skola exportera varor till Ryssland — jag förmodar att det var hans tankegång. Jag instämmer helt i detta; det är en ekonomisk politik som jag inte tror någon rekommenderar. Men är det inte viktigare att se sakerna från en annan sida och fråga sig, om det överhuvud taget är möjligt för ett så litet land som Sverige att på sätt under senare år skett i fortsättningen uppträda såsom långgivare? Denna kritik gäller inte bara det ryska avtalet utan hela vår kreditgivning under senare år. Jag förstår dem som peka på att Sverige har en uppgift i återuppbyggandets tjänst. Jag instämmer i att vi ha en sådan uppgift, och vi ha många andra humanitära förpliktelser, som vi inte på något sätt skola försöka undandraga oss. Men här gäller det operationer av en sådan storleksordning, att vi måste tänka på vårt eget lands intressen. Vi kunna inte gå fram på samma sätt som hittills, och det är därför naturligt att utskottet i slutet av sitt yttrande har infogat en tydlig varning mot fortsatt kreditgivning av denna omfattning. Jag tror att det hade varit klokt, om denna varning hade kommit tidigare och regeringen hade beaktat de svårigheter utskottet här har snuddat vid. Vad vi för närvarande behöva är varor, en ökad import, men denna behövliga import skjutes nu på framtiden genom att vi ge utlandet vår export utan motsvarande införsel av varor. Denna ekonomiska politik måste i det knapphetsläge, i vilket vi nu ha kommit, te sig mycket mera oroväckande än tidigare.

När vi nu skola gå att föra detta avtal ut i världen — det är klart att det kommer att godkännas — är det viktigt att man också har klart för sig vad det gäller och hur man skall handla. Det är viktigt att man har de allmänna leveransvillkoren klara och att företagen ha klart för sig att de inte komma att tvingas till åtaganden som de sedan inte bliva i stånd att uppfylla. Det är viktigt att man från regeringens sida inte åtar sig förpliktelser, som den inte kan uppfylla men som kunna föranleda krav som vålla svårigheter för vårt land. Vi måste strängt hålla fast vid att detta är ett ramavtal och att företagen ha sin fulla frihet när det gäller att inom dess ram sluta de leveranskontrakt, varigenom kreditbeställningarna skola effektueras. Vi måste också ge de olika företagen rätt att inte endast ta i betraktande de utfästelser som i avtalet ha gjorts att inom den och den varugruppen leverera för så och så många hundra miljoner kronors värde om året utan också se till att dessa leveranser inte inkräktas på de olika företagens normala åtaganden till svenska och utländska avnämare. Och framför allt måste vi se till att hela avtalsmaskineriet sättes i gång på sådant sätt att om möjligt friktioner med vår nya handelspartner undvikas. Vi skola således med andra ord inte lova mera än vi kunna hålla.

Det är därför de reservationer tillkommit, som utskottet understryker och som starkast kommit till uttryck i exportföreningens och industriförbundets skrivelse till utskottet. Det är angeläget att, såsom utskottets ordförande nyss gjorde, framhålla betydelsen av detta uttalande, som jag tror representerar det samlade svenska näringslivets syn på avtalskomplexet; skrivelsen ger på ett sakligt och måttfullt sätt uttryck åt de reservationer som näringslivet anser sig tvingat att göra.

Utskottets ordförande ansåg att man inte i onödan borde gå in på den rent

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

politiska — han menade väl den utrikespolitiska — sidan av saken. En uppfattning om avtalets innebörd, som kommit till synes i pressen, bör dock ej stå oemotsagd. Det är klart att man i utlandet på många håll spekulerar vitt och brett om vad det innebär att ett så litet land som Sverige utfäster sig att ge det väldiga Ryssland en kredit på en miljard kronor under en femårsperiod. Innebär det inte ett politiskt engagemang, har man på flera håll frågat sig. Det är särskilt pressen i Förenta staterna, som har framfört dylika bekymrade frågor. I dagens tidningar finner man ett uttalande av en USA-journalist, som i dagarna besökt Sverige, vari dessa synpunkter på avtalet föras fram. Tidigare ha de i mera pronocerad form kommit till uttryck i en hel del amerikanska och även i engelska tidningar. Det har varit tillfredsställande att kunna konstatera, att tonen den senaste tiden, särskilt i den engelska pressen, förändrats och att man där funnit en viss förståelse för Sveriges synpunkter på avtalsfrågan, och det med en motivering som i stort sett har sammanfallit med den vi själva använt, när vi velat förklara, varför vi ingå det. Det är mera betänkligt, när man inom vårt eget land framför den uppfattningen, att det skulle vara fråga om en svensk politisk nyorientering. Jag vill understryka, att detta avtal inte innebär något politiskt engagemang. Det är i stället ett uttryck för en naturlig och lojal strävan till en bättre balans i vår utrikeshandel, och jag tror att man kan säga att det här gäller ett fullföljande på det handelspolitiska planet av vår traditionella neutralitetspolitik. Vår politiska självständighet rubbas icke genom detta avtal, och vi binda oss icke vid något stormaktsblock. Framtiden är emellertid oviss. Vi veta inte vad som kan hända. Vi veta ingenting om avtalets slutliga ekonomiska värde och betydelse för vårt land eller om de verkningar det kan ha i olika avseenden. Vi ana med oro att det kan medföra växande svårigheter, men vi hoppas att dessa farhågor icke skola besannas. Vi skulle gärna vilja se att de förhoppningar — i mitt tycke alltför överdrivna förhoppningar — som på visst håll knutits till detta avtal i stället skola infrias, men vi ha icke rätt att blunda för de risker, som vi ikläda oss, för de svårigheter som komma att uppstå för vår försörjning och de återverkningar på vår normala utrikeshandel som avtalet kan vålla. Det är klart att konsekvenserna komma att träffa oss alla. Vi måste möta dem, såsom vi gjort hittills när det gällt svårigheter och faror för vårt land, med en enig front. Vi måste möta dem med en fast föresats att försöka göra det bästa möjliga för att ro båten i land och för att undvika de skadeverkningar som kunna uppstå. Möjligheten av att föra en sådan politik beror i mycket hög grad på hur regeringen fattar sin uppgift och på regeringens inställning till näringslivet.

Att detta avtal måste få återverkningar på hela vår ekonomiska politik är väl självklart, och regeringen måste inse, att en väsentlig förutsättning för avtalets fullgörande är att näringslivet får arbeta fritt utan störande ingrepp. En annan förutsättning är att den nuvarande akuta bristen på arbetskraft på ett eller annat sätt upphäves; här får man inte väja tillbaka för sådana eventualiteter som import av arbetskraft. Hela detta problem måste tas upp till en ny och fördomsfri behandling. Det kommer att ställa bland annat ländsorganisationen inför svåra problem, som jag mycket väl kan förstå att man gärna vill undvika. Men man måste se verkligheten i ögonen. Avtalet kommer att återverka på vår penningpolitik och hela vår ekonomiska politik överhuvud taget — jag skulle vilja säga även på vår skattepolitik. Det kan visa sig nödvändigt att genom särskilda skattelättnader möjliggöra de investeringar som kunna bli erforderliga för avtalets genomförande.

Jag har velat understryka de allvarliga konsekvenser som detta kan medföra. Men jag skulle inte vilja sluta med att bara svartmåla. Jag har kommit

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

till den uppfattningen, att vi inte skola säga nej till avtalet. Vi skulle gärna ha sett att det fått en helt annan konstruktion, men när nu regeringen en gång bundit oss för en sådan utfästelse, som det här gäller, har det varit omöjligt att säga nej. Vi äro tvingade att försöka göra det bästa möjliga av situationen.

De reservationer, som här gjorts, ha icke framförts, såsom utrikesutskottets ordförande synes förmoda, för att riva upp en politisk strid eller för att söka komma regeringen till livs. Det är uteslutande för att ha sagt ifrån att den kritik, som från skilda håll riktats mot detta avtals förberedelse och mot avtalets konstruktion, icke är obefogad. Tvärtom tror jag att var och en som deltagit i utskottets behandling har anledning att konstatera att de sakliga upplysningar, som där lämnats, ha varit i stort sett ägnade att understryka riktigheten av den kritik som framförts.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén:** Herr talman! Jag skall be att få ta upp några av de »anmärkningar», som herr Ivar Anderson riktade mot avtalet och mot förberedelserna till detta. Några av dessa punkter ha redan berörts av andra talare, men ett par av dem ha inte förut varit under debatt.

Herr Ivar Anderson ställde först frågan, varför inte utrikesnämnden hördes innan förhandlingarna med Moskva upptogos. Jag vill till detta svara, att utrikesnämnden gärna kunde ha hörts, och jag vill nu i efterhand beklaga, att så inte skedde, men det kanske kan förklaras i rätt hög grad av att det ju inte är vanligt, att utrikesnämnden inkallas på ett stadium, då man börjar ta kontakt med den andra parten, utan man brukar ju vända sig till utrikesnämnden först när man har ett preliminärt resultat att redovisa. Det bör framhållas, att frågan om kreditanbudet låg annorlunda till än frågan om varuutbytesavtalet. Här hade ju försiggått de tidigare kontakterna under den då sittande regeringen. Ett anbud hade givits i juni 1945, och detta var väl en bidragande orsak till att utrikesnämnden inte nu hördes, men jag beklagar att så icke skedde, därför att såvitt jag kan erinra mig samlingsregeringen uraktlät att höra utrikesnämnden, innan den gav sina preliminära anbud till motparten.

Jag skulle vilja göra vissa erinringar mot herr Ivar Andersons framställning av läget vid utrikesnämndens sammanträde den 20 juni. Man kunde få det intrycket av herr Ivar Andersons redogörelse, att regeringen vid detta tillfälle hade presenterat ett färdigt förslag, som på grund av nämndens invändningar kasserades, och sedan ägnade sig åt att utarbeta ett nytt förslag. Jag kanske schematiserar det en smula, men en liknande framställning har ju kommit till synes i ett tidigare skede av pressdebatten. Så var emellertid inte fallet. På en punkt inverkade utrikesnämndens hållning på regeringens ställningstagande. Regeringen hade övervägt möjligheten att, försåvitt man nådde överensstämmelse i övrigt, med stöd av det anslag till kredit för återuppbyggnadsändamål, som beviljats av riksdagen och som alla visste innefattade ett belopp reserverat för en eventuell kredit till Sovjetunionen, sätta handelsavtalet i kraft för ett år, givetvis efter utrikesnämndens hörande. Mot denna tanke gjordes emellertid invändningar av utrikesnämndens ledamöter. De beaktades också av regeringen, som på denna punkt således avstod från att fullfölja den preliminära planen. Vad beträffar avtalet i övrigt, var det då ännu inte klart med varulistorna, och regeringen omarbetade således icke varulistorna vid detta tillfälle, utan man fullföljde den tidigare inledda bearbetningen av dessa frågor. Sedan visade det sig ju, att det drog mycket längre ut på tiden än man beräknat.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Herr Ivar Anderson berörde också uppgörelsen rörande de baltiska fordringarna, en uppgörelse som han betecknade såsom en mycket dålig kompromiss. Jag tror, att det omdömet inte står sig. Man får när det gäller dessa baltiska fordringar inte glömma bort, att det tidigare avtalet mellan Sovjetunionen och Sverige hade träffats i maj månad år 1941. Sedan kom kriget kort efteråt i juni 1941. Tyskarna ryckte ju så småningom in i de baltiska länderna, och följden blev att Sovjetunionen inte fick samma valuta för avtalet, som man räknat med när avtalet ingicks. Det är klart, att man kan säga, att ett avtal är ett avtal, och att även om nu en stor del av den egendom, som hade övertagits mot en viss ersättning, sedan togs av tyskarna eller förstördes i kriget, den ryska parten ändå borde ha stått för avtalet och betalat igen till fulla värdet det belopp som hade överenskommits, men man kan naturligtvis inte bortse från att krigets effekt på avtal av olika slag ju varit ytterst omfattande. Man kan nog tryggt säga att om inte regeringen fått ett avtal med Sovjetunionen till stånd, hade inte de enskilda intressenterna haft några utsikter alls att få ut de belopp, som nu genom uppgörelsen tillförsäkrats dem. Jag tror alltså att kompromissen blev ganska acceptabel som den blev, och framför allt fingo de enskilda intressenterna genom denna ett vederlag, som de utan en ny uppgörelse med Sovjetunionen aldrig haft utsikt att få.

Herr Ivar Anderson uttalade sig om den förnöjsamhet, som jag hade givit uttryck åt i mitt första anförande gentemot utrikesutskottets utlåtande. Han framhöll, att detta var en förnöjsamhet som var värd efterföljd, och han komplimenterade mig för den. Jag skall be att få tacka herr Ivar Anderson för detta uttryck av erkänsla. Förnöjsamhet är ju en värdefull dygd, och jag skall å min sida inte underlåta att komplimentera honom och hans vänner i utskottet för att de varit så förnöjsamma, att de trots de många och kritiska invändningarna i alla fall till slut accepterat avtalet och att de gjort det med understrykande av att de anse det viktigt och värdefullt att man kom till enighet i denna fråga. Vi äro alltså tydligen varandra tack skyldiga på ömse sidor, och då förnöjsamheten är allmän är resultatet, förefaller det mig, ganska gott.

Herr von Heland: Herr talman! Utskottets ärade ordförande kände sig mycket glad över att det i föreliggande utlåtande inte fanns någon reservation utan endast ett särskilt yttrande. Han hade först litet svårt att döpa dem som hade avgivit detta yttrande, men kom sedan att ge dem benämningen »yttrarna». Jag vet nu inte om herr Sandler är född i Göteborg och om det var meningen att uppfatta detta som en vits. Man skulle i så fall kunna tro att herr Sandler anser, att dagens debatt är något slags fotbollsmatch, där de borgerliga spela yttrarna. Om så är fallet, skulle jag vilja tillåta mig att ge en benämning på två andra spelare. Jag skulle gärna vilja döpa statsrådet Myrdal till »dribblaren», den spelare på vilken en viss del av publiken ropar att han skall ut från plan. Utskottets ärade ordförande kanske man skulle kunna döpa till »målvakten», en målvakt som har lyckats göra en räddning, som delvis förvånar åskådarna, men en räddning som ju får sin förklaring därav att yttrarna äro bundna och inte ha möjlighet att göra de anfall som de kanske helst skulle vilja göra i dagens match.

Jag skall inte här upprepa herr Ivar Andersons svar på herr Slanders kritik av det särskilda yttrandet, utan jag skall endast bemöta en punkt i herr Slanders anförande, som inte berördes av herr Ivar Anderson, och jag gör det mycket gärna, när jag ser att även statsrådet Sträng är närvarande i kammaren. Herr Sandler erinrade nämligen om statsrådet Ericssons yttrande på

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Arosmässan, där statsrådet Ericsson sade, att staten ej äger någon befogenhet att dirigera arbetskraften. Ja, är detta riktigt? Kan man verkligen säga att inte regeringen har någon möjlighet till det? Jag kan endast erinra om att när det gäller jordbrukets folk ha ju regeringen och majoritetspartiet en mycket stor möjlighet att dirigera deras inkomststandard. Jag kan ta ett färskt exempel. För dagen ha vi mycket besvärliga avtalsunderhandlingar i Mjölkcentralen i Stockholm. Arbetarna bara i Stockholm ha begärt en löneförhöjning, som skulle betyda 1 miljon kronor om året i utgifter för detta jordbrukarnas företag. Skulle dessa arbetare få denna löneförhöjning på 1 miljon kronor komma naturligtvis alla våra landsortsarbetare i de fem länen att begära samma löneförhöjning. Detta skulle naturligtvis gå ut över jordbrukarna. Denna enda miljon betyder ett par tiondels öres försämring av mjölkpriset för jordbrukarna tillhörande denna organisation. Men regeringen och riksdagen ha bundit jordbrukets inkomstnivå under två år framåt. Jag undrar därför om man inte måste säga, att statsrådets Ericssons uttalande på Arosmässan är felaktigt. Regeringen och det socialdemokratiska partiet ha möjlighet att tvinga fram en förflyttning av arbetskraften. Om inte detta yttrande är oriktigt, borde exempelvis statsrådet Sträng här stiga upp och säga, att statsrådets Ericssons yttrande är fullt riktigt, ty om Mjölkcentralen och jordbrukarna ge sina arbetare högre löner, kommer man genast att kompensera jordbrukarna för denna löneförhöjning, så att deras standard inte försämras utan intresset hos dem att stanna kvar på landsbygden upprätthålles.

Jag vet ju från utskottets behandling att egendomligt nog regeringen icke gjort någon undersökning om arbetskraftsförhållandena, och jag kan direkt ställa frågan: vet regeringen för dagen hur många lediga platser det finns på landsbygden? Jag är övertygad om att man inte vet det. Det är min övertygelse att detta avtal kommer att forcera flykten från landsbygden. Man måste därför förstå att särskilt vi som äro intresserade för landsbygden med oro se på detta avtal.

Från den borgerliga oppositionens sida ha talarna redan framlagt utförlig kritik mot regeringens handelspolitik, och i utskottets utlåtande och i det särskilda yttrandet ha dessutom gjorts viktiga påpekanden och förtydliganden. Jag finner det därför onödigt att ytterligare diskussionsvis beröra dessa frågor och nöjer mig med att få vissa konstateranden till protokollet.

Med hänvisning bland annat till de debatter jag under ett par år haft i handelsfrågorna med handelsministern här i kammaren kan påvisas, hur vi från vårt parti sedan länge varit på det klara med att regeringen till skada för svenska folket fört en alltför aktivistisk handelspolitik under nuvarande förhållanden.

Vår kritik riktar sig sålunda ej mot att handelsfrågorna ordnas upp med Ryssland, utan vi ha sedan länge haft önskemålet att vårt land skulle få en omfattande handel och givetvis goda utrikespolitiska förhållanden med Ryssland.

Vår kritik gäller regeringens hela aktivistiska kredit- och exportpolitik, ty det måste vara fullständigt felaktigt att, under en våldsam högkonjunktur med väldig brist på varor och arbetskraft, med miljardkrediter stimulera export av varor som vi själva behöva.

Under de närmaste åren kommer regeringens handelspolitik att betyda en försämring av förhållandena för svenska folket med brist på varor och arbetskraft samt oroande lönerörelser med fortgående inflation till resultat, och det är ju glädjande att även den socialdemokratiska majoriteten understrukit detta i utskottsutlåtandet.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Näringslivet kommer att få en snedbelastning, som främst kommer att gå ut över jordbruket, medförande en allt besvärligare flykt från landsbygden, som endast synes kunna begränsas av bristen på bostäder i tätorterna.

När de gyllene tiderna om sex, sju år äro slut för de nu gynnade exportindustrierna och när världsmarknaden är mättad på deras produkter, kan den ensidiga industriproduktionen komma att medföra en kris liknande den vid början av 1930-talet. Landbygdens avfolkade näringsliv kan då ej bliva samma »stötdämpare» som tidigare.

Födelsetalet har tidigare varit väsentligt större på landsbygden än i städerna. Genom den förda näringspolitiken har man redan åstadkommit ett väldigt kvinnunderskott på landsbygden. Nu kan man vänta att flykten från landsbygden blir än häftigare, vilket även ur rent allmän befolkningspolitisk synpunkt måste väcka betänkligheter.

Ärade kammarledamöter! Mer begränsade krediter till såväl Ryssland som till andra länder samt bättre avvägda handelsavtal hade varit till stort gagn. Föreliggande avtal med Ryssland kommer, som klimax på tidigare gjorda avtal, att välla svenska folket mycket bekymmer. Större skada skulle emellertid kunna åstadkommas genom avslag på avtalet. Regeringen försätter riksdagen i tvångssituationer med sina handelsavtal. Regeringen har alltså ansvaret, men även regerings- och majoritetspartiet har att mottaga kritiken för den förda handelspolitikens följder.

Herr talman! Då jag haft den mycket stora förmånen att få vara med vid det särskilda yttrandets slutliga formulering ansluter jag mig givetvis helt till detta yttrande, men det är också därför som jag opponerar mig mot utskottets ärade ordförandes liknelse när det gäller detta yttrande. Han liknade det vid en frälsarkrans. Herr Ivar Anderson har redan bemött herr Sandler på denna punkt, men jag vill försäkra att åtminstone vi i vårt parti inte ha något som helst behov av någon frälsarkrans vid detta tillfälle. Vi befinna oss i lugn och ro på landbacken, visserligen enormt oroade av föreliggande avtal, men dock utan behov av någon frälsarkrans. Däremot synes det som om utskottets ärade ordförande skulle ha bättre användning för en frälsarkrans på annat håll. Det är väl snarare så att regeringen givit sig ut i en besvärlig storm, och särskilt en av regeringens ledamöter kanske skulle kunna behöva herr Sinders frälsarkrans. Jag har fattat det särskilda yttrandet såsom en opposition mot regeringens handläggning av avtalet och mot överdimensioneringen av krediterna.

Herr Ekströmer: Herr talman! Jag yttrade mig redan i höstens första remissdebatt om denna fråga och ställde mig då såsom talesman för den del av industrien, som inte är engagerad i de ryska leveranserna. Då hade propositionen ännu inte framlagts, men när papperen nu ligga på bordet måste jag säga, att min inställning inte har ändrats, utan att jag snarare har ytterligare befasts i min mening, att detta avtal till sin konstruktion och framför allt till sin storleksordning är sådant, att det icke borde ha underskrivits.

Jag skall inte närmare ingå på vad som tidigare har förevarit i denna fråga utan endast konstatera, att när det första erbjudandet om kredit från svensk sida avböjdes av Ryssland, så voro vi ju fullkomligt obundna. Men vad som då är anmärkningsvärt synes mig vara att regeringen, när frågan på nytt blev aktuell, inte tog ringaste hänsyn till det helt förändrade läget, d. v. s. att i stället för brist på arbete hade inträtt en våldsam överbelastning av vår industri. Det enda riktiga hade väl då varit att erbjuda leveranser av måttlig storleksordning, så att vi haft utsikter att gå i land med våra förpliktelser utan

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

alla de besvärligheter, som vi nu ha att förvänta. Jag tror för min del, att de utlovade leveranserna helt enkelt inte kunna fullt genomföras, och jag stöder mig därvid på exportföreningens och industriförbundets yttrande liksom ock på — om jag får lov att säga det — min egen erfarenhet om industriens betingelser.

Nu lugnar oss utskottet med att säga, att det bara är fråga om ett ramavtal och att leveranserna sålunda inte skola behöva omfatta mera varor än de enskilda företagen våga åtaga sig att leverera. Men samtidigt ha vi ju att ta hänsyn till den ominösa klausulen att regeringen, enligt artikel 3 i kreditavtalet, »inom ramen för sin kompetens skall vidtaga alla åtgärder för genomförande av de i avtalet förutsatta leveranserna». Denna bestämmelse är ju ganska allmänt hållen, och jag måste säga att den inger mig en ej ringa olust. Utskottet säger visserligen, att det inte är ifrågasatt att ge regeringen några utvidgade fullmakter, men jag skulle tro att regeringen redan utan någon utvidgning har ganska stora möjligheter att göra ungefär som den vill, särskilt på grund av att den kan sköta tilldelningen av viktiga råvaror och dylikt efter sitt sinne. I utlåtandet säges, att regeringen måste ta hänsyn till såväl hemmamarknadens behov som viktiga exportintressen åt annat håll, men detta är med förlov sagt en ganska vag och elastisk formulering. Och då man väl kan förutsätta, att Ryssland med hänvisning till bestämmelsen i artikel 3 kommer att begära avtalets fullgörande i hela dess utsträckning, kommer nog vår handelsminister — om det nu blir herr Myrdal eller, som man hoppas, någon annan — i en ganska besvärlig situation.

De som mest komma att få sitta emellan lära emellertid bli alla de många företag, som icke äro engagerade i ryssavtalet utan producera andra varor. Man tycks förutsätta, att hemmamarknaden måste inskränkas, och då få rysslandsleverantörerna tydligen förtursrätt till viktiga råvaror och förnödenheter, och bliva dessutom, i den mån de äro leverantörer av hel- och halvfabrikat till hemmamarknadsindustrien, på grund av sitt rysslandsengagemang urständsatta att tillfredsställande betjäna sina gamla kunder, varför det kan befaras att situationen blir högst betänklig för hemmamarknadsindustrien. Denna är nämligen i allmänhet så uppbyggd, att den från storindustrien måste hämta viktiga tillverkningsdetaljer, som ej kunna fabriceras vid det egna verket. Om dessa leveranser utebli, kan tillverkningen helt enkelt ej fortsättas, och detta får otrevliga följder icke minst för den jämna sysselsättningen, något som för övrigt var och en kan tänka sig själv.

Vad jag här har sagt är inte tomma ord. Redan nu har man på grund av försenade eller uteblivna leveranser av vad som behövs för tillverkningen stora svårigheter att hålla driften i gång. Detta avtal kastar redan sin skugga framför sig, och man törs knappt tänka på hur det skall bli, när rysslandsleveranserna sätta in på allvar.

Det torde som sagt bli nödvändigt för regeringen att på ett eller annat sätt särskilt gynna rysslandsleverantörerna, men jag tror ändå inte att det finns möjligheter att i full utsträckning genomföra avtalet. Jag tänker här givetvis mest på arbetskraftsbristen. Det är ett egendomligt sammanträffande, att statsrådet Ericsson blott för några dagar sedan på Arosmässan talade om att vi befinna oss i en högst oroande arbetsmarknadskris och att vi nu i dag skola vara beredda att godkänna åtaganden, för vilkas fullföljande ytterligare skulle fordras, efter vad det säges, 20 000 å 30 000 man. Man frågar sig, varifrån alla dessa människor skola tagas: ingenjörer, konstruktörer, ritare, verkmästare, yrkeskunniga och icke yrkeskunniga arbetare. Och hur skall man i hast kunna ordna med ordentliga bostäder för dem, som man till äventyrs lyckas

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

nyanställa? Man kan ju inte inhysa dem i baracker, såsom det har föreslagits i någon tidning. I vårt högt kultiverade Sverige äro vi ju vana vid en helt annan standard. Här har också nämnts införskrivande av utländsk arbetskraft, men den frågan är kanske inte heller så lätt att lösa, och för resten den utländska arbetskraften måste ju också hava bostäder.

Nu förefaller det som om herr handelsministern och regeringen i övrigt trodde, att vi gå mot en lågkonjunktur. Hela detta avtal skulle då vara en jättelik spekulation i baisse, och ur herr Myrdals synpunkt bör det kanske vara rent av önskvärdt, att en depressionsperiod svepte över världen! Det är möjligt att utvecklingen kommer att bli sådan, men det är lika möjligt att högkonjunktoren fortsätter. Det hela synes mig som ett hasardspel, och det inger åtminstone mig olust. Insatsen är för hög, och för övriga passa hasard och spekulation allra minst i affärer, helst affärer på lång sikt.

Både i utskottsutlåtandet och i det särskilda yttrandet förekommer en ganska besk kritik mot avtalet, som normalt nästan borde ha lett fram till ett avslagsyrkande. Att ståndpunktstagandet ändå har blivit positivt får väl tillskrivas allas vår livliga önskan att knyta goda och varaktiga förbindelser med Ryssland. I denna önskan instämmer jag helt och hållet med hans excellens herr utrikesministern. När herr andre vice talmannen nämner någonting om att vi på borgerligt håll skulle göra en skillnad mellan kredit till olika länder och menar att vi, om det hade gällt ett annat land, skulle med uppräcka händer ha lämnat denna kredit, så måste jag säga, att vilket land det än vore fråga om skulle jag ha samma betänkligheter som nu. Det gäller nämligen här icke ideologiska synpunkter och känslotänkande, utan helt enkelt våra möjligheter att fullgöra avtalet.

Och är det så alldeles säkert, att detta avtal verkligen leder till vad vi önska, nämligen goda och varaktiga förbindelser med Ryssland? All erfarenhet visar, att sådana förbindelser mellan två parter främjas endast av fasta och rejäla avtal, som också kunna hållas. Den part, som lovar mer än han kan hålla, vinner förvisso intet förtroende för framtiden.

Herr talman! Under föreliggande förhållanden har jag intet yrkande, men jag vill deklarerera, att jag ej kan förmå mig till att lägga min röst för detta högst äventyrliga handelsavtal.

Herr Nerman: Herr talman! Dagens stora fråga är så betydelsefull och ställningstagandet så personligt ansvarsfullt, att det må tillåtas även en, som eljest helst inte vill besvara protokollet, att ge sin personliga syn i några ord utöver röstningen, detta helst som han såsom gammal kommunist — på sistone visserligen olycklig älskare — från den internationalistiska tiden kanske representerar en nyans utanför det partiofficiella på regeringssidan.

Jag går därvid inte in på de allmänt debatterade betänkligheterna och inte heller på ärendets handläggning. Det är klart, att ärendet har varit ytterligt svårt, kombinerat som det har varit med den gamla svenska inställningen mot Ryssland, den nya storpolitiska motsättningen väster—öster och våra möjligheter i olika väderstreck. Därtill kommer staternas allt starkare makt över den enskilda företagsamheten i vår tid, varigenom också känsligheten för vad man kallar påtryckning måste bli starkare än förr. Men jag tror, att ett fel har varit en något för stor hemlighetsfullhet — alldeles som när regeringen under Hitlers maktepok av utrikespolitiska hänsyn iakttog en diskretion, som därtill ställde den själv i en onödigt ofördelaktig dager.

Vad så själva avtalet beträffar har handelsministern uttalat, att han med det i någon mån har avsett »en försäkring mot depression», en orubbad mark-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

nad i öster när krisen kommer i den privatkapitalistiska västern. Man har på borgerligt håll anfört, att en sådan spekulatio n inte är alldeles moralisk, visserligen inte i dag — här har ingen talat om moral — men det har skett i pressen. Den skulle inte vara moralisk, eftersom det gäller en statligt tvångsbunden produktio n utan rörelsefrihet för arbetskraften. Det ligger något i detta. Men Sverige behöver väl som stat inte ha några betänkligheter nu, då det nyss utan skrupler gjorde stora affärer med Hitlers Tyskland och ännu i dag gör det med Francos Spanien. Här är ju inte väsentligen fråga om moral, utan om stater och handel. Möjligen kan ett gott umgänge mellan staterna i handeln som biprodukt medföra något av moral tack vare den möjlighet till samförstånd, som därigenom öppnas för skilda folk. Jag räknar självklart inte heller den privatkapitalistiska hushållningen som på något sätt en moralisk faktor.

Att Amerika har yppat missnöje med det svensk-ryska avtalet behöver inte oroa, så länge det inte hindrar Sverige att bli med i den internationella reglering av handeln, som ju blir en nödvändighet. Det amerikanska kapitalet var på sin tid med och rustade upp Hitlers Tyskland och likaså Japan, det kan man ha rätt att erinra om. Däremot tycker jag nog, att det inte från regeringshåll passar att tala om dollarimperialism, helst som man inte under Hitlers glanstid använde motsvarande diplomatiska sätt att konversera om hans regim. Förenta staterna ha både för sin ekonomiska betydelse och för sina insatser till mänsklig hetens räddning rätt att bemötas med respekt och hänsyn, dollarvalutan inräknad.

Det har på sina håll anmärkts på att det är en dryg inträdesavgift som Sverige nu får betala för sitt inträde på den ryska marknaden. Utan tveivel, men felet är vårt dröjsmål. Herr Sandler har redan berört detta, och jag erinrar om att två avtalsförslag gällande Ryssland ha avslagits — 1922 och 1934. Det fanns också ett tillfälle — det var år 1922 — då Sverige genom att de jure erkänna det nya Ryssland till och med hade kunnat få alla fordringar hos det gamla Ryssland betalda — ett avtalsförslag undertecknat av Litvinov har publicerats i en nyutkommen bok av bankir Olof Aschberg, som vid tillfället var förhandlare i Köpenhamn. Sverige vågade inte den gången. Nu är biljetten dyrare. Men bättre sent än aldrig.

Det har också anmärkts, att avtalet kan medföra fara för inflation, att den svenska marknaden och vår egen standard kunna bli lidande o. s. v. Det är möjligt, men måste man inte alltid i politiken ta risker? Och vilken risk tog inte Sverige tidigare under flera årtionden i fråga om Tyskland? Herr Sandler har redan erinrat om detta. Vi togo risken och förlorade mycket pengar. Men det vore också onaturligt, om vår standard skulle vara hög i dessa tider, medan andra folk stå på en låg standard och utsättas för oerhörda lidanden. Det är helt enkelt naturligt, synes det mig, att Sverige är med och bygger upp den förstörda världen. Vi göra det redan genom vår hjälp till olika folk. Också det ryska folket bör därvid få del av utjämningen från vår sida.

I vårt närmaste broderland Norge hade man i somras farhågor för att det svensk-ryska avtalet skulle i någon mån hindra tillbörlig hjälp åt Norge i dess uppbygge. Det skulle vara mycket beklagligt om så vore fallet, men jag tror att som avtalet nu är utformat — efter en stundom hetsig, men väl inte alldeles onyttig kritik — ha norrmännen inte något väsentligt att invända. Klart är, att det ekonomiska samröret med våra närmaste grannar är något fullkomligt primärt.

Det finns kanske en liten fördel i samband med det nya avtalet, som inte

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

dess borgerliga kritiker ha beaktat. Det heter i det särskilda yttrandet, att »en väsentlig förutsättning» för bifallet är, »att den svenska produktionen får fortgå och utvecklas utan störande ingripanden». Här åsyftas väl statliga ingripanden, men man kanske också bör på den sidan bokföra som en tillgång, att det troligen inte blir någon större kommunistisk iver för strejker och rubbningar i den produktion, som skall äga rum under avtalsperioden. Det har också redan märkts tendens till moderation från den sidan när det gäller arbetarnas lönekrav.

Till sist måste det ses med öppna ögon och erkännas, att ett så stort ekonomiskt engagemang med historisk nödvändighet också i någon mån innebär ett politiskt engagemang. Det har utifrån klandrats, att Sverige här hjälper ena sidan i stormaktspolitiken inte bara med dess uppbygge utan också med dess upprustning. Det går väl heller inte att förneka, att vårt land här vidtar en viss både ekonomisk och politisk omläggning. Herr Sandler har ypperligt klargjort den saken rent historiskt. Jag vill inte kalla det en omläggning mot en socialistisk hushållning. En sådan bör vara internationell. Vad som finns i öster är väl snarast en mera forcerad form av den statliga hushållning, som också överallt annars i vår tid tar hand om människorna, deras försörjning, hela deras liv.

Men det är klart, att i och med det nya Ryssland har skett en väldig omvälvning i historien och att den omvälvningen redan genom själva sin tyngd — som produktion, som marknad, i någon mån också som experiment och föredöme — i hög grad påverkar hushållningen och tänkesättet överallt i världen. Det för till hårda motsättningar på sina håll, men det tycks också som om man nu i den gamla hushållningen börjar förstå och vill anpassa sig till det nya historiska läget. Kan därigenom världen räddas från nya sammanstötningar och omvälvningar och få utvecklas i relativt lugn, så finns det väl ingen som är missnöjd för det. Nog mycket av mänsklighetens bohag är sönderslaget.

Det finns utan tvivel numera en benägenhet att flytta över undfallenheten för Hitlers Tyskland under de mörka åren till undfallenhet för Stalins Ryssland. Vi böra inte fjäska för någon. Vi böra möta ryssarna ärligt vänskapfullt, med skarp kritik där vi tycka att vi måste försvara oförytterliga demokratiska värden och frihetsvärden, men med historisk förståelse för tillfälliga drag, som kunna förefalla oss främmande. Kan Sverige vara med och jämna ut, så är det bara bra. Det är också gott, om det nya avtalet lär ryssarna, att inte alla utlänningar äro deras fiender. De äro misstänksamma, men de ha vid Gud skäl att vara det. Vi böra nog följa det råd som gavs västerifrån häromdagen: om ryssarna gå till mötes ett steg, så böra vi gå dem två steg till mötes. Särskilt bör det vara ett intresse, ja, ett behov för Sverige att efter 700 års främlingskap och delvis fiendskap äntligen få ett normalt fredligt förhållande till grannen Ryssland.

Därför röstar jag, herr talman, med öppna ögon, med bevarad kritik, men med glädje för det svensk-ryska avtalet.

Herr Nordenson: Herr förste vice talman! Det är med en viss tvekan man begär ordet, när inte bara regeringen utan även kammarens egna ledamöter genom sin frånvaro så ostentativt ådagalägga sin brist på intresse för vad som säges i denna kammare. Men det är några synpunkter, som inte ha framkommit i debatten, och några däri framförda synpunkter, som jag skulle vilja bemöta, och detta har givit mig anledning att i alla fall begära ordet.

När ett förslag som det här föreliggande kommer på riksdagens bord, be-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

finna sig kamrarnas ledamöter uppenbart i en mycket ömtålig situation. En fråga som denna ligger nämligen väsentligt annorlunda till än de anslagsfrågor och lagförslag, som innefattas i Kungl. Maj:ts vanliga propositioner. När det gäller dessa senare ärenden ha vi möjligheter att påyrka ändring av någon paragraf eller höjning respektive sänkning av ett äskat anslag, och det är kanske ändå möjligt att komma till ett positivt resultat. I detta fall ligger det inte så till, utan ett ändringsförslag innebär detsamma som ett avslagsyrkande. Vi ha också klart för oss att ett avslag på hela propositionen ingalunda är någonting som bara berör oss själva; vi måste också ta hänsyn till den andra förhandlingsparten. Det är därför uppenbart att ett avslagsyrkande, alldeles särskilt när regeringen preliminärt har intagit sin ståndpunkt, är en mycket ömtålig historia, som man inte gärna inlåter sig på.

Men i ett sådant läge är det nödvändigt, att det förslag som framlägges har förberetts på bästa möjliga sätt och att frågan blivit på grundligast möjliga sätt prövad. Därvidlag vilar ett utomordentligt stort ansvar på regeringen och alla främst på de departementschefer, som ha att handlägga ifrågavarande ärende. De måste tillse att alla de olika synpunkter, som kunna påverka förslaget, verkligen bli beaktade och på vederbörligt sätt vägda mot varandra. Man kan med skäl fråga sig, om denna proposition har förberetts med all den noggrannhet och omsorg, som dess betydelse kräver. Om man skall döma av resultatet, tror jag att man måste ställa sig mycket kritisk. För det övervägande flertalet torde det stå alldeles klart, att detta avtal är för svenska förhållanden överdimensionerat och att det kommer att kunna föra med sig mycket ogynnsamma verkningar.

När man konstaterar detta, innebär det ingalunda ett principiellt ogillande av ett avtal av denna beskaffenhet. Här måste jag bestämt vända mig mot den tolkning, som herr andre vice talmannen har gjort, när han uppfattat kritikernas inställning såsom en ovilja mot ett avtal överhuvud taget och såsom en ovilja mot den part, med vilken avtalet skall träffas. Därvidlag ber jag att få hänvisa honom till den skrivelse, som har avlämnats av industriförbundet och exportföreningen och vari från näringslivets sida mycket klart har uttalats, att det för oss är ett önskemål att få till stånd goda relationer till och ett livligt varuutbyte med vår granne i öster. Men det hindrar inte att man kan vara kritisk mot detta avtal, som enligt vår mening tenderar att överstiga det svenska näringslivets krafter.

Jag tror att det finns anledning att ett ögonblick dröja vid den historiska utvecklingen av denna fråga. Det var på hösten 1944 som frågan om ett omfattande avtal med Ryssland först blev på allvar diskuterad, och det var då som beloppet en miljard första gången nämndes. Redan vid den tidpunkten gjorde näringslivet framstötningar till regeringen och framhöll angelägenheten av att hänsyn togs till näringslivets möjligheter att framställa de önskade varorna. Det underströks särskilt, att man inte allt för hårt fick belasta vissa delar av näringslivet. Resultatet av de förhandlingar och överläggningar som då fördes blev det förslag, som i slutet av år 1944 framlades för den ryska regeringens representant av finansministern. Det avtalsförslaget skilde sig i väsentliga delar från det, som nu föreligger. Den föreslagna statskrediten var endast hälften så stor, och den övriga krediten skulle bäras av företagarna. Återbetalningstiden var också kortare och räntan högre. Som bekant avböjdes detta förslag. Vi veta också att det förslag, som framkom i juni—juli 1945 och som utgjorde en modifikation av det nyss nämnda förslaget, avböjdes av de ryska representanterna.

Det har nu gjorts en ganska stor affär av det förhållandet, att dessa båda

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

förslag framlades medan samlingsregeringen ännu existerade. Men man får inte glömma, att dessa förslag voro annorlunda utformade än det nu föreliggande avtalet. När man är så angelägen om att skjuta samlingsregeringen i förgrunden, kan jag inte underlåta att framhålla, att det inte är någon särskilt imponerande ståndpunkt som de närmast ansvariga departementscheferna på det viset intaga. Jag tycker också att deras inställning därvidlag, liksom deras medhjälpare, är mycket verklighetsfrämmande. Även om en regering tar principiell ställning i frågor av sådan vikt som denna, måste det i sista hand och i övervägande grad bero på de departementschefer, som handlägga ärendet, hur förslaget utformas. Det är de, som i vida övervägande grad bära ansvaret för frågans handläggning. Vilka förtjänster eller fel det nu föreliggande förslaget än må ha, är det därför enligt min mening uppenbart, att ansvaret i allra främsta rummet faller på finansminister Wigforss och handelsminister Myrdal — enligt min mening allra främst på herr finansministern, eftersom det är han, som hela tiden har deltagit i och lett dessa förhandlingar; herr Myrdal har ju trätt till på ett senare stadium.

Jag anser också att man måste göra klart för sig att dessa olika framstötter icke enbart äro en serie av händelser, som nödvändigt betingade varandra, utan att de tvärtom äro aktioner, som vi ha all anledning att se såsom självständiga händelser, vilka bort bedömas såsom i viss mån oberoende av varandra och med hänsyn tagen till den rådande situationen. Vi måste alltså bedöma alla dessa förslag från de olika svenska regeringarnas sida med utgångspunkt från de förhållanden, som rådde när de gjordes.

Det är då anledning att fråga, varför man gick fram så som man gjorde i mars månad 1946, då förhandlingar åter upptogs. Vi få komma ihåg, att när vi tidigare planerade för efterkrigstiden, räknade vi med en mycket stark depression och stor arbetslöshet samtidigt som vi räknade med att vi skulle få en ganska omfattande tillförsel av varor utifrån. Vi trodde att den varubrist, som rådde under kriget, ganska snart skulle lättas. Vi ha nu funnit att utvecklingen har varit den rakt motsatta. Det har inträtt en efterfrågan på arbetskraft, som vi knappast någonsin ha drömt om, och vi ha funnit att materialbristen i landet har antagit oroväckande dimensioner.

Det fanns sålunda, när denna fråga återupptogs av regeringen, skäl att gå till en mycket grundlig omprövning och att undersöka, huruvida man inte borde ta en helt annan inställning. Jag vill i detta sammanhang understryka att man vid förhandlingar av detta slag i någon mån kan räkna på samma sätt som man gör i affärlivet, nämligen att om man ger ett anbud om en affär, så förväntar man ett svar inom rimlig tid. Får man icke detta eller får ett nekande svar — såsom här har varit fallet vid två tillfällen — står man också därefter fri: man är inte bunden, om förhandlingar åter upptagas, att stå kvar precis vid det anbud man tidigare givit.

Man hade sålunda på våren 1946 all anledning att från den svenska regeringens och särskilt ifrån finansministerns och handelsministerns sida se denna fråga med helt andra ögon än tidigare. Men vad sker? Jo, herr Wigforss tar upp förhandlingarna och framlägger då som utgångspunkt ett förslag om kredit, som uppenbarligen har gått längre än de tidigare. Summan är visserligen densamma, men villkoren äro förmånligare för den andra parten. Detta måste såsom redan har påpekats innebära, att vi, när vi skola sätta oss att sköta detta förhandlingsspel, från början lagt ned vårt finaste och värdefullaste kort — det är alltså obrukbart i fortsättningen.

Det har sagts att om man ville ha ett avtal, så fanns det ingen annan möjlighet än att komma med detta bud; motparten skulle säkert inte ha reflekterat

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

på något annat bud. Man tycks alldeles glömma, att det dock fanns en annan möjlighet i den situation, då det var tydligt att avtalet, i varje fall i den tidigare föreslagna omfattningen, icke var på samma sätt önskvärt från vår sida, nämligen att den svenska regeringen hade intagit en avvaktande hållning. Det innebär självfallet inte någon som helst ovänlig handling mot den andra parten om man efter avslag på två förslag — det ena något bättre än det andra — helt enkelt säger till sig själv: »Då har väl den andra parten inte så förfärligt stor lust och då sätter jag mig och väntar på vad som skall ske. Vill den andra parten ha något, så får den väl komma igen.»

Det tycks inte ha gått upp för herr Wigforss, att en sådan taktik vore möjlig. I själva verket torde den ha varit den enda naturliga och konsekventa med hänsyn till vad som tidigare skett på detta område.

Det kan ju invändas, att detta är en efterklokhet, som man kommer med ett halvt år efteråt, när man ser hurudana förhållandena äro. Men jag tror inte att det bara är efterklokhet. Herr Wigforss skulle ha kunnat komma på dessa tankar genom att helt enkelt ta fram de uttalanden, som han själv har gjort vid olika tillfällen i hithörande frågor.

Problemet om vår kreditgivning till utlandet har varit föremål för behandling i en proposition, som avlämnades vid 1945 års riksdag. Där behandlas såväl frågan om i vilken omfattning vi kunna lämna kredit som ock verkningarna av kreditgivningen ganska ingående, och där säger finansministern på ett ställe: »Ett okontrollerat tillmötesgående av de kreditkrav, inför vilka vårt land kan komma att ställas, skulle otvivelaktigt snabbt bringa oss över gränsen av vår kreditkapacitet. Det är därför tydligt att den fortsatta kreditgivningen måste omsorgsfullt planläggas och avvägas med hänsyn till näringslivets bärkraft.»

Sedan detta uttalande gjorts, ha ytterligare krediter lämnats åt olika håll, och vi måste ju konstatera, att den kredit som här ifrågasättes är av sådan storleksordning att den måse ge anledning till iakttagande av en utomordentlig försiktighet.

En annan synpunkt, som herr Wigforss också hade haft anledning att betänka, gäller frågan om en så omfattande kreditgivnings verkningar på vårt penningvärde. När vi tidigare här i kammaren av olika skäl haft anledning att debattera frågan om penningvärdet, har herr Wigforss förebrått de borgerliga representanterna — särskilt mig och mina meningsfränder — att vi så ensidigt skulle ha pekat på löneproblemet och lönerörelserna som den största faran för inflationen. Han har då själv dels framhållit de stora investeringarnas betydelse och dels mycket starkt understrukt, att export mot kreditgivning innebär ett mycket hårt tryck på vårt penningvärde, eftersom man vid en sådan transaktion icke får motsvarande kvantitet varor in i landet för att möta den ökade köpkraften.

Herr Wigforss har sålunda haft all anledning att med utgångspunkt från dessa sina egna uttalanden gå fram synnerligen försiktigt, när det gällde att ta upp förhandlingarna igen på våren 1946. Men vad han gör är ju att han omedelbart framlägger förslag om en miljardkredit, till och med förmånligare än förut. I stället för att på grund av de nya förhållandena dra sig en smula i bakgrunden, står han såsom en ståndaktig tennsoldat orubbligt kvar vid miljardstolpen.

Det har riktats en mycket omfattande kritik mot herr Myrdal för hans förhållande i denna fråga. Men när jag har granskat den historiska gången vid frågans behandling, har jag icke kunnat undgå att ibland tycka, att det är litet synd om herr Myrdal, eftersom han ju i själva verket har blivit satt att sköta

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

ett spel, som i princip var bortspelat från början: de goda korten voro bortlagda, och möjligheterna att verkligen få en hygglig lösning voro mycket ringa.

Emellertid friar detta ju ingalunda herr Myrdal från kritik för det sätt, varpå han sedan har skött sin uppgift. Det står för mig klart att herr Myrdal som representant för näringslivet vid Konungens rådsbord skulle ha gripit in och gjort det till sin uppgift att tillse, att han fortast möjligt fick fram en klar bild av vad näringslivet verkligen mäktar bära. Sedan skulle han ha gjort allt för att hänsyn vederbörligen toges till detta vid avtalets fortsatta utformning, även om svårigheterna med hänsyn till den ursprungliga ramen gjorde denna uppgift besvärlig. Men här har herr Myrdal såvitt jag förstår gått den rakt motsatta vägen; han har beskäftigt ilat till den Prokrustesbädd, som herr Wigforss under ett och ett halvt år hållit på att snickra ihop i form av den stora krediten, och därefter har herr Myrdal fattat såsom sin uppgift att draga och tänja och sträcka ut näringslivet så att det skulle täcka hela bädden. Och detta har han gjort med både lock och pock. Min övertygelse är, att han skulle ha kunnat göra en mycket värdefull insats, om han på allvar hade gått in för att få fram ett riktigt resultat, måste vara den kritiska och icke den optimistiska parten, eftersom det ju är ganska klart, att näringslivet mången gång känner sig lockat av att få stora beställningar och kanske därför är benäget att räkna en smula optimistiskt.

Jag har tillåtit mig säga, att herr Myrdal har gått fram med lock och pock, och just detta senare problem, huruvida han har utövat tryck på näringslivets män eller icke, har ju varit föremål för en utomordentligt livlig debatt. Jag skall inte gå djupare in på den saken, men jag vill föra fram några synpunkter.

Det är ju ingen som tror, att herr Myrdal har gått till näringslivets män, knutit näven framför ansiktet på dem och sagt: »Nu äro ni så goda och göra så och så, annars går det er illa!» Nej, icke så! Jag är alldeles övertygad om att när den stora elektriska koncernen hade funnit sig inte kunna prestera så mycket som herr Myrdal ansett önskvärt, har han med sitt allra älskvärdaste leende bött chefen för koncernen om ett råd: »Säg mig nu, hur jag skall göra! Skall jag anlägga statliga fabriker eller skall jag inbjuda utländska affärer för att lösa problemet?» Självfallet behöver detta icke under vanliga förhållanden uppfattas såsom ett hot. Jag tror att den svenska industrien är fullt beredd att finna sig i att konkurrens kommer in från det ena eller det andra hållet, om nämligen denna konkurrens är fullt fri. Men i de speciella förhållanden, vari vi nu befinna oss, måste vi räkna med att en sådan konkurrens blir mycket komplicerad. Det råder en så oerhörd brist på arbetskraft, att om ett nytt företag kommer till innebär detta att de gamla företagen kanske förlora en del av sin arbetskraft. Det är också så ont om material att även i det avscendet en uppdelning måste ske, och det finns naturligtvis hos näringslivet en ganska stark oro för att myndigheterna, om de skola sitta och fördela dessa material, komma att gynna den nya enhet, som har kommit upp på området, vare sig denna nya enhet är statlig eller utländsk. Just därför att situationen är så speciell och säregen ha de tankegångar, som här ha framförts — säker-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

ligen i mycket älskvärd form — i själva verket måst innebära på näringslivet ett utomordentligt hårt tryck, som måste ha starkt påverkat dess ställningstagande.

Men det finns även andra sätt, varpå man har kommit att inverka på näringslivet och kommit att utöva press på det. Jag skall ta ett fall.

En viss grupp maskintillverkare hade vid förfrågan i våras förklarat, att de kunde leverera ett visst antal maskinenheter, och de förutsatte då att det erforderliga materialet skulle ställas till förfogande. När det sedan vid närmare undersökning befanns, att material och råvaror icke funnos att tillgå i den omfattning som de hade förutsatt, så anmälde de, att deras prestationsmöjlighet låg väsentligt lägre. De fingo då det svaret att detta inte skulle spela så stor roll, eftersom de skulle kunna få tänja ut leveranstiden in på det sjätte året. De lugnade sig då något, men deras häpnad var rätt stor, när det befanns att i den slutliga listan den kvantitet, som man hade utfäst sig till, var väsentligt större än den, som de tidigare hade nämnt. När de då med undran vände sig till myndigheterna och frågade vad som menades med detta, fingo de veta att detta berodde på att man räknat med det sjätte året. Det räknades således i två omgångar med det sjätte året. Resultatet blir naturligtvis, att myndigheterna en gång i tiden komma att ställa en mycket hård moralisk press på dessa företag att göra vad de kunna för att prestera denna högre kvantitet för att icke myndigheterna, vilka ju i detta fall representera hela Sveriges intresse, skola komma i mellanhand.

Det är på sådana punkter som jag tror att särskilt herr Myrdal skulle ha kunnat göra en stor insats genom att i rätt tid och på rätt sätt göra de undersökningar inom näringslivet, som voro nödvändiga.

Herr Myrdal har berett näringslivet även en del andra överraskningar. Efter delegationens återkomst i juni månad, då det hade framgått att ryssarnas önskemål på vissa punkter voro större än man hade räknat med, igångsattes en ny undersökning, planerad av industrikommissionen och exportföreningen, och uppgifter inhämtades från skilda industriföretag. Det var då man sade, att industrikommissionen skulle svara för materialerna. Sedermera visade det sig, att detta inte var alldeles riktigt. Man fick göra en ny undersökning i augusti månad, varvid ganska nedslående siffror framkommo, och man var därför i mitten av augusti månad i näringslivskretsar, och för övrigt i vida kretsar utanför dessa, verkligen bekymrad för denna ogynnsamma relation mellan det planerade avtalets önskemål och krav och den svenska industriens prestationsförmåga.

Då uppträder herr Myrdal i mitten av augusti månad och förklarar i ett anförande, att dessa undersökningar ha givit ett resultat, som vida överträffar vad han har väntat sig att man skulle få fram!

Man kan inte underlåta att förvåna sig: här har man steg för steg kommit till resultat, som alla anse ytterst otillfredsställande och som ligga vida under vad som planerats i avtalet. Men herr Myrdal förklarar, att hans förväntningar legat ännu djupare — det måste de ha gjort redan i våras, när man öppnade de nya förhandlingarna. Har han då verkligen låtit delegationer fara ut och börja dessa förhandlingar, fastän han har haft den uppfattningen om näringslivets bärkraft, att den legat lägre än vad vi kommit till efter våra till sitt resultat mycket nedslående undersökningar under hela sommaren, ja, då har han verkligen visat ett alldeles fenomenalt lättsinne.

Jag kan inte undgå att se herr Myrdals ställningstagande även i belysningen av vissa uttalanden, som han har gjort bland annat i kommissionen för efterkrigsplanering, där han ju var ordförande. Denna kommission avgav

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

ett omfattande yttrande om vår framtida handelspolitik. Kommissionen pekade särskilt på den snedvridning av vår utrikeshandel, som kunde bli följden av alltför långt driven och ensidigt på vissa länder inriktad kreditgivning. »Vår utrikeshandel», säger kommissionen, »kan vidare komma att drivas in på bilaterala banor, och möjligheterna till en ekonomiskt inriktad multilateralt utvecklad handel komma i samma mån att begränsas. Sådana konsekvenser böra enligt kommissionens mening ägnas den största uppmärksamhet i det fortsatta handelspolitiska arbetet. Vid statlig kreditgivning föreligger risk, att exportörerna såväl som medborgarna i allmänhet underskatta svårigheterna och de konsekvenser, de ytterst få för det svenska folkhushållet.»

Man hade väntat sig, att efter detta kloka yttrande, som tillkommit under herr Myrdals egen medverkan, frågan om en så stor kredit och dess verkningar borde ha tagits under en något allvarligare omprövning och lett till en vida större försiktighet från herr Myrdals sida.

Herr Myrdal har ibland klagat på att svenska folket har så svårt att hålla två tankegångar klara i huvudet på en gång. Jag har då förstått honom så, att han menade, att svenska folket har en viss oförmåga att hålla två tankegångar klara, som löpa parallellt med varandra, och jag kan inte neka till, att det finns ett visst fog för hans anmärkning på den punkten. Nu har jag emellertid gripits av den misstanken, att herr Myrdal beklagar, att vi svenskar inte kunna hålla två mot varandra direkt stridande tankegångar i huvudet på en gång, men det, skulle jag vilja säga, herr Myrdal, räknar jag svenska folket helt till förtjänst.

Vi ha nu i denna fråga kommit i det läget att vi måste räkna med att detta avtal kommer att gå igenom, och vi ha då ingenting annat att göra än att se, vad vi kunna göra av situationen. Jag vill då än en gång deklarerera den uppfattningen, att det är mycket önskvärt för det svenska folkhushållet att få ett ökat utbyte med vår granne i öster och att den kritik som här framförts — vilket från flera håll också har understrukits — gäller avtalets omfattning. I detta läge är frågan: vad kunna vi göra? Vid besvarandet av denna fråga är det mycket viktigt att vi noga hålla fast vid att vi här stå inför ett ramavtal. Det är med tillfredsställelse man finner, att utskottet har understrukit detta, och vi måste i fortsättningen klart hävda, att våra förpliktelser mot den andra parten icke bli större än vad som kommer att framgå av de avtal, som de enskilda företagen träffa med motparten.

Vi komma emellertid att i och med detta avtal ställas inför en hel del problem. Det är särskilt ett sådant, som jag tror blir mycket ömtåligt, nämligen frågan om tilldelningen av de nödiga materialerna. Det är ju så, att avtalet visar en tendens att belasta vårt näringsliv just där vi redan ha de trånga sektionerna. I vissa fall kommer det material, som representerar de trånga sektionerna, att i hög grad behövas inom landet för den utbyggnad av vårt näringsliv, som det ryska avtalet kommer att kräva. Fördelningen av detta material kommer att bli ett av de allra ömtåligaste problemen, och det är nog så, att man kanske inte kan lämna detta att sköta sig helt och hållet självt. Vi äro inom näringslivet mycket angelägna — såsom här från flera håll har understrukits — att det inte blir en helt statlig dirigerering. Jag vill därför framhålla, att jag tror att det vore önskvärt att dessa frågor om hur våra knapphändiga resurser bäst skola utnyttjas bli föremål för ingående överläggningar mellan statsmakterna och näringslivet. Jag föreställer mig att exempelvis industrikommissionen skulle kunna fungera som en uppsamlingscentral för införskaffandet av allt det material, som är erforderligt för frågans bedömande, och att sedan frågan om hur man skall gå fram

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

skulle kunna avgöras i nära samband och kontakt med näringslivets organisationer och genom frivilliga överenskommelser, så att varje maktspråk skulle kunna undvikas.

Vi ha en annan svår och viktig fråga att i detta sammanhang observera, och det är frågan om arbetskraften. Det har här från olika håll framförts siffror om vad näringslivet behöver i arbetskraft på olika håll. Vid Arosmässan var det en av de där närvarande företagarna, som underströk, att behovet av arbetskraft enbart i Västmanland uppgick till 5 000 man, och siffror av samma storleksordning skulle nog kunna framvisas från andra håll.

Det kanske allra mest bekymmersamma med dessa bristsiffror är att man på så gott som alla håll behöver arbetskraft av samma slag. Särskilt saknar verkstadsindustrien arbetskraft. Den vill ha kvalificerad sådan, som endast finns i mycket begränsad omfattning, sannolikt endast en bråkdel av efterfrågan. Detta gör att problemet om importerad arbetskraft verkligen blivit så aktuellt, att vi bli tvungna att ta mycket allvarligt på det. Detta problem är ytterligt ömtåligt och jag är på det klara med att vi måste ta hänsyn till rasegenheter och nationella egenheter hos de grupper, som vi eventuellt kunna vilja ta hit, liksom också till deras ideologiska inställning. Jag tror emellertid, att vi, om valet sker med en viss försiktighet, böra ha förmåga att smälta in måttliga kvantiteter av främmande arbetskraft. Och i varje fall är det angeläget att vi ej göra svårigheterna så stora att vi därför inte vilja göra någonting alls i saken.

Frågan om arbetskraften kommer också att skapa en del problem. Vi måste tillse, att vi undvika arbetskonflikter under de kommande åren. Vi kunna helt enkelt konstatera att under den tid, då vi skola effektuera detta avtal, komma vi icke att ha råd att ha några arbetskonflikter. Det kommer därför att falla ett utomordentligt stort ansvar på organisationerna på arbetsmarknaden. Det blir en stor påfrestning på dem, men de ha också en stor möjlighet att genom sina insatser hjälpa det svenska samhället till arbetsfred i en ganska allvarlig situation. Vi få nog också göra klart för oss, att när det gäller arbetstiden kunna vi icke utan vidare gå längre på den kanske eljest önskvärda — i varje fall av många önskade — vägen att förkorta arbetstiden, öka semestrarna och dylikt. Jag tror att vi bli nödsakade att pruta av på sådana krav och jag vill starkt ifrågasätta, om man icke måste taga i övervägande att höja gränsen för den övertid, som man får ta ut av arbetskraften. Det kommer nämligen ständigt att bli på den kvalificerade arbetskraften som efterfrågan blir störst. Denna efterfrågan kommer icke att kunna fyllas, och det blir nödvändigt att utnyttja den tillgängliga arbetskraften till det yttersta.

Herr talman! Jag skall icke fortsätta längre. Jag återkommer till vad jag sade i början om den ömtåliga situationen, vari man befinner sig, när man skall träffa ett avgörande av detta slag. Även om jag finner att avtalet är behäftat med stora brister, så anser jag mig med hänsyn till de verkningar, som ett avslag skulle få, icke kunna gå emot detsamma. Men jag måste här ge uttryck för mitt livliga och djupa beklagande över den handläggning som denna fråga har fått från de två ansvariga departementschefernas sida. Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena ironiserade över att de borgerliga i sitt särskilda yttrande skulle på något sätt ha låtit påskina, att de skulle ha kunnat sköta denna sak bättre, om de hade suttit vid makten. Ja, det är ju mycket svårt att säga. Min övertygelse är, att man skulle kunna finna personer icke blott inom de borgerliga kretsarna utan även inom det socialdemokratiska partiet, som säkerligen skulle ha handlagt detta ärende på ett för landet mera tillfredsställande sätt. Och om man inte kan garantera det, skulle jag i varje

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

fall vara mycket frestad att garantera, att andra personer som kommit i den situationen i varje fall icke skulle ha handlagt det sämre än det skötts i detta fall.

Jag ber, herr talman, att på grund av vad jag här framfört få deklarerera, att jag icke anser mig böra gå emot avtalet, men jag kommer som en protest mot det sätt på vilket frågan handlagts av de ansvariga departementscheferna, att nedlägga min röst.

Herr Björnsson: Herr talman! De talare, som här i dag från olika synpunkter uttryckt icke blott vissa farhågor utan bestämt missnöje med det avtalsförslag, som nu föreligger, ha i stor utsträckning sysselsatt sig med den tid som ligger bakom den nuvarande och relativt litet med själva avtalet — med undantag kanske av den siste talaren — och ännu mycket mindre med vad man kan vänta skall komma i framtiden.

Jag skall till att börja med be att få gå in på det »pluskvamperfektum», som herr Nordenson behandlade i det avsnitt av anförandet som rörde det förflutna. Han menade, att när man först kom in på fastställandet av detta stora kreditbelopp för Ryssland befann man sig i ett läge, då, som han sade, vi alla räknade med att man, så snart kriget skulle sluta, hade att så gott man kunde söka bemästra en stor arbetslöshet. Då var man utan tvivel villig att göra en mycket stor insats för att skaffa sysselsättningsobjekt, och man ansåg det ytterligt angeläget att ta i tu med förarbetena genast.

Den generalisering, som herr Nordenson då gjorde sig skyldig till, är efter min mening icke riktig. Jag kan på grund av egen erfarenhet tala om, att man inom bankofullmäktige hade fullt klart för sig att krigets slut skulle följas av en högkonjunktur av ungefär samma typ som den vi nu ha. Man sade sig, att då förra världskriget slutade år 1918 fingo vi på grund av den oerhörda förstörelse, som då skett, och det behov av varor, som då rådde överallt i de krigshärjade länderna, en efterfrågan som fullständigt bröt alla prisspärrear. Denna efterfrågan fortsatte till och med 1920. Partipriset steg då, om man sätter förkrigspriset till 100, successivt från och med 1916, så att partiprisnivån t. ex. 1919 var 330, och den steg fortfarande och var 1920 uppe i 347 — nära 3,5 gånger förkrigstidens nivå — för att då omedelbart falla ned till 211 och sedan fortsätta nedåt. Vi hade således ett konjunkturförlopp, som karakteriserades av en successiv, något accelererad stegring ända till 1920, och sedan ett katastrofalt fall, och det finns efter min mening ingen anledning att icke räkna med en liknande utveckling efter detta krig. Världen har inte blivit mindre förstörd nu än då, utan mera, varuhungern är utomordentligt mycket större o. s. v. Bankofullmäktige ha också, när det gällt frågan om att bemästra inflationen, hotet mot penningvärdet, givit uttryck åt dessa synpunkter i skrivelser — mer eller mindre försiktigt men i alla fall fullt klart. Resultatet skulle naturligtvis efter vår mening ha blivit, att det var den mest brådskande uppgiften att förbereda sig för att dämpa eller helt hålla tillbaka denna högkonjunktur, som vi nu stå mitt uppe i — om vi kanske redan ha passerat dess maximum skall jag inte yttra mig om.

Har då något gjorts? Ja, det har det naturligtvis. Som bekant ha vi med samtliga instansers samtycke haft en appreciering av vår krona, och regeringen har framlagt ett förslag, som bifallits av riksdagen och som gör det möjligt att lägga exportavgifter på vissa varor. Det har också lagts exportavgift på en av de mest efterträdade varor som vi ha att sälja, nämligen på sågat virke. Men därmed har man tyvärr stannat. Och när man borde ha gått vidare och gripit hårda tag för att slippa att genom export få en inflation, en prissteg-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

ring, då var det, såvitt jag vet, vår dåvarande handelsminister, herr Ohlin, som gjorde sig skyldig till den utomordentligt allvarliga underlåtenhetssynden att icke fortsätta med exportavgifter på de områden, där de hade varit av nöden, t. ex. på pappersmassa och möjligen papper och kanske några andra varor. Det är till stor del av den anledningen som vi fått uppleva, att t. ex. rotvärdet å skog har stigit högst betydligt — jag skall inte yttra mig om hur många procent det är — och troligen är detta långt mer än finansministerns underlåtenhetssynder eller verksynder skulden till att vi hålla på att få en fullkomlig anarki på arbetsmarknaden.

Då herr Nordenson talar om de nuvarande svårigheter inom arbetsmarknaden, t. ex. att den tunga industrien saknar arbetskraft, undrar jag om han inte i någon mån snedbelyser fakta. Vad jag har hört folk fråna det hållet beklaga sig över är att arbetarna lämna dessa verk. Man mister en av sina skickligaste specialarbetare inom den tunga industrien eller inom den lätta metallindustrien, och så finner man honom på andra sidan om den vägg, vid vilken hans kamrater arbeta, sysselsatt som byggnadsarbetare med en nybyggnad. Jag tror inte att de yrkesutbildade arbetarna försvunnit; det gäller bara att få dem tillbaka igen. Jag skall emellertid inte gå in på alla de recept som herr Nordenson utvecklade i sådant syfte.

Såvitt jag förstod herr Nordenson rätt tycktes han i grund och botten mena, att om vi medan vi ännu svävade i vår villfarelse och gjorde oss skyldiga till denna felbedömning av konjunkturutsikterna hade slutit detta stora ryska kreditavtal — det är ju bara det, det är fråga om tills vidare — så skulle allt ändå ha varit gott och väl. Rent sakligt blir väl nyttan eller skadan av en uppgörelse lika stor, vare sig den grundar sig på en falsk eller riktig konjunkturbedömning.

Därmed kommer jag till frågan om hur man skall se på saken *nu*. Jag kan inte bedöma detta avtal enbart utifrån det nuvarande läget. Jag måste för att skaffa mig någon uppfattning om dess värde eller brister försöka tänka mig, vilken konjunkturutveckling vi ha att räkna med, ty detta avtal skall ju dock räcka inte bara ett år utan fem eller sex år. Det gäller då för oss att bedöma: hurudan blir konjunkturutvecklingen under denna tid? Om man skall på något sätt bedöma svårigheterna, och så vitt jag förstår gjorde herr Nordenson sig icke besvär att tala om vad han tänker om den framtid som kommer efter åren 1947 och 1948, så är det klart att vad man än säger om den saken, är det en spekulation. Men jag har min bestämda uppfattning i det avseendet, och jag ämnar tala om den här, därför att den saken för mig är mycket väsentlig då det gäller att bedöma detta förslag.

Det är visst och sant att vi fingo en högkonjunktur efter förra kriget, men vi fingo lika säkert en oerhörd lågkonjunktur omedelbart därefter med de följder som de flesta av oss minnas. Jag tror inte att första kammaren föryngrats så snabbt, att inte de flesta här minnas, vilka fruktansvärda öden en massa människor i detta land fingo genomleva på grund av arbetslösheten. Vad berodde då det på? Jo, den oerhörda varuhunger, som rådde omedelbart efter kriget, lockade till nyinvesteringar och rationaliseringar. Man hade till en början att sörja för folkets dagliga nödtorft: mat, kläder, hus och hem, men dessutom skulle man ersätta vad som hade skadats eller slitits ut och byggde då upp en produktionsapparat, som när varuhungern var mättad var alldeles för stor, och så följde prissänkningen.

Nu är det klart, att om man hade den uppfattningen, att man denna gång till en början skulle få en högkonjunktur precis som förra gången, skulle man ha berett sig på att dämpa den. Jag skall villigt medge, att det är utomordent-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

ligt mycket svårare att genom statliga åtgärder dämpa en högkonjunktur, därför att det finns så förfärligt många människor som ha intresse av att få högre inkomster, stegrade pris på sina varor eller högre löner för sina tjänster, än att dämpa en lågkonjunktur. Men nog kunde det ha gjorts en hel del. Nu ser jag emellertid utsikterna så, att efter den hektiska högkonjunktur, som vi nu leva i, kommer med till visshet gränsande sannolikhet en lågkonjunktur, då vi inte alls komma att få lika lätt som nu att sälja på främmande marknader. Skulle man bedöma den tid som kommer att förflyta, till dess högkonjunkturen blommat ut, enbart efter förstörelsen i världen, skulle man ju ha all anledning att tro, att den skulle bli mycket lång och, som någon sade, att lågkonjunkturen kanske inte skulle behöva komma alls. Men å andra sidan kan man ju konstatera att den tekniska utvecklingen under detta krig gått utomordentligt fort. Det har skapats utomordentligt stora möjligheter till massproduktion av varor. Det är naturligtvis också sant, att allt det kapital som varit inrättat för krigsindustri icke kan omedelbart användas just på de områden som det här gäller. Det passar inte direkt för sådana ändamål, utan det måste ändras. Det kan kanske inte heller utnyttjas lika intensivt som under kriget. Man får räkna med krigströtheten; jag har hört sägas, att folket i Amerika inte längre vill arbeta i skift, som de voro nödda och tvungna att göra under kriget, och att därför en fabrik nu inte kommer upp i mycket mer än en tredjedel av krigsproduktionen.

Men, som sagt, jag räknar med att i stort sett tillfredsställandet av det rådande behovet på kapitalvaror kommer att gå förhållandevis raskt. Jag tror t. ex. inte att de värst förödda länderna under en tid framåt i någon större utsträckning kunna uppträda som konkurrenter, då det gäller kapitalvaror, helt enkelt därför att de inte kunna betala, såvida inte exportländerna, som icke ha sin tillverkningsapparat förstörd, finna det vara förenligt med sitt eget intresse att ge dem ett sådant stöd. Det är klart, att om de f. d. allierade nu på ett eller annat sätt sörja för de besegrade folken, sina f. d. fiender, så är det mera därför att de känna sig därtill förpliktade av rent humanitära skäl och icke för att göra goda affärer. När det blir fråga om varor som icke höra till livets nödtröft, tror jag man börjar tänka efter, om man verkligen har utsikter att få någonting igen därifrån, och då tror jag knappast att man är hågad att bevilja några krediter.

Men om det nu går på det sättet, att det efter den nuvarande högkonjunkturen om ett, två eller tre år — jag skall inte försöka precisera någon tidpunkt — kommer en lågkonjunktur, då tror jag att arbetskraftsproblemet löser sig av sig självt: då tror jag att de skickliga arbetare, som nu lämnat sina platser, komma att återvända till sina gamla arbetsfält. Och nu förhåller det sig så, herr Nordenson, att man i planen för detta avtal beräknat leveranserna så, att de börja med en rätt liten spets för att ökas successivt, och jag hoppas således, att de leveranser som skola ske enligt detta avtal komma att stiga i samma mån som vår exportmarknad verkligen kommer att behöva avsättning för sina varor.

Jag måste säga, att vid de föredragningar som gjordes inför utskottet av industriens folk fick jag i huvudsak det intrycket, att t. ex. representanterna för den tyngre industrien vore verkligen positivt intresserade för detta avtals genomförande. Jag skall inte tillåta mig citera några uttalanden ordagrant, men ungefär på detta sätt hette det från det hållet: vi ha en exportindustri. Vi äro intresserade av att få en spridd marknad, så att vi om det tar emot på ett håll kunna få avsättning på ett annat. Vi äro rädda för att binda oss för en enda tillverkning, att få för stora beställningar av visst slag från ett och samma håll, vilket skulle göra att vi få vårt verk ensidigt utrustat och riskera att

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

vi vid ett bakslag tappa våra kunder på andra håll. — Men, som sagt, på mig gjorde deras besked det bestämda intrycket, att de voro intresserade, och detta var fallet även på ett par andra områden.

Då jag skall bedöma detta avtal ser jag således framför allt på dess betydelse som ett led i den efterkrigspolitik, som skall försöka bemästra en depression, icke på dess inverkan under en högkonjunktur som den vi nu ha. Vi ha ju icke en depression ännu, och jag måste naturligtvis obetingat instämma med de personer som sagt, att vi till en början ha att räkna med vissa svårigheter på grund av att varuknappheten på vissa områden blir mera accentuerad. Jag skall också be att på det livligaste få instämma med herr Ivar Anderson, som både i dag och förut — om jag antar att det är han som bestämmer kursen i Svenska Dagbladets ledarskrivierier — visat ett mycket balanserat omdöme i denna fråga, då han framhållit att det är mycket frestande för många att, som han uttryckte det, skylla dessa svårigheter uteslutande på det ryska avtalet. Han menade att detta skulle vara ganska farligt, naturligtvis med hänsyn till det intryck det skulle göra på Ryssland. Jag skulle vara utomordentligt tacksam, om herr Ivar Andersons mening skulle kunna förmå hans kolleger inom journalistiken att iaktta återhållsamhet på det området. Men jag har litet längre gående farhågor än han. Folk kommer att skylla svårigheterna inte bara på det ryska avtalet, utan också på vår handelsminister, herr Myrdal, ungefär som man omedelbart efter förra kriget kunde få höra folk säga, när en motor inte ville gå, att »det är klart, att när vi ha den Brantingska regeringen blir ju allting bara fuskverk». Även om felet bara var att man inte slagit på tändningen! Jag skulle på det livligaste vilja rekommendera herr Ivar Anderson att försöka hjälpa till med att åstadkomma, att inte upphovsmannen till detta avtal blir orättvist förtalad och illa beljugen.

I övrigt tycker jag att det är mycket riktigt och förståndigt sagt av herr Nordenson, att herr Myrdal fick ta itu med ett spel som redan var upplagt. Korten voro delade, och de som delade korten och gävo buden i detta bridgeparti voro bland annat, tror jag, vissa meningsfränder till herr Nordenson, herr Ohlin o. s. v. Men finansministern var med, och jag tycker att det endast är en gård av rättvisa, att herr Nordenson, då han forskat så långt i skrifterna, har funnit att finansministern i grund och botten är ansvarig för beloppets storlek. Sedan överlämnar jag åt herrarna att dra de parlamentariska slutsatser, som kunna vara att draga; det har jag mycket litet intresse för.

Herr Nordenson sysslade emellertid med ett par andra saker, som intressera mig mycket, då han sade att dessa stora varuleveranser på kredit kunna verka utomordentligt inflationsbefrämjande. Där tror jag det kan vara skäl att påpeka en sak, som inte torde vara tillräckligt beaktad: det är i varje fall inte den omständigheten att försäljningen sker på kredit, som gör att inflationshotet uppstår, utan mera leveranserna själva. Jag går med på att i den mån leveranserna komma att dra för vårt folkhushåll behövliga varor ur landet, blir det knappare tillgång och en större efterfrågan, som dock i verkligheten ofta är mera luft än verklighet. En person vill t. ex. köpa en motor, men när han beställer den, säger man att man inte vet när han kan få den. Då beställer han en likadan motor på ett annat ställe, så att samma vara blir beställd på flera håll. Det är klart att däri ligger en faktor, som kan påskynda prisstegringen, men att varorna lämnas på kredit gör det enligt min mening mindre farligt från inflationssynpunkt, än om man finge kontant betalt i guld eller fria valutor. Ty om vi skola lämna dessa varor på kredit, skall visserligen köparen få ut riksbankens sedlar mot skuldbervis, men riksgäldskontoret skall låna upp de pengarna igen i form av långa eller korta statslån. Från den

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

sidan kommer det således inte ut någon ökad köpkraft bland allmänheten, och inflationstrycket blir alltså icke större därför att varorna lämnas på kredit.

Herr Nordenson menade att denna kredit är mycket stor, och det står i industrimännens papper att den går till det försvarligas gräns eller någonting sådant — jag skall inte citera ordagrant, ty jag tycker att det spelar så förfärligt liten roll. Det är klart, att det rent statsfinansiellt finns en gräns, där det kan börja bli farligt. Men var skall man sätta den gränsen? Har man några siffror, som kunna ge möjlighet att bedöma om kreditgivningen är för stor? Jag kan inte se annat än att det svenska folkhushållets tillgångar i guld och främmande valutor visar åtminstone något om den övre gränsen för krediten. Riksbankens innehav av guld i Sverige eller andra länder samt lätt realiserbara banktillgodohavanden, dessa senare företrädesvis i England och Förenta staterna, motsvara mycket stora belopp. Enligt den senaste uppgift, jag har, var dagsvärdet av dessa tillgångar förra onsdagen icke mindre än 2 639 miljoner kronor. Det kan hända, att vi enligt redan ingångna handels- och betalningsavtal förbundit oss att icke utan vidare taga dessa tillgångar i anspråk för betalning av import till Sverige, men det är då fråga om relativt små belopp i förhållande till totalsumman.

Dessa värden, som i huvudsak motsvara riksbankens skuld för utelöpande sedlar, representera också ungefär det svenska folkhushållets besparingar på inkomster, som det tidigare haft.

I förbigående vill jag påpeka, att nämnda siffra är beräknad med hänsyn till det högre värde vår krona fick genom den under året genomförda apprecieringen. Denna appreciering har självfallet på intet sätt förändrat värdet av vårt guld eller av våra utländska banktillgodohavanden i t. ex. pund eller dollar.

Om man nu har klart för sig att vi ha tillgångar på mera än två miljarder, som äro användbara för inköp av varor från utlandet, så ter sig icke den i förslaget avsedda krediten på en miljard fullt så oförsvarlig, som man från olika håll synes vilja göra gällande, detta så mycket mindre som den skall tagas i anspråk successivt under avtalstidens lopp, d. v. s. 5 å 6 år. Det är rimligt, att vi även under dessa år skola kunna göra vissa besparingar av det slag vi nu ha.

Därmed kommer jag in på en fråga, som efter min mening spelar en större och mera svårbedömlig roll än frågan om arbetskraften, nämligen spørsmålet om huruvida vi kunna importera varor från utlandet. Vi kunna göra det tankeexperimentet, att vi sälja varor på kredit till ett land och få ränta på denna kredit, men att vi samtidigt för likvida medel, som vi förfoga över men inte få någon ränta på, kunna från annat håll i utlandet uppköpa den mängd varor, som motsvarar våra leveranser på kredit. Under förutsättning att våra fordringar enligt kreditavtalet kunna betraktas såsom absolut säkra, betyder detta i själva verket att vi ha flyttat över praktiskt taget räntelösa fordringar till räntebärande fordringar. Jag skall inte försöka uttala något slags vederhäftighetsomdöme om vare sig det ena eller andra av de länder, med vilka vi ha handelsförbindelser — någon har här uttalat ett sådant omdöme på grundval av våra tidigare goda erfarenheter från affärsförbindelser med Ryssland, och jag har inte anledning att i det avseendet anföra avvikande mening. Men problemet har också en annan sida.

Det har sagts här i dag, att man till exempel i Förenta staterna skulle kunna resonera på det sättet, att man hellre säljer varor för billigare pris till ett annat land än till Sverige, därför att man inte tycker om att vi exportera varor till Ryssland och inte vill hjälpa oss att fullfölja vår överenskommelse med

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Ryssland. Det är möjligt att vissa grupper av amerikanska affärsmän komma att resonera på det sättet, men jag tror inte att ett sådant betraktelsesätt kommer att vinna någon mera allmän anslutning i Förenta staterna. Den mänskliga naturen är sig märkvärdigt lik på båda sidor om Atlanten, och folk brukar vilja sälja till solventa köpare. Om det skulle bli en mer eller mindre hemlig bojkott, tror jag alltså att den blir av begränsad omfattning och begränsad också till tiden. Om man skulle räkna fel på den punkten, är detta givetvis en allvarlig hake i hela bedömningen, men vi ha dock helt nyligen fått vissa kvoter fastställda till exempel när det gäller importen av kol från Amerika. Jag tror därför att åtminstone det officiella Amerika inte på något sätt kommer att stödja eller uppmuntra dylika tendenser till bojkott.

En ökad varuknapphet kan naturligtvis, såsom jag förut medgav i polemik mot herr Nordenson, föranleda ökat inflationstryck. Men om man verkligen vill komma till rätta med inflationen, så kan man enligt min mening i nuvarande läge inte lita till de penningpolitiska hjälpmedlen och inte heller till allt för stora restriktioner i fråga om den internationella handeln. Man måste i stället söka medlet på den rena ransoneringens område. I länder med en genomförd ransonering av varor har man verkligen kunnat upprätthålla en något så när effektiv priskontroll. Detta är naturligtvis inte möjligt under alla förhållanden. I länder, där man ransonerar t. ex. livsmedel men inte har så stora förråd att man kan garantera en fullt tryggad försäljning, så att var och en verkligen kan känna sig säker om att få de utlovade ransonerna, bryter den svarta börsen alla statliga regleringar. En mor med svältande barn skyr inte pistolmynningar och gevärskolvar. Där går det alltså inte. Men vad beträffar vårt land tror jag i alla fall att vår försörjning både med mat, kläder och även bostäder i stort sett är så pass god, att bristen inte behöver hindra oss från att verkligen genomföra en ordentlig priskontroll och på det sättet hejda efterfrågan och anpassa den till vad vi kunna få.

Herr talman! Av vad jag sagt torde framgå, att jag tillmåter detta avtal det största värde med tanke på vårt läge den dag, då den nuvarande högkonjunkturen har brutits och förvandlats till en lågkonjunktur. Då tror jag att alla de anmärkningar, som här ha gjorts mot det, och alla de farhågor, som anknyta sig till det, komma att visa sig ha en mycket mindre betydelse än man i dagens läge vill medge.

Till slut vill jag, herr talman, instämna med herr Ivar Anderson så till vida, att inte heller jag någonsin betraktat denna proposition som i minsta grad föranledd av politiska resonemang och naturligtvis ännu mindre av rent romantiska skäl: någon förkärlek åt ena eller andra hållet. Jag ser detta avtal som en rent affärsmässig angelägenhet. Det är för oss av synnerlig vikt att komma i förbindelse med denna marknad i öster, som tidigare har varit för oss rätt sluten. Detta önskemål framstår så mycket tydligare, när man betänker att en eller ett par av våra allra största marknader söderut sannolikt för rätt många år framåt inte kunna återfå den kolossalt stora betydelse, som de före kriget hade i vårt handelsutbyte.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén**: Herr talman! Herr Nordenson avslutade sitt anförande med en betygssättning av de departementschefer, som närmast ha sysslat med detta ärende. Han förklarade, att även om han inte kunde bevisa, att andra skulle ha handlagt saken bättre, så var han i alla fall bergfast övertygad om att den inte kunde ha handlagts sämre.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Jag vet nu inte riktigt vilka kvalifikationer herr Nordenson anser sig ha för att bedöma, hur dessa förhandlingar ha skötts. Jag tror inte, att han har varit i tillfälle att på närmare håll följa dem, och han tillhör ju inte heller utrikesutskottet. Men bortsett från detta vill jag säga, att fakta tala bättre än ord, och ett faktum i detta ärende är ju, att förhandlingarna ha skötts på det sättet, att det nu föreligger ett avtal, som utrikesutskottet har enhälligt tillstyrkt och som riksdagen inom kort torde komma att antaga. Förhandlingarna kunde ha skötts på sämre sätt, herr Nordenson. De kunde ha skötts så, att vi i detta ögonblick inte hade haft något avtal alls.

Herr Domö: Herr talman! Jag skulle först gärna vilja instämma med herr Björnsson när han säger, att man framför allt skall se affärsmässigt på detta avtal och undersöka vilket handelsutbyte vi kunna åstadkomma. Det är inte fördom mot eller kärlek till något visst land, som bör vara avgörande när man sluter affärsförbindelser.

Detta ger mig anledning att något beröra herr Åkerbergs anförande. Han antydde — och liknande antydningar ha gjorts från flera håll — att den kritiska inställning, som en hel del av kammarens ledamöter ha till själva avtalet, grundar sig på deras allmänna inställning mot Ryssland. Herr Åkerberg tillät sig att fråga, hur man skulle ha ställt sig om det hade gällt ett annat land. Jag vill änyo understryka vad jag många gånger tidigare har sagt offentligen och vad som även har uttalats av andra förespråkare för den meningsriktning jag företräder: när det gäller syftet och viljan att få till stånd handelsförbindelser med Ryssland äro vi här i landet fullständigt ense om att önska en sådan utvidgning.

Det finns ingen kritisk inställning utrikespolitiskt sett, som har inverkat på oss inom högern vid vårt ställningstagande, när det gäller detta avtal. Redan i somras anmärkte jag vid ett tillfälle i anslutning till ett uttalande från regeringshall, som lät påskina att utrikespolitiska inställningar skulle vara avgörande för den kritiska hållningen mot avtalet med Sovjet, att ett sådant uttalande snedvrider diskussionen och är till skada för landet. Efter vad som här i dag uttalats i denna kammare, har jag anledning att ännu en gång bestämt säga ifrån att vi inte vilja taga emot tillvitelser för partitagande emot Ryssland.

I anledning av herr Sändlers anmärkning, att man möjligen kunde tolka de s. k. yttrarnas särskilda inlägg vid sidan av utskottets yttrande så, att det fick en viss politisk betoning, vill jag framhålla att vi inte ha velat ge vårt yttrande någon sådan politisk betoning. Vi ha sagt, att man har kommit i ett bundet läge, och det är ett faktum. Men det är inte någon viss politisk aspekt som utgör det stora momentet i motiveringen, utan överhuvud taget — såsom jag tillät mig säga i mitt anförande tidigare i dag — hänsynen till att man inte gärna kan riva upp ett avtal, som har träffats av regeringen med en främmande makt. Vi vilja i detta land föra en utrikespolitik på grundvalen av en så enstämmig mening som möjligt, och vi ha under de svåra och avgörande år, som nu gått till ända, från olika håll sökt anpassa våra handlingar så, att enighet i utrikespolitiska angelägenheter blivit möjlig. För min del finner jag detta vara en sådan tillgång för landet, att jag inte i onödan vill vara med om att spolia den. Det är sådana hänsyn som spela en avgörande roll för mig. Englands styrka är just, att samma utrikespolitiska linjer gå igen oavsett vilken regeringen landet för tillfället har. Och det skulle väl vara ganska fatalt, om vi i vårt land inte hade kommit längre än att vi skulle skifta utri-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

kespolitik för varje gång vi få en ny regering. Om vi komma in i en ny situation, där regeringsskiftena bli hastigare än förr, så skulle vi ju kunna råka mycket illa ut. Jag vill inte bidra till att en sådan situation skapas.

Jag har rätt utförligt uppehållit mig vid denna fråga, herr talman, men jag anser det vara så pass viktigt att denna sak klargöres, att det har varit mödan värt att göra denna utförliga deklaration.

Orsaken till kritiken och tveksamheten är själva beskaffenheten av detta avtal sådant det föreligger. Vi ha framhållit, att avtalet enligt vår mening är för stort och att vi finna det väl riskabelt att i nuvarande situation ikläda sig så stora nya leveransförpliktelser som avtalet innebär. Detta är det väsentliga skälet. Vi äro rädda för den påfrestning på förhållandena inom landet, som avtalet kommer att medföra. Påfrestningen när det gäller penningvärdet är ju påtaglig, eftersom det i alla fall blir en viss export av tillverkningar, som ger pengar vilka vi inte kunna tillbyta oss varor för utifrån. Köpkraften inom landet ökas utan att varutillgången gör detsamma. Jag vill inte överdriva betydelsen av detta. Jag tillhör dem som vilja se tämligen nyktert på denna sak och inte jaga upp stämningarna för mycket. Det är aldrig nyttigt att så sker. Jag vet väl, att det ligger rätt mycket i vad som säges från andra hållet om att leveranserna under de första åren komma att bli så föga omfattande, att svårigheterna böra kunna bemästras. Mot detta resonemang ha vi emellertid framhållit, att exporten gäller vissa trånga sektioner och att påfrestningen och svårigheterna till följd av materiel- och arbetskraftsknappheten inom dessa områden bli särskilt stora.

Herr Åkerberg nämnde de förhandlingar, som ett stort svenskt företag har fört med annat land samtidigt med underhandlingarna om det ryska avtalet. Jag förmodar att herr Åkerberg syftade på Aseas förhandlingar med Polen, som ju enligt tidningarna skulle gälla rätt betydande belopp. Jag tror att dessa förhandlingar med Polen om en relativt stor leverans upptagits för mycket länge sedan. Polen är en gammal kund till Asea, och jag tror att man har rätt att säga, att Aseas förhandlingar om leveranser till Polen framför allt äro att betrakta såsom ett fortsättande av gamla förbindelser. Dessa förbindelser ha naturligt nog varit avbrutna under kriget, men när de nu återknytas äro de en direkt fortsättning av förbindelserna före och delvis även under kriget. Eventuella leveranser till Polen från Asea torde i stort sett gälla andra varor än dem, som Ryssland vill ha.

För övrigt är det väl inte meningen, att våra svenska företag skola göra affärer bara med en enda främmande makt. Jag för min del har i varje fall inte trott, att något sådant har varit avsikten med det föreliggande avtalet. Även om det är ganska påfrestande leveranser till Ryssland som här ifrågasättas, är det självfallet underförstått att man samtidigt skall kunna göra affärer med andra länder. Herr Åkerbergs exempel om Aseas förhandlingar med Polen är därför inte något så starkt argument, som herr Åkerberg möjligen skulle vilja göra gällande.

Herr Sandler sade, att utskottet har beaktat mångahanda ting och bland annat även den påfrestning när det gäller kreditförmågan, som denna stora nya kredit medför. Utskottet varnar för en ytterligare utvidgning av krediterna, men jag måste säga, att utskottet — låt mig säga — mycket taktfullt har gått förbi den påfrestning, som blir följd av det stora kreditavtal som vi i dag äro på väg att godkänna. Det heter att vi måste pröva vår kreditgivning med hänsyn till angelägenhetsgraden. Det är mycket bra att begreppet angelägenhetsgrad införes i detta sammanhang, ty annars kunna vi ju komma i ett läge, där det skulle vara ett stort hinder för oss att lämna krediter —

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

exempelvis till våra grannländer — som kunna vara av mycket angelägen natur. När man i utlåtandet varnar mot krediter, anser jag för min del, herr Sandler, att man väl mycket har underlåtit att peka på de påfrestningar, som denna stora ryska kredit medför.

Herr Sandler sade, att ett normalt varuutbyte är förmånligt för bägge parterna. Jag ger honom fullständigt rätt i det. Jag bara tror, att om man vill se efter hur pass förmånlig affären är för Ryssland respektive för Sverige, så kommer man nog ganska lätt till det resultatet, att Sverige just i detta fall inte gör någon särskilt förmånlig affär. Och detta är kanhända en orsak till att vi i dag inte äro så belättna med detta avtal.

Herr Sandler sade också, att avtalet bör betraktas som en dristig och djärv åtgärd. Avtalet kan slå väl ut, och i så fall får det ett gott betyg. Jag vill inte fälla något bestämt omdöme i det fallet. Jag tror att det finns möjligheter för både den ena och den andra utgången, d. v. s. att avtalet kan få ett gott eller ett mindre gott betyg, till och med ett dåligt beyg. Framtiden får utvisa vilken bedömning som är den rätta. Men jag skulle vilja säga, att jag för min del skulle ha betraktat avtalet med Ryssland såsom en djärv och dristig åtgärd, även om det haft en åtskilligt mindre omfattning än som nu är fallet. Man kan naturligtvis diskutera en utveckling och bedöma sitt handlande efter den, men jag kan för min del aldrig komma ifrån att det är grundläggande så snart man gör en affär, att man icke får avlägsna sig från verklighetens grund. Man måste vid varje tidpunkt bedöma fastheten i den språngbräda som man har när det gäller att fullfölja en affär. Och det är därvidlag jag är rädd för att man har bedömt vårt läge och våra produktionsmöjligheter just nu väl ljust.

Jag förstår mycket väl när herr Sandler sade, att man i nuvarande läge måste söka erbjuda ett avtal i sådana former, att den andra parten är villig att göra affärer. Herr Sandler menade, så vitt jag förstod, att vi i detta fall på grund av de särskilda förhållandena sluta ett avtal av bilateral karaktär, trots att avtal av multilateral karaktär ju annars äro vår melodi. Jag medger att detta är förklarligt, men jag vill i förbigående anmärka att man naturligtvis inte får glömma bort, att om vi försöka följa en viss linje, så är i varje fall ett så stort avsteg från denna linje, som det här gäller, sannolikt ett ganska stort hinder så till vida, att vi inte längre konsekvent följa den handelspolitiska linje, som man vill skall bli normerande över hela världen. Jag läste häromdagen med mycket stort intresse vad som säges i arbetarrörelsens efterkrigsprogram om vår handelspolitik. Jag skulle kunna göra citat efter citat ur detta program, som ger belägg för att en annan uppfattning där gör sig gällande än den, som vi just nu följa i vårt praktiska handlande. Men det är en sak för sig; arbetarrörelsens efterkrigsprogram tas ju numera inte så allvarligt, sedan utvecklingen visat sig bliva helt annorlunda än den, på vilken detta program byggdes.

Man har frågat vad som menas med uttrycket »ett något mera begränsat avtal», som förekommer i det särskilda yttrandet. Jag medger att uttrycket är tänjbart, men vi kunna ju exemplifiera vad det gäller genom att säga att vi givetvis velat ha en mindre kredit. Men om vi i utbyte mot krediten hade kunnat få fram mera varor från Ryssland, så skulle krediten inte behövt vara så värst mycket mindre för att hela avtalsfrågan skulle kommit i ett annat läge. Om vi kunnat utverka den import av varor från Ryssland, som man så starkt hoppades på år 1945 och som vi nu så väl skulle behöva, hade detta avtal för oss varit betydligt gynnsammare, även om kreditens omfattning inte varit så mycket mindre. Men tyvärr få vi enligt de föreliggande avtalen gans-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

ka obetydliga mängder varor och ej heller dem, som vi hoppats på, t. ex. brödspannmål och fodervaror.

När man hör en del uttalanden om huruvida utrikesnämnden borde ha hörts eller inte hörts, får man ett intryck av att regeringen — och jag tror enkanerligen handelsministern — inte i tid har haft tillräckligt klart för sig den verkliga innebörden av ett sådant åtagande som det här ifrågavarande. Det gäller här inte något vanligt handelsavtal, utan detta svensk-ryska avtal har en sådan omfattning och presenteras i en så svår situation inom landet, att denna avtalsfråga kräver betydligt mera omfattande och grundliga överväganden än vanliga handelsavtal. Gentemot utrikesministerns erinran om att det inte är brukligt att höra utrikesnämnden vid handelsavtals ingående riktar jag därför den anmärkningen, att man just i detta fall hade haft särskild anledning att vända sig till utrikesnämnden och i tid söka överläggningar om saken. Många stridigheter hade kanske på det sättet kunnat undvikas. Den kritiska inställningen mot avtalets omfattning var tidigt känd av regeringen.

Under förmiddagens debatt riktades ju från olika håll här i kammaren en mycket hård kritik och många anmärkningar mot handelsministerns handläggning av detta ärende. Det framställdes också direkta frågor till handelsministern, och jag hoppas att vi nu få en belysning från både den ena och den andra synpunkten av de ting, som vi ha frågat om. Ifall det inte är direkt rapporterat till handelsministern, skulle jag här ånyo vilja fråga: anser verkligen handelsministern att förhandlingarna voro väl upplagda? Var det riktigt att först deklarerar villighet att lämna kredit av viss storlek utan att förbinda detta erbjudande med villkor beträffande storleken av de ryska varuprestationerna? Detta förfarande var i alla fall ett annat än det, som var på tal år 1945, då en viss bindning förefanns mellan avtalsleveranserna och kredit-erbjudandet. Var det riktigt att först vid en sen tidpunkt skaffa sig överblick av materiel- och arbetskraftsförhållandena? Anser inte handelsministern nu med hänsyn till det läge vi befinna oss i, att man från regeringshåll tidigare än som skedde hade bort förskaffa sig ingående kännedom om förutsättningsarna i fråga om såväl materiel som arbetskraft, innan man ingick i de avgörande förhandlingarna? Det skulle till slut vara av stort värde, om herr Myrdal ville här i kammaren förklara, att från hans sida inga uttalanden förekommit, innebärande att dirigeringar av materiel eller arbetskraft till förmån för sovjetavtalet eventuellt skulle förekomma.

Herr Björnsson trodde, att det egentligen bara var handelsministern vi vilja komma åt, men att vi inte ha så mycket emot avtalet. Jag vill i anledning av detta säga, att vi från oppositionens sida inte ha så stor anledning att försöka komma handelsministern till livs. Vad vi åsyfta är att kritiskt belysa innebörden och verkningarna av detta avtal. Ty vi vilja verkligen försöka att inom riksdagen följa med och kontrollera vad som sker på detta område. Det är ingen taktisk fördel för oppositionen att få bort herr Myrdal — snarare motsatsen, skulle jag vilja säga. Men man måste naturligtvis räkna med att herr handelsministern sannolikt även framdeles kommer att försöka sig på sådana åtgärder som försätta inte bara oppositionen utan kanske oss alla i lägen, där den på förmiddagen omtalade frälsarkransen kan behövas.

Herr Sandler erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill endast beträffande tre av herr Domö berörda punkter i mitt anförande klarlägga vad jag faktiskt sade.

Om den politiska färgläggningen sade jag: en politisk färg, som icke torde ha avsetts av »yttrarna».

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Vad beträffar dristigheten — det var inte precis det ordet jag använde — nämnde jag att om detta hade varit en privat spekulation, så skulle man kanske ha fått höra den prisas i sådana ordalag.

Slutligen har jag nog inte sagt, att jag önskar en avtalsform, som passar den andra parten. Det bör ha tydligt framgått av mitt anförande, att jag förordade en avtalsform som passar *bägge* parterna.

Herr Holmberg: Herr talman! Herr Sandler och andra, som pläderat för avtalet, ha gjort det så skickligt och med så goda argument, att det för den som liksom jag delar deras mening om fördelen med detta avtal egentligen inte är mycket mer att tillägga än en kort deklaration angående mitt partis uppfattning om avtalet och dess betydelse.

Men då jag ändå har tagit ordet, kan jag inte underlåta att något beröra den mycket larmande kampanj, som från borgerligt håll under en lång tid har förts mot detta avtal och mot regeringen och vars fullständiga sammanbrott — som inte ens de s. k. yttrarnas tal här i kammaren i dag kan överskylla — ju betecknas därav att man inte har vågat sig på ens en enda liten reservation till det föreliggande utskottsforlaget.

Instoppat bland den skur av smådelser mot Sovjetunionen och mot regeringen, varav denna kampanj huvudsakligen har bestått, har man hittat ett och annat argument av saklig art, bland annat det om varuknappheten, som också har dykt upp i diskussionen här i dag. Jag tycker att det är rätt märkligt med denna varuknapphet. Om man, såsom herr Domö gör gällande, inte får betvivla högerens syftemål och vilja att bidra till goda ekonomiska förbindelser med Sovjetunionen, så kanske man i alla fall är berättigad att konstatera, att högerens förmåga att upptäcka varuknappheten inte har existerat vid alla tillfällen. Den dyker upp då och då, och åtminstone den synes vara politiskt betingad.

Varuknappheten är gunås ingen ny företeelse här i landet. Vi ha haft att dragas med den rätt länge, men högern och andra, som i dag tala så vitt och brett om den, ha märkligt nog inte förrän nu upptäckt, att den skulle kunna utgöra något hinder för oss att ingå handels- och kreditavtal med andra länder. För inte så länge sedan ha vi ju godkänt handels- och kreditavtal, som betyda att vi lämna andra länder större årliga krediter än dem, som det här är fråga om att ge Sovjetunionen. Men då dessa avtal voro aktuella, inträffade det inte att herr Domö eller någon annan av »yttrarna» upptäckte att det existerade varuknapphet i landet och med hänvisning därtill ansåg det nödvändigt att föra en kampanj av det slag, som här har förekommit, eller att ens uppträda här i riksdagen och anföra betänkligheter gentemot avtalen. Det var först när frågan om ett kreditavtal med Sovjetunionen blev aktuell som herr Domö och alla hans meningsfränder upptäckte, att det existerar en stor brist på varor och brist på arbetskraft här i landet.

Vi vilja inte bestrida, att det existerar varuknapphet och brist på arbetskraft. Men jag vill påpeka att varutillgången kan ökas, eftersom det inte är någon omöjlighet att stegra produktionen här i landet. Den är inte fastlåst på sin nuvarande nivå, utan den kan stegas genom olika åtgärder, bland annat genom en rationalisering, som givetvis måste vara av det slaget att den inte går ut över arbetarna. Bristen på arbetskraft är inte heller absolut, utan endast relativ. Den kan lättas genom olika åtgärder för mobilisering av de rätt betydande arbetskraftsreserver, som ännu finnas inom vårt lands gränser.

För övrigt torde det vara ett faktum, att vår produktionskapacitet och våra tillgångar på arbetskraft ännu inte äro så hundraprocentigt utnyttjade som

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

man i kampanjen mot avtalet har velat göra gällande. Låt mig som exempel anföra att Asea, som påstås ha blivit tvingat att överanstränga sig genom att åtaga sig beställningar för Sovjetunionen, som det egentligen inte skulle orka med, trots den påstådda överansträngningen inte har varit värre därän än att det, sedan beställningarna till Sovjetunionen tagits emot, kunnat åtaga sig ytterligare beställningar till Polen för 60 miljoner kronor. Om jag inte är alldeles fel underrättad, så diskuterar Asea för närvarande att åtaga sig stora leveranser för elektrifiering av järnvägarna i Storbritannien. Detta betyder, att företaget i fråga inte kan ha varit så hårt belastat, att man skulle kunna påstå, att de ryska beställningarna, som mottagits före de båda nämnda affärrerna, skulle på något sätt ha överansträngt det.

Jag har fäst mig vid att de, som drivit kampanjen mot avtalet och regeringen, ha kastat sig över regeringen bland annat för att den vid underhandlingarna med Asea skulle ha låtit detta företag föstå, att om det inte kunde åtaga sig beställningarna för Sovjetunionen, så var det tänkbart att ett konkurrerande företag, eventuellt ett nyskapat statligt företag, skulle få taga hand om dessa beställningar. Främst i kampanjen mot regeringen just i det stycket har folkpartipressen legat, och jag tycker att det verkligen har varit en syn för gudar att se dessa språkrör för ett parti, som gör anspråk på att vara monopolkapitalets fiende och den fria konkurrensens förkämpe nummer ett i detta land, anklaga regeringen för att den har vågat antyda för monopolföretaget Asea, att det kanske skulle kunna få konkurrens.

Att man kan förfalla till sådant visar, att man har drivit en kampanj, som inte bara haft ett osakligt innehåll utan också hävdat osakliga synpunkter och som — jag vågar påstå det — inte har varit dikterad av hänsyn till vad som är det för Sverige bästa, utan av vissa andra skäl. Vad de, som ha drivit denna kampanj, än tala, om nödvändigheten av att inte överanstränga den svenska industrien, att inte utsätta penningvärdet för ytterligare påfrestningar och inte äventyra bygnadsverksamheten, så kunna de aldrig få någon att tro, att det var av omsorg om dessa ting som Förenta staternas regering uppvaktade Sverige och Sovjetunionen med en not, i vilken den vände sig mot avtalets ingående.

Herr Domö kan försäkra, att han visst inte har någon kritisk inställning mot Sovjetunionen, och han kan göra det som här i dag så, att man börjar undra om herr Domö eventuellt tänker göra gällande, att han numera är fullständigt okritisk gentemot Sovjetunionen. Detta skulle ju betyda ungefär hundra procentig omvändelse. Men herr Domö har i det stycket lika stora utsikter att bli trodd som en frireligiös kolportör, som jag en gång i världen kände. Med den mannen inträffade det, att han överraskades när han vid midnatt klädd i bara nattskjortan försökte gå in till dottern i huset, där han bodde, och då sade, att han bara ville gå dit för att »höra efter om hon inte hade glömt att läsa sin aftonbön». Om man fick tro honom själv, hade han uteslutande ädla och respektabla motiv. Men var det någon människa som trodde det?

Det är glädjande att man, trots den mycket osakliga kampanj som har förts mot avtalet och mot regeringen, i dag ändå åtminstone i denna kammare torde komma att enhälligt fatta beslut om att godkänna avtalet. Detta avtal kommer att få en mycket stor betydelse för vårt land inte bara i ekonomiskt utan även i politiskt avseende. Om dess ekonomiska betydelse har herr Sandler talat så klart och så ingående, att det inte finns någonting att tillägga. Om dess politiska betydelse skulle jag vilja säga, att den främst ligger däri att vi med detta avtal lägga grunden till bättre och mera vänskapliga förbindelser med vår stora östra granne. Och det tror jag är mycket viktigt, ty goda vänskap-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

liga förbindelser inte bara åt ett håll utan åt alla håll är för varje land och även för vårt en viktig förutsättning för fredens bevarande och stärkande i världen.

Jag ber, herr talman, att med vad jag har sagt få förklara min anslutning till dem, som yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Skälen för att ingå ett så stort och omfattande avtal som detta måste verkligen vara starka, ty de påtagbara nackdelarna äro ju mycket stora. Man skulle kunna hålla på en ganska lång stund med att räkna upp alla sådana nackdelar, men de ha ju rätt väl belysts av flera talare här i dag, och jag skall därför inte göra det.

De skäl, som man har anfört till förmån för ett avtal av denna storlek, äro ju dels att man vill säkra en viss avsättning av varor till den tid, då man beräknar att konjunkturerna kunna vara annorlunda än nu, dels att man vill komma i gång med handeln med Ryssland för att få en inledning till framtida långvariga handelsförbindelser. Om man börjat på ett helt annat sätt och kommit fram till ett avtal av avsevärt mindre omfattning och gällande varor, som bättre hade passat oss, så hade även det, efter vad jag kan se, utgjort en inkörsport till ökad framtida handel med Sovjetunionen.

Jag skall hålla med herr Björnsson om att det viktigaste ju är att bedöma, hur konjunkturerna bli om tre-fyra år och mot slutet av den tid, då detta avtal fungerar. Det är naturligtvis svårt att bedöma detta säkert, men det är rätt viktigt, att man försöker göra det, ty olägenheterna under de närmaste åren äro verkligen så stora, att man måste försöka sig på en gissning om hur väl man behöver detta avtal för att mildra olägenheter om fem eller sex år.

Det går inte, som herr Björnsson gjorde, att dra en parallell med förhållandena efter förra världskriget. Det var då helt andra faktorer att ta hänsyn till än nu. Här föreligger en befolkningspolitisk faktor, som gör att vi inte kunna räkna med att få en sådan tillgång på arbetskraft, att det kan uppstå någon svårbemästrad arbetslöshet under tiden ända fram till 1950-talets slut. Denna faktor existerade förut inte. Vidare har man endast frågat de industrier, som skulle vara med om att leverera till Ryssland, men man har inte ansett det vara behövt att fråga de industrier och de människor, som indirekt bli berörda av avtalet. Där ha vi först och främst hela den stora jordbruksnäringen, som för dagen är i ett nästan olidligt läge, inte bara på grund av svårigheten att få folk utan också genom omöjligheten att få maskiner, byggnadsmaterial — även för reparation — reservdelar och överhuvud taget alla slags materiel. Sådana behov förefinnas överallt inom jordbruksnäringen, inom småindustrien och inom andra grenar av näringslivet. Det tar säkert många år, innan dessa behov bli fyllda, och det är också en garanti för att vi inte behöva vara så rädda för arbetslöshet under hela den tid, som detta avtal omfattar.

Jag har under den tid, som detta avtal diskuterats, många gånger kommit att tänka på det där talet om människan och sabbaten — frågan är, om avtalet skall vara till för näringslivets och landets skull, eller om det skall vara tvärtom. Det har nästan blivit så att man bara intresserar sig för att tala om hur mycket vi kunna leverera, precis som om det hade gällt ett skadestånd, som vi skulle betala. Resonemangen ha inte varit mycket olika här mot vad de varit i Finland. I stället borde väl vår uppgift vara att försöka ta reda på vad som är behövt för att det svenska näringslivet skall kunna fungera bra och vad det närmast önskar, men inte hur mycket det med åsidosättande av andra synpunkter kan prestera. Det har varit en alldeles felaktig uppläggning från deras sida, som handhaft saken.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

I dag och under lång tid har handelsministern ganska hårt klandrats, och jag vill inte säga, att det inte har funnits fog för detta. Men jag skulle i likhet med herr Björnsson vilja påstå, att den, som dock har ingripit olyckligast i ärendet, torde vara finansministern, som från början gjorde det stora felgreppet att spela bort ett förnämligt kort i det spel, som en handelsförhandling måste anses vara, och som utlovat en så våldsamt stor ram för krediten. Sedan detta en gång är gjort, försätts vi i den ena tvångssituationen efter den andra. Därför tycker jag nog, att finansministern är den som skall ha det största klandret för den stora uppläggnings skull. Det blir uppenbarligen inte så lätt att resonera bort hans huvudandel i den felaktiga uppläggnings.

Herr talman! Jag förstår, att det inte är så stor idé att vid denna tidpunkt av debatten ta tiden så mycket längre i anspråk. En hel del saker ha blivit sagda, som jag inte anser vara riktiga, men jag skall inte ta upp dem. Huvudskälet till att jag begärde ordet är att nästan samtliga talare — det finns väl något undantag — även om de varit kritiskt inställda ha slutat med att säga, att de för sin del yrka bifall till utskottets hemställan. Jag anser, herr talman, att detta avtal är av den naturen, att det är till vida övervägande ogagn för vårt land. Att begära att man — som faktiskt så ofta skett under kriget — skall rösta för eller yrka på en sak, som man i sitt hjärta anser vara till ogagn för ens land, bara för att inte en allmän enighet skall brytas, det tycker jag, herr talman, nu är för mycket begärt. Jag kan därför inte för min del yrka bifall till utskottets hemställan. Om läget hade varit sådant, att här hade funnits en chans att ändra avtalet och få det avslaget med en uttryckligt uttalad mening, att detta skedde för att få fram nya förhandlingar på en måttligare och förständigare bas, då skulle jag ha framställt ett yrkande om avslag. Eftersom det ju inte är så svårt att räkna ut att en sådan möjlighet inte finns, tycker jag att det är onödigt att jag framställer ett yrkande om avslag. Jag skall därför underlåta att göra det. Jag har dock velat tillkännage, att jag inte kan förmå mig att rösta för det förslag, som här föreligger.

I detta anförande instämde herr *Arrhén*.

På framställning av herr talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 362, 364, 366—370, 372 och 373.

Justerades ett protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 4.55 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 13 november eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr statsrådet *Myrdal* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 365, angående anslag till samarbetskommittén för byggnadsfrågor; och nr 371, angående godkännande av vissa ändringar i konventionen angående internationella utställningar.

Dessa propositioner föredrogs var för sig och blevo därvid bordlagda.

Fortsattes överläggningen angående utrikesutskottets utlåtande nr 12.

Herr **Bergvall**: Herr talman! Halvåtta-slaget tillhör inte de roligare tidpunkterna att tala vid i riksdagen, men någon skall ju ha den lotten. Vad som förekommit under den föregående debatten ger mig anledning till några kritiska reflexioner och anmärkningar.

Ett par talare ha berört förhistorien till det här avtalet, och man har varit ytterligt angelägen att söka ge samlingsregeringen en så väsentlig del som möjligt av ansvaret för att avtalet fått den utformning, som det nu har. Jag kan på den punkten säga ungefär vad herr Domö sade, nämligen att det är rätt förvånande, att socialdemokraterna, som borde vara stolta över den här prestationen, söka att dela med sig så mycket som möjligt av ansvaret åt samlingsregeringen. Personligen har jag svårt att tolka detta ofta upprepade och i pressen ideligen förekommande tal om samlingsregeringens roll i den här affären annat än som ett svaghetstecken; man är i viss mån rädd för konsekvenserna — i varje fall under vissa förutsättningar — och vill dela ansvaret med så många som möjligt. Nu torde det emellertid vara ganska uppenbart, att samlingsregeringens ansvar på den här punkten är väsentligt mindre än man från olika håll velat göra gällande. Det torde vara alldeles odiskutabelt, att den uppläggning av avtalet, som gjordes mot slutet av 1944, innefattade en helt annan proportion än i det nuvarande avtalet mellan varuleveranserna från Sovjetunionen och de varuleveranser, som vi skulle lämna på kredit utan motsvarande import. Det skulle vara intressant att höra, om detta kan bestridas från regeringens sida. Lika klart är det väl, att vad som skedde i mitten av 1945 icke innebar någonting, som motiverar, att man gör gällande, att de avtalsförslag, som i dag ligga på riksdagens bord, kunna anses vara de, som man närmast tänkte sig inom samlingsregeringen. De modifikationer, som vid det tillfället gjordes, gällde väl dels vissa tekniska konstruktioner, dels ett konstaterande av att det tidigare förslag, som framförts från svensk sida, inte på något sätt var ultimativt, utan en förhandlingsgrundval. Men man gjorde ingalunda då så långt gående medgivanden eller uttalade någonting, som förutsatte så långt gående medgivanden, som sedermera gjordes.

Jag sade i mitt första anförande i dag, att jag trodde, att den här debatten skulle vinna i klarhet och på ett riktigare sätt återspegla vad som verkligen skett, om man från början rensade ut ur debatten den föreställningen, att ståndpunktstagandet från något håll av någon betydelse utom eller inom riksdagen

Ang. godkännande av en handelsöversenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

skulle vara dikterat av ovilja mot Sovjetunionen, vad än sedan denna ovilja kunde vara baserad på och föranledd av. Det dröjde emellertid inte längre än till herr Åkerberg — han talade omedelbart efter mig — förrän hela denna argumentation drogs upp på nytt. Jag måste fråga mig, om herr Åkerberg verkligen anser, att vad han sade kan vara en riktig historieskrivning, och om herr Åkerberg tror, att han överhuvud taget kan göra någon part någon nytta genom att tala på det sättet. Kan det betyda en förbättring i våra relationer till Sovjetunionen att framhäva detta? Jag bortser då från att själva understrykandet enligt min uppfattning är positivt oriktigt.

Vad herr Björnsson beträffar, förde han sin argumentation närmast på den linjen, att han ansåg, att avtalet skulle bli nyttigt under en lågkonjunktur, som han med en argumentering, byggd på de erfarenheter man gjorde efter förra världskriget, var hågad tro skulle inställa sig inom en inte alltför avlägsen framtid. Jag vill säga, att det är självfallet, att om vi få en sådan lågkonjunktur jämförelsevis snart, bli de nackdelar med detta avtal, som vi befara och som hänföra sig bland annat till den bristande tillgången på arbetskraft, givetvis mindre och fördelarna större; det är klart att bedömningen i den situationen blir en annan, och det finns också utsagt i utskottsutlåtandet. Men jag är likväl, som jag redan antytt i mitt första anförande, mycket tveksam om den nuvarande uppläggnings ens under den förutsättningen är den riktiga. Ponerar att lågkonjunkturen dröjer så pass länge, att vi få ett par tre besvärliga år med eftersläpning av leveranserna, som gå sämre än man rimligen kan beräkna o. s. v. Då är det väl inte uteslutet, att man kommer i ett läge med friktioner och irritationer mellan parterna i avtalet, något som i och för sig aldrig kan verka befrämjande på varuutbytet. En sådan utveckling anser jag inte på något sätt utesluten utan tvärtom ganska naturlig, och jag tror därför, att man även i en sådan situation, som herr Björnsson målade, skulle nått ett bättre och lyckligare resultat, om man stannat vid ett mera begränsat avtal, som vi med all sannolikhet kunnat fullfölja på ett bättre sätt och som skulle ha givit mindre anledning till de friktioner och den irritation, som jag hoppas skall utebli, men som ändå jämförelsevis lätt kan tänkas komma att inställa sig. Jag tycker, att detta är en synpunkt, som man inte på något sätt kan komma ifrån i det här sammanhanget.

Jag skall sedan inte uppehålla mig så mycket vid de andra saker, som herr Björnsson berörde; han uppehöll sig vid en serie olika problem. Det är endast en sak, som jag skulle vilja säga ytterligare i sammanhang med hans anförande, och det är beträffande vad han sade om att inför utrikesutskottet hörda industrimän hade uttryckt sig på sådant sätt, att man därav fick det bestämda intrycket, att de voro mycket intresserade av att avtalet kom till stånd. Jag delar helt och hållet hans uppfattning, och det har också givits uttryck för den synpunkten i olika sammanhang från industriens och näringslivets sida, bland annat i skrivelsen från exportföreningen och industriförbundet att det finns ett stort positivt intresse här i Sverige för ett varuutbyte med Sovjetunionen. Jag har själv understrukt i mitt första anförande i dag, och även i det anförande, som jag nu håller, att den synpunkten är mycket riktig, men jag tror, att herr Björnsson gör sig skyldig till en överansträngning, om han tolkar de hörda gruppernas ståndpunkt på det sättet, att de voro intresserade just av detta avtals genomförande. Jag tror, att man tolkar deras ståndpunkt riktigare och på ett sätt, som mera överensstämmer med verkligheten, om man säger, att det föreligger ett positivt intresse överhuvud taget för ett utvecklat varuutbyte med Sovjetunionen.

Jag kommer sedan — eftersom herr statsrådet Myrdal nu är närvarande

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

i kammaren — till en direkt fråga, som jag ställde i mitt första anförande och som jag kan ha anledning att upprepa nu. Det är möjligt, att det svar, som statsrådet Myrdal kommer att ge på frågan, ger mig anledning att senare under debatten återkomma. Det är av ett utomordentligt intresse att få veta hur förhistorien till det sista skedet i avtalsförhandlingarna gestaltade sig. Är det riktigt, som det gjorts gällande, att redan när förhandlingarna sista gången togos upp i Moskva och skulle föras till ett lyckligt slut från regeringens sida lämnats sådana medgivanden och erbjudanden beträffande de svenska kreditleveranserna, den svenska kreditens omfattning och andra därmed sammanhängande frågor, att det, som faktiskt ur svensk synpunkt måste betraktas såsom de värdefullaste bytesobjekten, i realiteten inte längre existerade? I kritiken mot förberedelserna till detta avtal — jag har inte själv tidigare sagt någonting på den punkten — har det från många håll antytts, att det skulle funnits möjligheter att erhålla ett väsentligt bättre avtal än det som vi ha att behandla i dag. För att riksdagen skall få tillfälle att verkligen bilda sig en uppfattning om hur det ligger till på den här punkten, vore det enligt min mening av allra största intresse att vi från handelsministerns sida finge ett klarläggande, i den mån det överhuvud taget är möjligt för honom att ge ett sådant klarläggande. Jag tror, att detta kommer att vara en väsentlig faktor för mig och många med mig, när vi bedöma det sätt, på vilket dessa avtalsförhandlingar ägt rum. Oavsett svaret på den frågan, är det självklart, att kritiken i många andra avseenden kvarstår orubbad. Icke desto mindre tycker jag, att ett klarläggande på den här punkten skulle vara av det allra största intresse.

Herr statsrådet **Myrdal**: Herr talman! Större delen av debatten i denna kammare har jag inte varit i tillfälle att följa, eftersom jag haft min vakthållning i andra kammaren. Men när jag strax före middagsrasten kom in i första kammaren, fick jag höra herr Domö tala. Han riktade då till mig en serie frågor, som jag skall besvara tillsammans med en del andra frågor, som jag har anteckningar om.

Jag måste tillåta mig att först parentetiskt säga herr Domö, att det var med en viss hjärtats sympati och inre förståelse, som jag hörde honom såsom högerns ledare beklaga sig över olika anklagelser och insinuationer, som riktats mot honom och det parti, som han representerar. Anklagelserna gällde närmast att han och hans parti skulle vara fientligt inställda emot Sovjetunionen eller mot ökade handelsrelationer med Sovjetunionen. Det är dock möjligt, att det går att förklara, varför en sådan uppfattning kunnat sprida sig. Det är kanske minnena från 1934, som här spela sin roll. Jag vill också säga, att en hel del av vad som skrivits i den borgerliga pressen — låt vara mindre i högerpressen än i folkpartipressen — kunnat ge grundad anledning till misstanke, att den borgerliga oppositionen under valkampanjens frestelser kom att utnyttja den något hysteriska oro, som alljämt finns hos vissa klasser inom det svenska folket, så fort det är fråga om relationerna till Sovjetunionen. Emellertid vill jag uppriktigt säga, att vid den kontakt, som jag har haft med borgerliga personer, icke minst inom industrivärlden, har jag fått en känsla av att denna gamla låt mig säga psykos nu lider mot sitt slut. Jag hoppas, att när detta avtal är slutet och vi få handeln i gång, vi skola kunna se på detta fenomen som en helt historisk företeelse.

Herr Domö ställde till mig en fråga av mycket stor principiell betydelse, som jag skall tillåta mig att något utförligare gå in på. Han sporde nämligen, hur regeringen och närmast handelsministern hade tänkt sig att detta

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

bilateral avtal skulle kunna arbetas in i vår allmänna handelspolitik, som är inriktad på frihandel och ett multilateralt handelssystem. Jag vill säga herr Domö, att detta är en fråga, som inte bara regeringen har att svara på utan förvisso hela svenska riksdagen, de svenska statsmakterna som helhet, ty inte ens i det särskilda yttrande, som de borgerliga partiernas representanter fogat vid utskottets enhälliga utlåtande, finns det någon reservation på den punkten.

Låt oss först klargöra, vad det är i detta avtalsförslag, som är av bilateral karaktär. Det är inte den stora krediten, ty en stor kredit från ett land till ett annat är någonting, som — det äro vi alla överens om — kan infogas i ett multilateralt handelssystem. Den del av avtalsförslaget, efter vilken man kan sätta ett frågetecken huruvida den kan infogas i ett multilateralt system, utgöres av planen, varulistorna, som äro uppgjorda för fem och i vissa fall för sex år. Jag vill i förbigående påpeka att i utskottsutlåtandet, varom alla partiernas ledare äro eniga, är tanken på en ram bifallen. Det står där, att det får »anses motsvara ett svenskt intresse, att de produktionsområden och varukategorier, för vilka krediten är avsedd att nyttjas, blivit till sin allmänna omfattning genom avtalet angivna». Den fråga, som herr Domö rest, är alltså en fråga, som vi gemensamt ha att svara på, en fråga som är svår och som vi kanske inte kunna taga slutlig ståndpunkt till i dag. Jag vill dock ge några synpunkter på den.

Låt oss göra klart vad det är vi syfta till, när vi säga att vi ställa in vår handelspolitik på det multilaterala systemet. Vi vilja ha en större handel, en handel, som i möjligaste mån realiserar en arbetsfördelning mellan nationerna och en arbetsfördelning, som bygger på vad som är naturligt ur kommersiell och ekonomisk synpunkt. Det betyder bland annat, att vi inte eftersträva att få vår handel med utlandet balanserad land för land, utan att vi räkna med att i framtiden liksom hittills en mycket stor del av vår utrikeshandel skall vara obalanserad, det vill säga att vi i förhållande till vissa länder skola ha importöverskott och i förhållande till andra exportöverskott. Däri ligger vidare, att den svenska regeringen och den svenska riksdagen — här tror jag mig kunna tala på allas våra vägnar — äro intresserade av att i möjligaste mån få bort handelsbarriärer såsom tullar, kvoteringar och sådana hinder, som ligga i valutaregleringar o. s. v. Den fara, som åtminstone jag sett framträda i den internationella diskussionen under det sista året, är att vikt allt mindre kommit att läggas vid handelshindrens nedbrytande och ernående av dessa reella resultat av en frihandel och att intresset alltmer kommit att inriktas på så att säga det formella kriteriet, att multilateralism utesluter bilaterala avtal. Jag vill i detta sammanhang gärna ha sagt, att det enligt min mening inte kan råda något tvivel om att vi, om man ser den internationella handeln såsom den nu ter sig i Europa, behöva träffa bilaterala avtal för att överbrygga den svåra övergångstid, som vi ha mellan krigets slut, när det praktiskt taget inte fanns någon handel alls i egentlig mening, och den tid, när vi komma till mera normala förhållanden.

Det återstår därefter, när vi en gång kommit till dessa normala förhållanden, då den internationella handels ursprungliga regler skola gälla, ett öppet problem hur stater, som i likhet med Sovjetunionen ha ett utrikeshandelsmonopol, skola kunna fogas in i systemet. Ett land med Sveriges läge kan nämligen aldrig betala det priset för att tillhöra ett internationellt frihandelssystem, att vi skulle avstå från att driva handel med Sovjetunionen och andra länder, som ha sin utrikeshandel reglerad på det sätt, som Sovjetunionen har. Jag vill säga, att det också är ett öppet problem, som jag inte kan ge bestämt svar på, hu-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

ruvida det efter denna övergångstid — som förvisso kommer att innefatta en längre tid än de fem, sex år, för vilka vi nu sluta detta avtal — är lämpligt, att det finns bilaterala avtal mellan dessa stater och frihandelsstaterna eller huruvida man skall kunna tänka sig att helt enkelt släppa de bilaterala avtalen. Jag tror, att detta är ett problem, som vi måste förbehålla oss rätt att bedöma ur svensk synpunkt. Vi tillhöra en liten nation, som ligger bredvid den mycket stora Sovjetunionen. Vi ha ett intresse av att i den ryska importen från Sverige få den spridning över hela vår exportindustri, som i vår handel med andra stater kommer till stånd så att säga automatiskt, därför att det är många köpare och säljare. Det kan tänkas att en garanti för en sådan spridning inte kan åstadkommas annat än genom att man även i framtiden har en sådan plan, som utskottet enhälligt funnit vara önskelig för denna övergångsperiod. Jag tror, att på den punkten herr Domö och jag äro överens om att vi väsentligen se på problemet på samma sätt och att vi båda också gärna vilja markera, att riksdagens godtagande av detta avtal inte innebär ett slutgiltigt ståndpunktstagande till detta framtidsproblem.

Under diskussionen i denna kammare har — efter de anteckningar, som jag har framför mig — herr Ivar Anderson ironiserat något över regeringens och speciellt min tillfredsställelse med utskottets skrivning. Det har antytts, att det legat i vårt intresse under den period, som vi ha bakom oss, att bagatellisera svårigheterna, som följa med den export, som vi här åtaga oss. Låt mig mycket emfatiskt för regeringens och även för min egen del deklarerera, att så känner jag det inte. När jag vid olika tillfällen varit nödsakad att peka på de relativt begränsade anspråk på våra knappa råmaterialtillgångar, som avtalets fullgörande ställer för det närmaste året och de närmaste åren, och när jag pekat på de relativt små leveranser, som det kan bli fråga om under den närmaste tiden, har det inte varit — och det tror jag mig ha understrukit — för att bagatellisera svårigheterna utan helt enkelt för att ge saken dess rimliga proportioner. Vi veta alla hur en mycket stor del av den mäktiga borgerliga pressen — som är vida överlägsen den lilla och svaga press regeringspartiet förfogar över; de borgerliga tidningarna representera mellan 80 och 85 procent av hela pressen — har skrivit så, att den vanliga medborgaren fått den föreställningen, att all knapphet i landet på spik eller vad det nu kan vara, alla svårigheter till exempel för en stad att bygga en skidbacke eller överhuvud taget alla knapphetsbekymmer bero på det ryska avtalet — och detta mystiskt nog ett halvår innan avtalet är slutet, kanske ett år innan de särskilda kontrakten skrivits och kanske ännu längre tid innan de arbeten satts i gång, som taga i anspråk produktionskrafter. I ett sådant läge, där vårt lands medborgare ha bibringats — jag hoppas inte i ond tro, men ibland har jag svårt att tro på den goda tron — en fullständigt felaktig föreställning om denna saks proportioner, har det varit vår uppgift att peka på de riktiga proportionerna.

Herr Ivar Anderson har ju själv sagt — om mina anteckningar äro riktiga — att nu kommer detta avtal för framtiden att få skulden och ansvaret, delvis utan skäl, för all knapphet i landet. Jag vill ställa motfrågan: vem har skulden för att medborgarna bibringats denna falska föreställning om det beslut som riksdagen nu skall fatta? Det är ur de synpunkterna, som det inte kan vara annat än tillfredsställande med ett utskottsytrande, som präglas av så stor klarhet och så ställer kyrkan mitt i hyn, att det kan utgöra grundvalen för en riktig uppfattning om vad vi äro i färd med att göra.

Det är nog inte utan att diskussionen här i dag, liksom också det särskilda yttrandet, ger anledning till det klagomålet från min sida, att man fortfa-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

rande talar och skriver i syfte — eller i alla händelser med resultat — att överdriva svårigheterna genom avtalet. Det står i det särskilda yttrandet en mening om avtalets konsekvenser för byggnadsverksamheten, som jag inte är beredd att godkänna. Vi veta nog alla, att från motståndarsidan — det är kanske fel av mig att säga motståndarsidan; jag skall i stället säga från »yttrarnas» sida, för att använda en term som införts i denna kammare — har det varit en tendens i diskussionen att måla svart.

Det finns också en annan tendens, som jag vill vända mig emot och som kanske i någon mån förklarar varför denna situation uppkommit. Jag har här antecknat, att herr Bergvall sagt, att det inte hjälper att tala om att andra avtal också medföra svårigheter. Det är alltså avtalet med Sovjetunionen, som är den för stora belastningen; detta avtal kommer till som något extra. Herr Ivar Anderson — eller möjligen någon annan, kanske herr Domö, det framgår inte av mina anteckningar — har sagt, att när vi bedöma detta ryska avtal, ha vi att taga hänsyn till att det kommer på toppen av de andra exportförbindelser, som vi åtagit oss, och på toppen av en knapphetssituation. Där se vi kanske själva skillnaden mellan vårt sätt att se på saken och oppositionens. Vi mena, och detsamma skriver utskottet — och utskottsutlåtandet är undertecknat av alla — att en stor handel med Ryssland är normal och naturlig och att det var ett onormalt, onaturligt, skadligt och farligt tillstånd, som rådde under 1930-talet, när denna handel var fullkomligt försvinnande i jämförelse med handeln med andra länder. När vi mena, att det är en naturlig och normal sak, att vi ha en stor handel med Ryssland, då mena vi också, att man inte får bedöma den exportförpliktelse, som vi nu åtaga oss, som någonting, som kommer utanpå eller över allt som är normalt och naturligt. Vi få ställa handelsförbindelserna med Sovjetunionen på samma angelägenhetsnivå och bedöma dem jämsides med de exportförpliktelser, som vi åtaga oss på andra håll. Därom vill jag erinra kammaren, och det kommer att finnas anledning för kammaren att anknyta härtill vid behandling av olika avtal med andra länder, som vi ha att taga ställning till. Det är en skyldighet för oss att se lika restriktivt på andra avtal som på detta.

Herr Bergvall ställde en direkt fråga till mig. Om jag förstod honom rätt var innebörden i den frågan: hade de förhandlare, som voro utsända till Moskva i maj, varit så att säga låsta i fråga om miljardkrediten — hade vi spelat ut vårt, jag tror herr Bergvall sade trumfkort, i förväg? Jag kan upplysa herr Bergvall om att saken i själva verket är ännu mera förtvivlad ur *hans* synpunkt. Det »trumfkortet» hade spelats ut redan genom den utfästelse, som gjordes på den svenska regeringens vägnar i juni 1945. Jag säger inte detta i syfte att som en av dem som inte var med i regeringen år 1945 skylla ifrån mig en skuld på samlingsregeringen. Jag vill inte på något sätt dölja, att jag anser att denna kreditram var riktig och fortfarande är väl avvägd. Men jag påpekar detta därför att saken uppenbarligen inte är fullt klar för alla. För regeringen och jag tror för alla som med större sakkunskap ha kunnat bedöma våra handelsrelationer med Ryssland har det varit givet, att sedan ett sådant bud gjorts i juni 1945, skulle det inte ha framstått som rimligt och möjligt att söka använda den utlovade kreditens storlek som ett »trumfkort». Vi betraktade snarare saken så, att det var ett väsentligt svenskt intresse att ha den allmänna ramen för kreditutfästelsen given och spikad liksom vissa andra allmänna förutsättningar för handeln, innan vi gingo in på detaljerna.

Jag förstår, att man häremot invänder, att förhållandena ha förändrats

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

mycket sedan sommaren 1945. Det skulle vara mycket intressant att här ingå på en närmare analys av den frågan. I det särskilda yttrandet avslöjas, att samtliga partiledare på motsidan för ett år sedan hade gjort en mycket allvarlig felbedömning av läget och framtiden. Man tänkte sig då uppenbarligen — jag förstår verkligen inte, hur man så enhälligt kunde komma till en sådan uppfattning — att Tyskland inte skulle bortfalla så fullständigt som exportör som senare har skett. För egen del måste jag absolut avsvära mig varje andel i en sådan felbedömning. Det gäller här situationen strax före potsdamkonferensen. För mig och andra som ägnat intresse åt detta problem var det uppenbart, att Tysklands exportförmåga skulle nästan helt försvinna och i varje fall bli mycket liten. Det må vara ett skäl för herrarna, om ni vilja använda det, att nu säga, att ni gjorde en så kapital felbedömning av läget i juni 1945 att ni skulle ha varit beredda att sträcka er längre, än ni vilja göra sedan denna felbedömning nu blivit avslöjad.

Bortsett från vad »reservanterna» egentligen mena på denna särskilda punkt, är det ju dock ett faktum, att hela knapphetsläget har blivit skärpt. Jag vill emellertid även härvidlag varna för överdrivna föreställningar. Vi ha under det år, som har gått, haft en import till vårt land som ingalunda är oväsentlig och som är större än vad åtminstone jag vågade räkna med. Utrikeshandeln har snabbare kommit i normala gängor igen än vad jag räknade med för ett år sedan. Vår import har, även om det råder brist på vissa viktiga varor, nära nog kommit upp till den normala nivån. Då vår export fortfarande håller sig bara vid omkring hälften av vad som skulle vara normalt, beror detta på att vi hindra exporten att bli större just av hänsyn till det inre knapphetsläget. Den väsentliga orsaken till att knapphetsläget i Sverige har skärpts under detta år är ju i sin tur den mycket starka inre byggnads- och investeringskonjunktur som vi ha tillåtit utveckla sig.

»Reservanterna» upplysa nu att de med hänsyn till det skärpta knapphetsläget inom landet skulle ha önskat »ett något mera begränsat avtal». Uttrycket är, om herrarna ursäktar mig, något dunkelt i all synnerhet om man jämför det med andra uttryck som stå på den första sidan i det särskilda yttrandet och som närmast borde ha lett till den slutsatsen, att endast en mycket stark begränsning av handelsavtalets omfattning skulle helt och fullt gillas på det hållet. I diskussionen i andra kammaren ha frågor ställts till undertecknarna av det särskilda yttrandet — man må ju även ha rätt att rikta frågor till opponenter — om vad de mena med »ett något mera begränsat avtal». Det har därvid givits skilda svar. Från folkpartiledaren, vars parti kanske har gått hårdare i opposition än högerpartiet — det har åtminstone varit min känsla hela tiden — har svaret blivit, att man borde kunna skära bort omkring en fjärdedel, vilket betyder att vi skulle komma ned till omkring 750 miljoner kronor. Högerns främste talesman i andra kammaren har nöjt sig med att antyda, att man enligt hans uppfattning borde kunna minska summan med 100, kanske 200, miljoner kronor. Det är möjligt att våra ärade vänner inom bondeförbundet, om vi skulle pressa dem, skulle gå med på en kompromiss och säga, att de skulle vilja skära bort 50 miljoner kronor för att de helt skulle gilla avtalet.

Det är emellertid viktigt att komma ihåg, att det förslag till avtal som nu framlagts för riksdagen i väsentliga hänseenden skiljer sig från det avtal som man tänkte sig i juni 1945. Först och främst har det lagts till ett sjätte år. I den mån man som »reservanterna» såsom motivering för ett något mera begränsat avtal pekar på knapphetsläget inom landet, kunde det eventuellt tän-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

kas, om man håller sig till den Skoglundska lägre siffran, att den omständigheten att 100 miljoner kronor lagts över på ett sjätte år egentligen borde tillfredsställa herrarna.

Emellertid har även i ett ännu viktigare avseende hänsyn tagits till knapphetssituationen. Under de förhandlingar, som föregingo de direkta överläggningarna i Moskva i maj, gjordes oavbrutet klart för ryska vederbörande att knapphetssituationen i Sverige och den stora orderbeläggningen hos den svenska industrien med nödvändighet komme att föra med sig, att leveranserna under det första året skulle komma att bli relativt begränsade. Jag räknade med att leveranserna under det första året kanske inte skulle komma att uppgå till mer än 20 miljoner kronor, varav 16 miljoner skulle utgöra varor som redan tidigare kontrakterats men som nu förts in under avtalet. I bästa fall kunna vi väl hoppas, att exporten på kreditlistan skall komma upp till något sådant som 40 miljoner kronor. För alla som äro något sakkunniga på utrikes-handeln är det uppenbart, att det här är fråga om en kvantitet som icke är stor i jämförelse med de åtaganden som vi gjort åt andra håll.

Det är ett tankeexperiment, hur det skulle ha gått, om samlingsregeringen på sommaren 1945 hastigt hade fått ett jakande svar från Moskva och gjort upp ett handelsavtal efter de linjer som då voro godkända från den svenska regeringens sida. Det skulle ha inneburit en kredit av en miljard kronor för fem år. Det skulle dessutom ha framstått såsom ett stort intresse att få till stånd ett större balanserat byte, vilket tillsammans skulle ha inneburit ännu större exportleveranser från Sverige. Ifall man då hade arbetat under så lätt-sinniga premisser som antagandet om en avsevärd import under de närmaste åren från Tyskland och om man dessutom inte hade räknat med att knapphetssituationen i vårt land skulle bli så svår, som den faktiskt har blivit, skulle den uppläggning av avtalet, som gjordes i juni 1945, verkligen ha kunnat försätta det svenska samhället i vissa svårigheter. Jag erinrar om att det inte var jag, som har blivit så klandrad för det nu framlagda avtalet, utan min företrädare och kollega i många avseenden, professor Ohlin, som då var handelsminister och hade ansvaret för uppläggningsen. Jag förmodar, att vi om vi hade ingått ett avtal på denna basis — om jag får fortsätta tankeexperimentet — nu hade fått ta ett samtal med våra vänner ryska vederbörande och klargjort för dem att något hade hänt, som gjort det naturligt, att vi rättade till avtalet, så att det i stället hade fått ungefär den form som det har i det i dag för riksdagen framlagda förslaget.

»Reservanterna» ha egentligen sagt mycket litet positivt om hur det avtal med Sovjetunionen skulle se ut, som de helt av hjärtat skulle kunna godtaga utan att behöva ägna större delen av sin argumentation åt att visa, att avtalet i fråga är felaktigt. Det har dock givits ett negativt besked på den punkten av högerledaren, herr Domö. Enligt mina anteckningar har han sagt, att om han hade varit med i regeringen, skulle han inte ha gått med på ett så omfattande avtal. Han har däremot inte antytt, huruvida han är övertygad om att i fall han hade suttit med i regeringen eller varit handelsminister, det skulle ha varit möjligt att genomdriva ett mer tillfredsställande avtal. Om herr Domö hade varit handelsminister, hade vi nog riskerat att stå här utan de möjligheter till en vidgad handel med Ryssland, som vi alla äro intresserade av, och utan detta handelsavtal, vilket ju, trots alla besvärligheter, även de flesta av herrarna inom de borgerliga partierna äro beredda att nu rösta för.

Herr Bergvall har, såvitt jag vet, inte gett oss någon föreställning alls om hur han menar att det avtal skulle vara beskaffat, som skulle helt tillfredsställa hans önskemål och dessutom vara sådant att vi kunde räkna med att

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

det skulle godkännas av den andra parten. Enligt mina anteckningar har han bara sagt, att läget nu är ett helt annat än vad han trodde det skulle bli för ett år sedan, vilket ju är intressant. Han har vidare kommit med det tvivelaktiga visdomsordet, att varje avtal bör grundas på det aktuella läget, en uppfattning som jag för min del absolut bestrider då det är fråga om ett avtal som skall omfatta en period av 5 å 6 år.

Jag har vidare i detta sammanhang antecknat ett par andra saker som jag något vill beröra. Det är fel, när man ger allmänheten den föreställningen, att vi här ha att göra med ett avtal där leveranserna på kredit äro dubbelt så stora som det balanserade varubyttet. Jag understryker, att ifall avtalet skulle komma att fungera på det sätt som vi hoppas, d. v. s. att kreditleveranserna bli relativt stora och det balanserade bytet blir vad vi räkna med, skulle under det första och måhända även under det andra året Sveriges export bli större på det balanserade byteskontot än på kreditkontot. För de senare åren däremot bör enligt planen exportleveranserna enligt kreditavtalet stiga kraftigt. Men det är också överenskommit mellan den svenska regeringen och den ryska, att man skall upptaga till övervägande hur det balanserade bytet skall kunna relativt stegras över den volym som är angiven för de första åren, d. v. s. 100 miljoner kronor i vardera riktningen.

Om mina anteckningar äro riktiga, har herr Ivar Anderson i dag på nytt rest frågan om de allmänna leveransvillkoren. Han har anmält, att han anser, att regeringen borde ha uppskjutit godkännandet av handelsavtalet i avvaktan på att en överenskommelse skulle ha nåtts mellan de svenska exportörerna och de ryska importörerna om de allmänna leveransvillkoren. Jag tänker inte upprepa de goda skäl, som utrikesministern redan vid ett tidigare tillfälle, då ett replikskifte om denna sak förekom, har givit för regeringens handlande. Men jag vill gärna begagna tillfället att säga, att det är regeringens ganska väl grundade förhoppning att denna fråga kommer att lösas. Den var det för övrigt på sitt sätt redan då avtalet godkändes av regeringen. Efter långgrandiga överläggningar om formuleringen av de allmänna leveransvillkoren har det nämligen givits ett ryskt anbud, och Sveriges allmänna exportförening har funnit sig kunna acceptera det ryska förslaget. Vi anse alltså, att här de facto en överenskommelse redan har kommit till stånd.

Jag vill också framhålla, att det hela tiden har varit regeringens bestämda politik att så mycket som möjligt avhålla sig från att delta i överläggningar om sådana ting där avtal böra slutas mellan ryska importörer och svenska exportörer å ena sidan och svenska exportörer och ryska importörer å andra sidan. Jag kan inte neka mig att säga, att när jag har följt diskussionen i denna fråga, har jag funnit en viss ambivalens, för att använda ett utländskt ord, på »reservanternas» sida. Ibland verkar det, som om man menade, att regeringen på ett kraftigare sätt skulle ha ingripit i avtalsslutandet, medan man vid andra tillfällen rent allmänt anser, att regeringen bör hålla sina fingrar därifrån. Jag ser, att herr Domö skakar på huvudet. Men om regeringen hade sagt till ryssarna, att vi inte ville ingå avtalet, förrän de kommit överens med exportföreningen om de allmänna leveransvillkoren, hade det faktiskt inneburet, att regeringen hade drivits in i diskussioner om denna sak.

Jag kan ta ett annat exempel. Det har riktats förbräelser mot mig för att jag under remissdebatten i andra kammaren framhöll, att det naturligtvis på svensk sida finns en moralisk skyldighet att i den mån möjligheter äro för handen — med de sista orden avsåg jag de reservationer som gjorts i fråga om arbetskraft och material — att verkligen kunna bjuda ryssarna att få göra upp om leveransavtal och kontrakt om kvantiteter av olika varor, så att planen

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

kan förverkligas. Jag tillade, att när vi således i viss mån ha en moralisk förpliktelse härvidlag, så ligger den förpliktelsen i högre grad på industrien än på regeringen. Jag har mött kritik för mitt yttrande, och man menar tydligen, att jag borde ha sagt, att den moraliska förpliktelsen finns på regeringens sida. Jag ber emellertid mina kritiker att observera, att ett dylikt yttrande från min sida skulle ha inneburit en invit att regeringen skulle ingripa i dessa ting. Med mitt yttrande åsyftade jag att försvara den väsentliga principen i vårt handelsavtal med Ryssland, vilken jag också har framhållit i propositionen och vilken även återfinns i utskottsutlåtandet, nämligen att det är fråga om ett ramavtal, inom vilket de särskilda affärerna skola göras upp med de olika svenska företagen.

Jag har vidare antecknat det mystiska ordet »påtryckningar». Efter att ha lyssnat till större delen av diskussionen i andra kammaren och fått debatten i första kammaren refererad för mig, måste jag konstatera, att några av de avslöjanden, som en del av allmänheten har ställt in sig på, icke ha förekommit. Jag har antecknat, att herr Domö har sagt, att det egentligen är en språkfråga, huruvida mina mellanhavanden med Asea skola betraktas såsom en påtryckning eller inte. För mig är det icke en påtryckning, utan det har varit ett fullkomligt naturligt och normalt led i det intresse för näringslivets förhållanden som man bör förutsätta hos en handelsminister. Jag vill smickra herr Domö med att säga, att jag föreställer mig, att om han hade varit i motsvarande situation och haft motsvarande ansvar, skulle han säkerligen inte ha underlåtit att ägna kapacitetsproblemet inom den starkströmselektriska industrien sin uppmärksamhet. Jag förutsätter, att herr Domö liksom jag skulle finna det naturligt och lämpligt i detta land, där vi ha ett så gott samarbete mellan regeringen och industrien, att i första hand vända sig direkt till ledningen för denna industri för att få ett samtal om förhållandena.

Jag har antecknat, att herr Bergvall har sagt — det är så juristiskt, att jag kanske inte förstår det — att det relevanta är att diskussionen om alternativen till utbyggnaden av Asea hade avförts från dagordningen redan innan industrikommissionens ordförande gjorde en hänvändelse till chefen för Asea. Det kanske först bör sägas, att den hänvändelse, som industrikommissionens ordförande gjorde, var en hänvändelse som han på eget initiativ verkställde i sin egenskap av ordförande i industrikommissionen. Det var en framställning av en art som han gör oavbrutet såsom en industriman som har fått detta viktiga uppdrag. Han gjorde förvisso icke sin hänvändelse på regeringens uppdrag, vilket han själv klargjort. Det må vidare vara att för honom och direktör Ericson de andra alternativen för en utvidgning av den elektriska industriens kapacitet äro avförda från dagordningen. Men någon liknande deklARATION från min och regeringens sida kan herr Bergvall inte få. Jag vill tvärtom säga, att jag är övertygad om att frågan om den elektriska industriens kapacitet i Sverige kommer att vara levande under många år framåt. Det är mycket möjligt att riksdagen snart nog kommer att få anledning att ta befattning med detta problem när det blir fråga om att avgöra, hur det tyska företaget AEG skall få fortsätta sin verksamhet.

Vi måste ju alla ha klart för oss, att det här är fråga om en industri, som varit en bärande svensk exportindustri. Den har tidigare exporterat en tredjedel av sin produktion, medan exportkvantiteten nu bragts ned till en tiondel. Det är vidare fråga om ett företag där man kan skryta med att man börjar bli belagd för fem, sex år framåt. Det är en industri som skall möjliggöra utbyggnandet av den vattenkraft som vi måste få fram om vi skola kunna ge den svenska industrien tillräcklig växtkraft under de närmaste åren. Det är en

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

industri som har stora gamla marknader över allt i världen och som har att räkna med en växande marknad utomlands därför att den tyska industrien nu är sönderslagen. Det är en industri som enligt min och jag tror alla sakkunnigas mening har en särskilt god marknad inte bara i Sovjetunionen, till vilket land den sedan gammalt varit leverantör, och Polen utan i hela Östeuropa. I det läget är det ganska uppenbart, att man förvisso inte kan resonera på det sättet som herr Bergvall, att frågan om en fortsatt utbyggnad av den elektriska industrien är avförd från dagordningen. Åtminstone vill inte jag betrakta som avförda från dagordningen alla andra alternativ än att Asea bör förbli det stora monopolföretag som ensamt skall svara för denna industri.

Det har kanske diskuterats alltför mycket i pressen om denna episod. Jag har desto mindre anledning att tänka mig, att det här kan ha varit fråga om några obehöriga påtryckningar, som jag aldrig har mött den betydelsen hos dem som jag har talat vid. Jag har sett i pressen, att herr Domö reste till Skövde för att fråga mig, varför jag inte förklarade mig närmare i remissdebatten här. Ifall någon under remissdebatten den 14 oktober skulle ha ställt denna fråga till mig, är det klart att jag hade kunnat ge den redogörelse jag givit i pressen. I fall herr Domö hade ställt den frågan till mig och om ingenting annat hade förekommit i saken, är det möjligt, att jag i min tur hade frågat herr Domö mera personligt, innan jag svarade, huruvida han var övertygad om att en diskussion på denna punkt skulle vara nyttig för det företag som det här är fråga om.

Jag vill inte dölja — det kan jag ju nu avslöja, eftersom indiskretionerna ha fortsatt — att jag inte tror att denna diskussion har varit till gagn för Asea och att den därmed också varit till skada för vårt land, eftersom Asea är ett så viktigt företag i Sverige. Hela saken är ju följande. På ett visst stadium övervägdes också flyktigt möjligheten av en väsentlig utvidgning av Aseas kapacitet, som skulle ha möjliggjort för Asea att tillfredsställa de ryska önskemålen i mycket högre grad än vad som sedermera överenskommit. Saken släpptes, eftersom det dels visade sig möjligt för Asea att leverera mer än vad man ursprungligen tänkt sig inom den kapacitet som Asea redan nu har och förutsättes få genom den normala utbyggnad, som ligger inom företagets planläggning, om ryssarna något förändrade specifikationen av sina order, och eftersom vi dessutom lyckades — vilket var mycket viktigt — komma fram till en överenskommelse med ryssarna, där leveranserna från Asea voro av relativt blygsam storlek i jämförelse med ryssarnas ursprungliga önskemål. Asea är trots allt ett företag som kommer att ha väsentliga svårigheter att uppfylla de moraliska förpliktelser som det har åtagit sig inte bara genom de uppgifter som företaget lämnat exportföreningen och industrikommissionen och vilka därifrån förmedlats till de ryska förhandlarna, utan som också lämnats vid företagets direkta förhandlingar med ryssarna. Aseas svårigheter bero bl. a. på att företaget fått in nya order från olika håll och vidare på att Asea haft särskilt besvärligt med arbetskraften. Det gäller naturligtvis för Asea att här få till stånd en rimlig uppgörelse med ryska vederbörande. Jag är, som sagt, inte övertygad om att det vidlyftiga talandet om en möjlig kapacitetsutvidgning, som en gång diskuterats på ett mycket preliminärt sätt men som Aseas chef nu avslöjat att företagets styrelse fattat beslut om, är till gagn för Asea vid denna kommande uppgörelse. Ifall industrimän sitta och preliminärt diskutera sådana ting med mig, skulle det inte kunna falla mig in att ge offentlighet åt vad som därvid förekommit, åtminstone inte utan att medgivande därtill på förhand lämnats från de berörda industrierna. Vi måste, herr Domö, respektera det faktum, att det finns vissa slags förhandlingar, planer

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

o. s. v. som måste bevaras såsom företagens legitima affärshemligheter. I den mån handelsministern, såsom naturligt är, blir indragen i sådana legitima affärshemligheter, är det förvisso icke hans rättighet att utan vidare släppa ut dem för att förvandlas till ankor i den folkpartistiska och konservativa pressen.

Jag har antecknat, att herr Ivar Anderson sagt, att beträffande »påtryckningar» i övrigt står uppgift mot uppgift. Jag förnekar att så är fallet. Ty jag betraktar det icke såsom en »uppgift», om tidningar i sina ledare göra påståenden och anklagelser, hur äreröriga de än äro, utan att göra det i konkret form och så detaljerat, att det finns möjligheter att dementera dem. Det var lätt för mig att dementera ankan i en uppsalatidning om att en viss företagare vägrades borrstålslicenser därför att han inte var i stånd att leverera till Ryssland. I det fallet var nämligen uppgiften så specificerad, att den kunde dementeras. Men när det kommer allmänna obestyrkta anklagelser för påtryckningar, ber jag herr Ivar Anderson såsom journalist ge mig rätt i att där har man inte rätt att säga, att »uppgift står mot uppgift». Jag vill samtidigt säga att det har varit relativt litet av sådana anklagelser i den tidning som han själv redigerar.

Bland de frågor som ställdes till mig av herr Domö var det en som, såvitt jag förstår, skulle gälla detta allmänna gebit, där det drivits vad jag en gång kallat sladderpanik. Om ni vilja ha ett mera mildt ord skulle jag kunna säga, att det har gjorts oriktiga allmänna lösa påståenden om vad olika regeringsmedlemmar under beredningar eller under samtal med industrimän ha haft för planer i fråga om arbetsmarknadspolitiken. Herr Domö ställer nämligen den frågan: finns det inga uttalanden från min sida om att regeringen skulle ha planer på att dirigera arbetskraft till ett visst företag? Vad som spökar här är naturligtvis dessa allmänna påståenden om att regeringen syftade till att tvångsförflytta 20 000 arbetare, skilja dem från familjerna och förlägga dem i baracker och påståenden om att regeringen hade planer på en tvångslagstiftning som skulle binda arbetare vid vissa yrken o. s. v. Jag gissar att det är denna allmänna, jag tillåter mig kalla det förtalskampanj, som här blivit antydd av herr Domö.

Jag måste svara ett bestämt nej på frågan, om herr Domö med den menar, att vi skulle ha syftat till någonting som skulle innebära tvång på arbetarna. Statsministern har inte bara tillåtit mig, utan direkt sagt att han skulle önska, att jag här, om denna fråga kom upp, berättade att jag i en allmän beredning, som vi hade i slutet av juni eller början av juli — långt innan dessa ting börjat diskuteras i samband med det ryska avtalet — gav uttryck åt en uppfattning som innebar motsatsen till tvång på arbetarna. Vid denna beredning diskuterades vissa då existerande bestämmelser rörande arbetsförmedlingen, som om man vill använda fula ord skulle kunnat sägas innebära en viss begränsning av arbetarnas rätt att flytta från eller till olika yrken. Jag hörde då till dem inom regeringen som livligast påyrkade en liberalisering av detta system, vilken som vi alla veta också kommit till stånd.

Jag skulle önska att vi här hade samma traditioner som i en del andra parlamentariska församlingar, så att jag till protokollet kunde lägga ett dokument, som jag funnit bland mina papper. Jag har i min hand en diskussionspromemoria angående det allmänna arbetsmarknadsläget som uppgjorts vid ungefär samma tidpunkt, i slutet av juni eller början av juli, och där vi för diskussion vid en mindre beredning skisserade de allmänna arbetsmarknadsproblemen. Jag påtar mig — det vill jag säga såsom inledning — mycket gärna den skulden, att jag, när jag visste, att jag skulle bära ansvaret för framläggandet av detta handelsavtal, ville ha alldeles klart besked om vad

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

detta avtal skulle innebära i fråga om materialåtgång speciellt på kritiska områden, såsom beträffande järnet, och vad det skulle innebära för vår arbetsmarknad särskilt under den närmaste tiden, som ju är utmärkt av stor knapphet. Såsom ett led i detta arbete uppgjordes denna diskussionspromemoria, där överhuvud taget alla tänkbara möjligheter att påverka arbetsmarknaden i önskelig riktning behandlas, inte bara med hänsyn till det ryska avtalet som bara är en liten detalj i en allmän knapphetssituation. Till stor tillfredsställelse men utan någon som helst överraskning finner jag, att bland de många idéer och tankar som redovisats i promemorian återfinnes naturligtvis inte tanken på tvångsförflyttning av arbetskraft. Jag skall inte ta tiden i anspråk för ett vidlyftigare referat av promemorian, men eftersom herr Domö ställt frågan, skall jag tillåta mig att efter anförandets slut sätta denna promemoria i hans hand.

Jag har kanske ännu en sak att säga beträffande detta kapitel om påtryckningarna, vilka glädjande nog inte har varit någon huvudpunkt under diskussionen i dag. Herr Domö och många med honom ha talat om oron i näringslivet. Herr Domö har sagt, att det har skapats en oro som måste skingras, och vidare att överallt där man känner varubristen känner man oro. Ja, mina herrar, varifrån kommer denna oro inom näringslivet? Jag tror nu visserligen att den är något överdriven. I den mån jag har kontakt med näringslivet, finner jag inte denna remarkabla oro. Men låt mig ställa frågan: kan denna oro inte möjligtvis bero på det litet hejdlösa sättet av herrarna att skriva och tala under valkampanjen? Vi böra göra klart för oss att det kanske farligaste med all överdriven propaganda är att man själv börjar tro på den.

Med detta tror jag mig ha svarat på de frågor som här ha framställts till mig.

Till slut kan jag inte underlåta att understryka att det som för mig är det väsentliga här dock är att riksdagen kommer att någorlunda enhälligt godta ett avtal, som jag tror har alla förutsättningar att bli en grundval för en stor och betydelsefull handel mellan oss och vår stora grannstat i öster. Trots det tal som här har förts av herr Domö och naturligtvis av herr Nordenson och av andra om den stora oron bland näringslivets män som speciellt riktar sig mot handelsministern och finansministern, så tror jag motsatsen. I den skrivelse, från industriförbundet och exportföreningen, som intagits i utskottets utlåtande, ser jag ett bevis för att jag har rätt i att det tvärtom finns en mycket stor enighet på industrihåll, att man vill göra sitt bästa för att denna handel skall kunna öppnas och bli fördelaktig och för att detta avtal skall kunna fyllas.

Vår arbetshypotes från regeringens sida måste i alla händelser vara att det är utomordentligt önskvärt och jag vill säga nödvändigt, inte bara med hänsyn till det ryska avtalet utan också till det i många andra hänseenden bekymmersamma läget, att ett förtroendefullt samarbete kommer till stånd mellan regeringen och myndigheterna å ena sidan och industrien och dess organisationer å den andra.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Bergvall**, som yttrade: Herr talman! Jag skall försöka att på de tre minuter, som stå till min disposition, bemöta handelsministern på tre punkter.

I två av de avseenden, i vilka han berört och angripit mitt anförande, har han rört sig med felaktiga citat. Det skall jag inte lägga honom till last, ty han var inte närvarande i kammaren, då jag höll mitt anförande, utan han har fått uppgifterna från annat håll. Jag måste emellertid konstatera, att jag

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

inte fällt det falska visdomsordet om att avtal skall avslutas med hänsyn till det aktuella läget. Det är någonting som jag med förlov sagt tycker är så dumt att det inte skulle ha fallit mig in att säga det. Jag har i stället sagt praktiskt taget det som handelsministern ansåg att jag borde ha sagt. Detta yttrade jag såsom en ingress till ett stycke i mitt anförande, där jag diskuterade vad som kan väntas komma att ske under de närmaste åren. Jag talade således inte bara om det aktuella läget utan även om utvecklingen sådan man kunde förutse den under den tid man överhuvud taget kunde överblicka.

Detta om den saken. Den andra punkten gäller aseafallet. Nu skall jag inte gå in på själva citatet. Jag vill bara konstatera, att handelsministern på den punkten gör sig skyldig till en liten tankeglidning, som det överraskar mig att finna hos en person som jag alltid ansett vara utrustad med ett skarpt intellekt. Mina uppgifter äro hämtade från kommunikén från utrikesutskottet, med ett undantag som jag redovisat här inför kammaren. När jag sagt att frågan om startande av konkurrenfföretag etc. avförts från dagordningen, talade jag inte alls, som handelsministern gjorde, om någonting som kan röra framtiden, utan jag talade om vad jag tror är ett faktum, nämligen att man i det då aktuella läget hade avfört saken från dagordningen, eftersom man hade en sådan knapphet på arbetskraft och material, att en utvidgning inte skulle möjliggöra ökade leveranser, utan nya fabriker bara skulle ha betytt att man delat på knapp arbetskraft och knappt material och inte på det sättet skulle ha fått någon ökad produktion.

Den tredje punkten, i vilken jag skall replikera handelsministern, rör vad som förekom i juni 1945. Jag kan bara konstatera, att den skildring av vad som skedde då, som lämnats av den nuvarande handelsministern, inte stämmer överens med den skildring av vad som skedde, som lämnats av den person som då var handelsminister. I denna situation förefaller det mig rent objektivt sett naturligt att fästa större avseende vid den skildring, som lämnats av den sistnämnde, som då bar ansvaret för de åtgärder som faktiskt vidtogos. Jag kan inte veta någonting om det, eftersom jag inte har tillgång till papperen. Men det förefaller mig vara det naturliga att se saken så, och är det riktigt, betyder det att korten inte, för att använda handelsministerns terminologi, voro bortspelade i juni 1945, utan spelades bort i det sista skedet.

Herr statsrådet **Myrdal**: Herr talman! Jag begriper inte vad herr Bergvall menar med tankeglidning från min sida på tal om aseafallet. Han säger att hans uppgifter komma från kommunikén från utrikesutskottet. I den skildrades, såvitt jag vet, ett samtal som industrikommissionens ordförande hade haft med direktör Ericson och angåvos vissa slutsatser som direktör Ericson tydligen dragit eller som Aseas styrelse hade dragit. Jag understryker, att industrikommissionens ordförande här handlat helt på eget initiativ såsom ordförande i industrikommissionen och att det är rimligt, att, ehuru ur hans synpunkter denna fråga var avförd från dagordningen, han ändå fann det vara ett intresse att liksom i många sådana situationer underrätta vederbörande och diskutera saken med industrien. Det är en väldigt lång serie av härledningar, som herr Bergvall skall göra, för att från dessa uppgifter komma fram till att regeringen hade använt några »påtryckningar».

Jag vet inte om hela saken är värd att man spiller så förfärligt många ord på den, men jag vill dock hänvisa till att industrikommissionens ordförande själv emfatiskt har understrukt, att hans samtal inte innebar några påtryckningar, och till att direktör Ericson, som ju bäst bör känna till saken, offentlig-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

ligen tog avstånd från de slutsatser i det hänseende som hade dragits i den herr Bergvall närstående tidningen Dagens Nyheter.

Om jag får tillåta mig en liten tankeglidning till, för att använda herr Bergvalls uttryck, skulle jag vilja säga, att det ju, ehuru det är rent spekulativt, kan tänkas, att direktör Ericson själv gjorde någon »påtryckning». Jag vet inte hur de ha det i hans styrelse, men det är möjligt att han försökte få över till sin egen uppfattning några litet mindre rörliga äldre herrar i styrelsen, som inte delade den inställning, som jag själv vet att direktör Ericson har, nämligen att Asea expanderar alldeles för sakt i den nuvarande situationen. Kanhända fann han det angeläget att använda detta samtal som påtryckning, men det må i så fall vara hans egen affär. Detta styrelseprotokoll — vars existens jag erfor först genom den kommuniké från utrikesutskottet, som blev nödvändig på grund av en mycket obehaglig och outredd indiskretion från utrikesutskottet — ger i alla händelser inget som helst belägg för några deklamationer om påtryckning från regeringen eller handelsministern.

Herr Domö erhöll nu ordet för kort gemäle och anförde: Herr talman! Man kan se denna fråga om påtryckningar från en annan sida. Jag kan vara med om att diskutera, huruvida det kan vara rätt och riktigt, att ett statsråd försöker utöva inverkan på produktionen i en viss riktning eller att få en viss produktionsgren utökad. Det kan vara delade meningar om den saken. Men det som i detta sammanhang förefaller mig egendomligt och som kan utsättas för kritik, är att herr Myrdal vill komma ifrån att han överhuvud taget har varit verksam på det sättet.

Herr Myrdal talar om förtroende och om att vi sagt att det råder oro. Det är riktigt att vi ha sagt det, och för att oron skall stillas kräves det, att herr statsrådet själv uppträder på ett sätt som inger förtroende. Nu är förtroendet rubbat, och det beror i högsta grad på statsrådet själv, om det skall kunna återställas.

Den största faran med propaganda, sade herr statsrådet, är att man till slut tror på den. Då vill jag säga att herr Myrdal, som propagerar så mycket, också löper stor fara.

Herr statsrådet Myrdal: Herr talman! Jag måste alldeles bestämt protestera mot den insinuation, som herr Domö gör, att jag försöker komma ifrån någonting som jag har gjort. Jag vill absolut inte att de resonemang, som jag hade med direktör Thorsten Ericson, skola betraktas som »påtryckning», och därmed menar jag obehörig påtryckning. Att den i regeringen, som närmast har ansvaret för näringspolitiken, söker verka för vad han anser vara riktigt, betraktar jag inte som »påtryckning». Själva tanken, att jag i denna sak skulle ha försökt komma ifrån någonting som jag har gjort, tycker jag inte herr Domö har anledning att tänka, och jag beklagar att den har blivit tänkt.

Herr Domö gjorde några reflexioner rörande det förtroende som finns inom industrikretsar till min ringa person. Man kan ha olika omdömen i den frågan. Jag vill bara säga att jag tror att de som jag representerar i och för sig lika litet som jag själv äro beredda att betrakta högern och dess ledare som den självklara talesmannen för näringslivet. Om herr Domö säger att jag saknar hans förtroende, är det ledsamt en kvällsstund som denna. Måhända kan jag återvinna det. Men jag kan också bära att inte ha hans och hans partis förtroende, ty jag förmodar att hela den socialdemokratiska regeringen saknar högerns förtroende.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Jag tror att påtryckningskapitlet kan sägas vara avverkat genom vad som nu förevarit. Man måste konstatera att resultatet för anklagarnas del är det magrast möjliga.

Herr Bergvall har flera gånger både i utskottet och annorstädes antytt att han sitter inne med väsentliga upplysningar i denna fråga, och i sitt första anförande i dag sade han att om det behövdes skulle han under den fortsatta diskussionen meddela dessa upplysningar. Jag måste konstatera, att trots att så många tillfällen sedan dess ha givits, herr Bergvalls upplysningar ha uteblivit.

Jag begärde ordet närmast med anledning av att både herrar Nordenson och Bergvall och herr Domö opponerade sig emot vad jag sade beträffande den anda, i vilken den här agitationen mot avtalet har förts. Jag sade att man kunde spåra vissa mot Sovjetunionen avoga stämningar bakom agitationen. Herr Nordenson sade att hos industrien finns det ingen ovilja mot Sovjetunionen. Jag har inte sagt att denna ovilja fanns hos industrien; jag påpekade tvärtom att många svenska industrier ha ända sedan novemberrevolutionens dagar haft mycket intima handelsförbindelser med Sovjetunionen. Däremot sade jag att man inte kunde undgå att anta att bakom de krafter, som ha dirigerat opinionen i denna fråga, finns det en sådan antisovjetisk stämning.

Herr Domö sade att han inte alls är kritisk mot Sovjetunionen. I så fall går han längre än jag, ty jag förbehåller mig att få vara kritisk mot mycket som Sovjetunionen företar sig. Men jag har sagt att den negativa inställning som har präglat inte bara denna agitation, utan överhuvud taget agitationen i landet i samband med de här sovjetavtalen, har påverkats av rövarromantiska komplex som finnas hos en stor del av vårt folk.

Herr Sandler har ju här erinrat om hur det gick till på 1930-talet. Då hade man ju förhandlat länge och väl, och till slut avbröt Sovjetunionen förhandlingarna just med hänsyn till det mot Sovjetunionen förolämpande sätt, på vilket diskussionen här i Sverige hade förts. Herrar Domö och Bergvall kunna väl inte bestrida, att den svenska opinionen den gången fördes på avvägar. Herrar Bergvall, Nordenson och Domö kunna inte få mig att gå från den uppfattningen, att denna anda har dykt upp igen i diskussionen kring detta avtal.

Herr Domö talade om Aseas polska affärer som jag hade omnämnt. Han sade att Polen är en gammal kund, som Asea naturligtvis måste försöka tillfredsställa. Men Sovjetunionen är också en gammal kund till Asea. Jag tror nästan man kan säga, att Asea var pionjären i fråga om svenska affärer med Ryssland efter revolutionen. Jag skulle därför tro att Asea har lika gamla och hedervärda traditioner och förbindelser på det hållet att bevaka som när det gäller andra länder. Jag har för min del bara sagt, att detta nya engagemang visar att Aseas produktionsförmåga inte är uttömd med de 110 miljoner som Asea har åtagit sig att bevaka i det här avtalet.

Herr Domö säger att ett företag inte kan släppa allt gammalt utan måste odla marknader åt olika håll. Det är alldeles riktigt, och det har också jag påpekat, men kan inte det resonemanget också gälla i fråga om Ryssland? Även den marknaden är väl någonting som kan odlas och upparbetas och bli vinstgivande. Nog får man väl säga att det är orimligt, att ett företag som Asea skall jämra sig i högan sky över att det måste sälja för 110 miljoner kronor till Ryssland under sex år, när det strax efteråt betraktar ett avtal med Polen på 50 miljoner kronor som en ren rutinsak som inte bereder några som helst svårigheter. Jag erinrar om att såsom herr handelsministern har påpekat Asea av hela sin produktion före kriget exporterade en tredjedel men för närvarande inte mer än en tiondel. Där finns alltså en mycket stor mar-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

ginal. Genom att fylla ut den kan Asea få plats med de 110 miljonerna till Ryssland och de 50 till Polen vid sidan därav.

Herr Bergvall talade ännu en gång om detta något mindre avtal, som han och de andra reservanterna skulle vilja vara med om. — Ja, jag använder alltjämt den där förlagade och oegentliga terminologien. Särskilt nu, sedan her von Heland på grundval av herr Sänders förslag till ny beteckning har invecklat sig i en halsbrytande fotbollsekvilibristik, som knappast pryder det här protokollet, använder jag den gamla, hedervärda beteckningen reservanter, även om den inte är alldeles bokstavligt riktig. — Handelsministern har här omtalat, att i andra kammaren ha reservanterna verkligen försökt tala om vad de mena med detta mindre avtal, men handelsministern har också upplyst om att de olika reservanterna hade olika uppfattning om vad de menade. Här i denna kammare har jag ännu inte fått något svar på vad herrar Bergvall, Nordenson och Domö mena med den där försiktiga beteckningen, om de mena 900 miljoner eller om de mena 500 miljoner — i senare fallet ha de ju prutat hälften. Man får väl anta att de mena någonting mitt emellan 500 och 1 000 miljoner, men eftersom herrarna tydligen inte äro ense och inte kunna ge något bestämt svar på vad som avses, får man väl anta att detta uttryck i det särskilda yttrandet inte är övervägt, utan att det bara är en sådan där slapphetsfras, som herrarna ha gripit till i brist på en verklig uppfattning i saken.

Herr von Heland har utvidgat det anatemat mot regeringen, som har förts fram i fråga om det här avtalet, till att gälla något mycket mer. Han säger, att kritiken gäller »regeringens hela aktivistiska handelspolitik», som innebär att vi sända till utlandet en massa varor, som vi själva behöva. Det är alltså inte bara fråga om ryssavtalet, utan också om alla andra avtal, där vi ha beviljat kredit åt olika stater — England, Norge, Danmark, Holland o. s. v. Jag tycker det är något sent att komma med detta nu. Herr von Heland har, om jag minns rätt, inte opponerat emot något enda av de tidigare avtalen, utan han har svält dem med hull och hår. Det är först nu, när det här nya avtalet kommer, som han upptäcker att han har varit missnöjd även med den föregående politiken, vilken han nu betecknar som aktivistisk. Man måste förutsätta att herr von Heland har fått en lidnersk knäpp på något sätt, men jag tycker inte att det hela går ihop med vad herr von Heland och andra från bondeförbundet ha yttrat tidigare vid olika diskussioner rörande dessa saker. Under början av den här diskussionen fick man närmast det intrycket, att bondeförbundet var villigt att svälja hela detta avtal. Det är först sedan folkpartiet och högern ha slagit in på sin nejståndpunkt som herr Bramstorp, herr von Heland och herr Gränebo ha upptäckt att de också äro missnöjda. Herr von Heland sade, att mindre krediter och bättre avvägda handelsavtal hade varit till fördel för den svenska landsbygden. Jag tycker att det är en smula lättvindigt att komma med en sådan karakteristik, och jag tror att den är till-svarvad för ögonblickets behov.

Jag vill understryka något som herr Ivar Anderson sade här på förmiddagen, nämligen att detta avtal kommer att få skulden för svårigheter i mängd, som ha helt andra orsaker än detta avtal. Ja, jag tror till fullo att så kommer att ske, och jag tror att det inte bara kommer att ske i misstag, utan kommer att fullföljas såsom en målmedveten politik från vissa partiets sida. Jag är glad över att man genom detta herr Ivar Andersons uttalande har fått antecknat till protokollet ett underkännande i förväg av den sortens politik, och det kommer att glädja mig om man även i fortsättningen har att räkna med högerns huvudorgan som en motståndare till ett så illojalt utnyttjande av detta avtal.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Ordet lämnades för kort gemmäle till herr **Bergvall**, som yttrade: Herr talman! Jag måste säga att jag inte riktigt förstår vad herr Åkerberg har fått en sak ifrån, som han har sagt åtminstone två gånger i dag, nämligen att jag vid olika tillfällen och senast i dag skulle ha yttrat att jag sitter inne med interna upplysningar, och att herr Åkerberg inte har lyckats få fram dessa. Jag har tvärtom i dag sagt att jag i stort sett inte har tillgång till några andra upplysningar i det här påtryckningsfallet än dem som lämnades inför utrikesutskottet. Det har jag sagt både nu och tidigare.

Vidare vill jag tillägga, att när herr Åkerberg försöker komma in på frågan om ett preciserande av vad »ett något mindre avtal» betyder, så tycker jag han har kommit in i en utomordentligt akademiskt betonad debattsituation. Herr Åkerberg förstår mycket väl vad som ligger bakom den tankegången. Skulle jag försöka precisera vad jag menar, så skulle det inte bli i kronor och ören, utan jag skulle precisera det på det sättet, att vi borde ha försökt åstadkomma ett avtal med hänsynstagande till de naturliga ekonomiska förutsättningarna här i landet för närvarande och under den närmaste framtiden. Om vi hade försökt fixera avtalets storleksordning på det sättet, så hade man inte behövt använda fullt samma energi som man nu har behövt förbruka för att pressa industriens leveranserbjudanden uppåt.

Herr Nordenson: Herr talman! Jag skall be att först få beröra en sak som här har tagits upp dels av herr Holmberg och dels senare av herr andre vice talmannen, nämligen det förhållandet, att Asea enligt tidningarna har upptagit förhandlingar med Polen. Man har här uttalat sin förvåning, en förvåning präglad av visst ogillande, över att Asea har kunnat göra detta samtidigt som företaget har hållit igen på sina åtaganden gentemot Ryssland.

Jag vill då erinra om att Polen är en gammal marknad, som Asea sedan länge har bearbetat, och att det följaktligen endast är helt naturligt att Asea i sina planer har förutsett, att man skulle försöka komma tillbaka till denna marknad. Det finns inte någon anledning att slå bort alla dessa planer därför att rysslandsavtalet har kommit på tapeten. Jag vill också understryka, att Asea arbetar på en utomordentligt bred front. De produkter, som fordras för det ryska avtalet, hålla sig inom en mera begränsad marginal, och det kan mycket väl vara så, att Asea till andra länder levererar huvudsakligen andra varor inom sin räjong, vilka inte äro så mycket efterfrågade. Svårigheterna att fullgöra leveranser till Ryssland kunna sålunda vara för handen oberoende av leveranser till annat håll, exempelvis till Polen.

Jag kan, herr talman, här inte underlåta att göra en stilla reflexion. När vi nu leva i planhushållningens tid så får man konstatera att det inte bara är riksdagen som har mycket svårt att planera sitt arbete — även regeringen har svårt att göra det. Jag begär inte att statsråden skola befinna sig i två kamrar på en gång, men jag tycker nog att de skulle kunna organisera det så att de hade rapportörer i den kammare de inte befinna sig i och att dessa rapportörer skulle vara så skickliga att de kunde rapportera riktigt. Jag konstaterar att herr Myrdal inte har tagit upp en enda av de anmärkningar, som jag riktat till honom, och att han har fått ett uttalande, som herr Bergvall gjort, felaktigt refererat för sig. Det är inte något särskilt bevis för regeringens kompetens att planlägga arbetet.

Det finns ju ingen anledning att gå djupare in på herr Myrdals uttalanden här, eftersom han nu inte är närvarande. Men det var några saker han berörde som jag tycker ha en mera principiell betydelse och som jag därför inte vill lämna alldeles opåtalda. Han återkom till detta, att avtalets utformning och

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

karaktär hade fastslagits genom förhandlingar år 1945, och han använde där uttrycket, att spelet i själva verket var bortspelat i juni 1945. Det är på den punkten jag förut har anmält och än en gång vill anmäla en bestämt avvikande uppfattning. När vi ha gjort offerter till sovjetregeringen både i slutet av 1944 och i mitten av 1945 och dessa ha avvisats, så ha vi därmed också friställts i fråga om omfattningen av de förpliktelser som vi rimligtvis kunna tänkas böra åtaga oss vid en förhandling, och det fanns således inte anledning att utgå från detta kreditavtal såsom en sak som vi voro ovillkorligen bundna vid. Jag anser att det hade varit riktigt att bedöma denna fråga med hänsyn till den situation som existerade år 1946 på våren.

Här har talats mycket om att detta avtal är så nödvändigt för oss med hänsyn till en kommande depression. Jag tror att det är värdefullt för oss att ha en möjlighet att anlita den ryska marknaden och att det kan komma att bli det ännu mera inom femårsperioden, men jag anser att man här helt och hållet har övervärderat denna ståndpunkt. Vi kunna ju säga oss, att även om vi få en depression i världen så finns det ganska många tecken som tyda på att våra varor äro av den art att de i alla fall komma att röna en icke obetydlig efterfrågan, och jag tror därför, att den depression vi kunna ha anledning vänta inte blir så svår i den meningen, att vi inte skulle kunna i viss omfattning sälja våra varor. Vad vi kunna få för priser för dem kan möjligen bli en annan sak. Men även om vi skulle få en rätt avsevärd arbetslöshet under en depression vill jag erinra om att vi dock ha mycket stora möjligheter att skapa sysselsättning inom landet. Vi ha ju inventerat vårt behov av byggnader — dels bostadsbyggen och dels byggen för jordbruket — och kommit till svindlande siffror. Jag vill då framhålla, att om vi tänka oss att en depression kommer och vi vilja skapa sysselsättning, så är väl frågan, om det inte är ekonomiskt bättre att vi låta våra arbetare bygga hus och producera varor som behållas inom landet än att vi skola producera varor som exporteras. Jag är benägen att säga, att en sysselsättning som går ut på produktion av varor och nyttigheter som stanna i landet är värdefullare än en sysselsättning som går ut på produktion för export. Jag tror således att man inte får alltför mycket överdriva nödvändigheten av ett avtal för att vi skola kunna upprätthålla sysselsättningen under en kommande depressionsperiod. Och det är inför dessa fakta som jag menar, att man på våren 1946 hade anledning att från svenska regeringens sida iakttaga återhållsamhet och en smula avvakta utvecklingen. Det kan hända att det skulle ha lett till ett visst dröjsmål i denna sak, men jag har den uppfattningen, att den andra parten i denna förhandling har så pass stort intresse av att få varor från Sverige att det finns en viss sannolikhet för att spelöppningen skulle ha kommit från det andra hållet, och då hade vi haft en starkare ställning. Detta är en sak som talar starkt för att man i våras borde varit återhållsam från svensk sida, och om så hade skett hade man inte skapat de bekymmer inför vilka vi nu stå.

Herr Myrdal säger, att det finns ingen oro i landet. Man frågar sig verkligen hur det är möjligt att representanten för näringarna i regeringen har så svag kontakt med dem som arbeta inom näringslivet, att han inte har kommit underfund med att det inom detta råder en verkligt allvarlig och bekymrad stämning. Han menar att detta inte har kommit till uttryck; skrivelsen från industriförbundet talar ju bara belåtenhet. Ja, då läser han den ganska egendomligt, ty där komma alla de svårigheter, som man väntar sig skola uppkomma, fram mycket tydligt. Att man inte breder på och offentligt talar om sin oro tycker jag man skall räkna näringslivet till förtjänst. Vi vilja inte föra detta alltför mycket till torgs, men jag tror, att med personlig kontakt är det

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

en mycket enkel sak att komma underfund med att man är djupt bekymrad för hur man skall kunna klara de leveranser, som det nu anses önskvärt att man presterar för att uppfylla det här avtalet. Det är skrämmande att finna, att herr Myrdal har så svårt att trots allt sitt vackra tal om sin kärlek till industrien och industriens män komma underfund med vad dessa innerst inne tänka.

Jag skall sist, herr talman, göra några reflexioner med anledning av den replik som herr Undén riktade till mig. Till undvikande av varje missförstånd vill jag säga, att när jag talade om de två departementschefer som närmast buro ansvaret för förhandlingarna här, syftade jag på de departementschefer som ha undertecknat de föreliggande propositionerna, alltså herrar Wigforss och Myrdal. Det är uppenbart att det omdöme jag fällde om dessa herrars sätt att handlägga denna fråga var en rent personlig betygssättning. Herr Undén menar nu, att jag saknar kompetens att fälla ett sådant omdöme därför att jag inte har tillhört utskottet och således inte kan vara tillräckligt informerad. Jag vill säga herr Undén, att utskottssekretessen inte är så utomordentligt vatten-tät att inte en intresserad riksdagsman kan få ganska fullständiga upplysningar, och jag vill påstå, att om man vill göra sig litet besvär med att på olika håll ta reda på vad som har hänt i samband med en fråga som denna kan man mycket väl nå en information som är tillräcklig för att man skall kunna bilda sig ett personligt omdöme om vad som i princip har skett i samband med frågans behandling. Vad jag gav uttryck för var att det är min personliga övertygelse, att om man vare sig från socialdemokratiskt eller borgerligt håll hade framfört andra personer att handlägga dessa frågor i ansvarig ställning, så skulle de i varje fall icke kunna ha skött saken sämre än de herrar som nu ha handhaft ärendet. Jag tror nämligen att man med till visshet gränsande sannolikhet kan våga påstå, att de skulle ha handlagt en så ömtålig fråga som denna med större försiktighet och återhållsamhet. Det är ju så, att försiktighet och återhållsamhet inte alltid präglar herrar Wigforss och Myrdals uttalanden och handlingssätt.

Herr Undén anförde som bevis på min ovederhöftighet, att ett avtal i alla fall kommit till stånd. Det skulle kunna ha skötts så, menade han, att inget avtal hade kommit till stånd, och det hade varit ännu sämre. Ja, jag undrar om herr Undén vid närmare eftertanke verkligen vill hålla fast vid den argumenteringen. Att ett avtal kommer till stånd kan naturligtvis bero på skicklig handläggning, men det kan också bero på motsatsen. Om den ena parten från början ger upp sina positioner därhän, att den andra får praktiskt taget allt vad den vill ha, har denne ingen anledning att göra annat än att acceptera avtalet. Ett avtal kan således, när det kommer till stånd, vara ett sådant bevis för att förhandlingarna från den ena partens sida ha skötts utomordentligt oskickligt. Jag vill inte gå in på vad som är fallet den här gången, men vad jag vågar påstå är att herr Undéns argumentering på den punkten inte är hållbar.

Betydelsefullare är hans framhållande av att riksdagen har accepterat detta avtal. Det är väl kanske därvidlag mindre betydelsefullt att hans eget parti troget har lystrat till Husbondens röst. Det betydelsefulla ligger väl i att borgerligheten har accepterat det. Men jag tror, att om herr Undén har lyssnat till debatten här skall han finna att orsaken till att de borgerliga accepterat det inte ligger i att man funnit att denna sak har skötts på något särskilt skickligt sätt, utan helt enkelt i att man har ansett att ett avslag skulle kunna framkalla tolkningar och konsekvenser som man anser skulle vara olyckliga, och jag vill också framhålla, att när man nu accepterat avtalet från borgerligt

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

håll så beror det i icke ringa grad på att utskottet har formulerat sitt uttalande så, att några av de ömtåligaste punkterna i avtalet blivit tillrättalagda. Det förhållandet, att riksdagen med anslutning från de borgerliga nu kommer att godkänna detta avtal, är således icke något bevis på att förhandlingarna ha varit väl skötta.

Herr Elofsson, Gustaf: Herr talman! Man måste bli litet betänksam, när man ser att detta handelsavtal, som omfattar en hel miljard, skall slutas med Sovjetunionen, då man vet vilken knapphet på förnödenheter vi ha inom landet. Det hade varit mycket angenämt om regeringen, innan detta avtal kom fram, hade kunnat lämna en redogörelse för vårt försörjningsläge. Detta är för närvarande ytterst prekärt och mycket sämre än det var under krigsåren. Det är omöjligt att skaffa ens reservdelar till en maskin, och skall man köpa någon elektrisk materiel tas beställningarna inte emot på kortare leveranstid än ett och ett halvt år. Då vi nu ha hört mycket talas om att Asea skall engageras kraftigt i detta handelsavtal, skulle jag vilja ställa en direkt fråga till regeringen: har regeringen för avsikt att vidtaga sådana åtgärder, att landets eget behov i första hand blir tillgodosett, innan alla de varor, som produceras inom landet och som så väl skulle behövas här hemma, skickas till utlandet?

Man talar om att man skall rationalisera, särskilt på jordbrukets område. Ja, vi äro beredda att rationalisera i den utsträckning det är möjligt, men om man skall kunna vidtaga en rationalisering måste det väl också finnas möjligheter att anskaffa de maskiner och den materiel som behövas. Det har nu under ett helt års tid inte funnits att tillgå ens ett rör till en vattenledning. Om man begär att få köpa sådana, svara firmorna att de inte kunna säga om de kunna leverera om ett eller två eller tre år. Detsamma är förhållandet när det gäller en hel del andra viktiga förnödenheter — jag tänker närmast på att för dagen spik knappast står att uppbringa. Men det har inte sagts någonting om hur man skall kunna avhjälpa dessa missförhållanden. Jag hade inte tänkt att deltaga i denna diskussion, ty det har debatterats så mycket om vad regeringen har företagit sig innan detta avtal kom till stånd, att det kunde vara onödigt att ytterligare förlänga debatten, men jag kan, herr talman, inte underlåta att ställa frågan till regeringen, detta på den grunden, att det dagligen och stundligen göres förfrågningar om hur man skall kunna skaffa materiel till olika ändamål, och man får alltid det svaret i kommissionerna, att tillstånd skall lämnas i den mån fabrikena kunna leverera varorna. När man då frågar, varför dessa inte tillverka de här varorna, får man många gånger till svar att de ha lagt om produktionen och tillverka andra förnödenheter. På så sätt framställas inte de varor, som behövas, i tillräcklig mängd för en förnyelse, särskilt när det gäller vår maskinella utrustning åtminstone på jordbrukets område.

Jag försökte i förra veckan — jag vill bara ta ett enda exempel — att få köpa en elektrisk motor. Jag fick till svar, att den kortaste tid denna kunde levereras på var ett och ett halvt år men att jag fick vara beredd på en leveranstid av kanske två eller två och ett halvt år. Då är det inte vidare tillfredsställande att man beviljar en miljardkredit för att varor skola tillverkas här i vårt land och skickas ut utan att landets egna behov bli tillgodosedda.

Jag hade gärna, herr talman, önskat yrka avslag på det här framställda förslaget, men jag skall inte göra detta, eftersom jag för min del anser att det är önskvärt att få ett handelsavtal med Ryssland till stånd. Men jag tror inte det är så, som herr Åkerberg i sitt anförande sade att han hade fattat det. Han sade nämligen att han hade fått den uppfattningen, att bondeförbundet från början var berett att godkänna det avtal, som nu ligger på kammarens

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

bord, men att vi hade ändrat ståndpunkt sedan vi hade hört högerns och folkpartiets talare. Handelsministern förklarade ju, att han tänkte sig att vi ville pruta kanske hundra miljoner. Ja, herr talman, om jag skulle göra en prutning på detta, skulle jag vilja gå så långt som till femhundra miljoner kronor. Om regeringen hade lagt fram ett förslag till avtal med Sovjetunionen, innebärande en kredit på cirka femhundra miljoner kronor, tror jag inte det hade mött så starkt motstånd som det nu framlagda förslaget har gjort. Men att yrka avslag på detta i närvarande stund vore ju bara en demonstration, och alldenstund det är min egen övertygelse att det är lyckligt för vårt land att få ett handelsavtal med Ryssland skall jag avstå från ett sådant yrkande.

Men, herr talman, jag skulle vara mycket tacksam om regeringen ville lämna en förklaring om vilka åtgärder den ämnar vidtaga för att motverka den brist på materiel, som förefinnes här i vårt land, och för att skaffa tillräckligt med arbetskraft för att behovet här i vårt eget land skall kunna tillfredsställas, då leveranserna i avtalet skola verkställas.

Herr Wetter: Herr talman! Mitt anförande skall inte bli långt. Jag skall inte uppehålla mig vid vad som varit, även om den kritik, som har riktats mot handläggningen av detta ärende, enligt min uppfattning är väl motiverad på många punkter. Jag vill i stället se framåt, och då såsom representant för näringslivet, icke såsom politiker.

Jag tror att utskottet har kommit sanningen mycket nära, när man säger sig icke betvivla att företagen komma att göra allt vad i deras förmåga står för att detta avtal skall fullföljas. Men, herr talman, det står dock klart för var och en inom näringslivet, att detta avtal är en mycket stor affärstransaktion, särskilt med hänsyn till de förhållanden, varunder vår produktion nu arbetar och som här av olika talare ha belysts.

Emellertid skola nu inom detta ramavtal de fria förhandlingarna börja, men man får då inte glömma bort att näringslivets män, som hålla på med export och även med sjöfart, nog äro vana att föra underhandlingar med handelspartner i olika länder men att de då i allmänhet stå på samma bas som dessa. Här gäller det däremot förhandlingar med en stat, en mycket stor stat.

Nu måste man ju förutsätta, att det från båda sidor måste finnas en god vilja att uppnå överenskommelser. När man exempelvis i avtalet från svensk sida har konstaterat, att de priser, som Sovjetunionen skall betala, icke skola överstiga de priser som utgå för svensk export åt annat håll, bör man också kunna förutsätta, att man skall finna förståelse för att samma reservationer, som en affärsman måste göra även förutom den kanske allmänna forcemajeureklausulen och som göras gentemot köparna i ett annat land, som få dessa priser, även skola kunna göras gentemot Sovjetunionen, ty en enskild affärsman kan dock icke ta risker, som äro större än vad det enskilda företaget anser sig kunna bära.

Nu gäller det emellertid att bringa detta avtal i hamn och till god fullbordan och att få någonting ut av det. Jag tror att företagarna komma att få mycket stort behov av det stöd från regeringens sida, som utrikesministern i sitt första anförande utlovade, och jag förmodar likaså att det kommer att bli ett mycket stort behov av det förtroendefulla samarbete, varom handelsministern också har talat. Men jag tror att det vore riktigt, att detta samarbete icke skedde på basen av vad som varit, utan efter en »ny giv», gärna utan vackra tal vid banketter eller hetsiga utfall i politiska valtal. Vad som behövs är ett samarbete baserat på verkligt förtroende, där vardera parten kan lita på den andra.

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

Herr talman! Efter vad jag har sagt är det tydligt att jag biträder utskottets hemställan, och jag gör det därför att jag tror, att detta avtal kan bli till gagn för vårt land.

Herr von Heland: Herr talman! Herr Holmberg tyckte att det var egendomligt, att ingen från de borgerliga partierna tidigare hade pekat på varuknappheten, utan att detta skett först i samband med det ryska handelsavtalet, och herr andre vice talmannen tyckte att det var något sent, när vi från det parti, jag representerar, överhuvud taget opponerade oss mot regeringens aktivistiska handelspolitik.

Jag vill erinra de bägge talarna om att jag redan i mitt första anförande påpekade, hur vi åtminstone sedan över ett år tillbaka ha gjort anmärkningar mot regeringens aktivistiska handelspolitik. Jag förmodar att statsrådet Myrdal tillåter mig att yppa, att när vi i våras här i första kammaren hade en lång debatt rörande just dessa handelsfrågor, så kom statsrådet Myrdal efter debattens slut fram till mig i korridoren och föreslog att jag skulle framställa en interpellation, så att vi en hel dag skulle bli i tillfälle att reda ut dessa handelsfrågor. Vi kommo emellertid till det resultatet, att tiden var för knapp. Riksdagen skulle snart åtskiljas. Och dessutom räknade vi med att kunna få den debatten i samband med behandlingen av det då redan bebadade ryska handelsavtalet. Men jag måste erkänna, att jag i dag inte har blivit mera klok än tidigare på hur regeringen skall kunna klara av alla de handelspolitiska avtal, som nu ha slutits, och kunna göra detta utan mycket stora svårigheter för det egna landet.

Jag vill också erinra herr Åkerberg om att vi även under valrörelsen hade en strid med socialdemokraterna om handelspolitiken. Från borgerligt håll borde man kanske beklaga, att inte det ryska handelsavtalet var klart före valet. Om det varit framlagt då, är jag övertygad om att valresultatet hade blivit ändå mera, jag vill inte säga tragiskt, men i alla fall tråkigt för socialdemokraterna än som nu blev fallet.

Jag är fullt ense med de övriga talarna i denna debatt om att vissa krediter, så som världen nu ser ut, äro nödvändiga. Men det är dimensionerna vi opponera oss emot. Jag vill ställa en direkt fråga till andre vice talmannen: är det inte fel att med sådana väldiga krediter stimulera en export under nu rådande brist på varor och arbetskraft? Jag trodde för min del att socialdemokraterna och vårt parti kunde vara överens om att man skall föra en konjunkturpolitik av det slaget, att staten ger sitt stöd med pengar under en lågkonjunktur, då stimulans verkligen behövs. Och framför allt trodde jag att handelsministern skulle vara med på den linjen, eftersom de uttalanden, som handelsministern och jag tillsammans ha varit med om att göra i planeringskommissionen, ju ha gett uttryck åt just en sådan konjunkturpolitisk uppfattning.

På mig verkar hela denna debatt rätt egendomlig. Jag kan inte erinra mig att jag i dag har hört någon talare, som egentligen har gillat detta avtal. Man har i stället försökt skylla på varandra. Debatten har gällt, vem som har spelat bort korten. Den nuvarande handelsministern har velat skylla på sin företrädare, och denne å sin sida skyller på den nuvarande handelsministern. Det förefaller alltså, som om ingen av de två handelsministrarna faktiskt gillar detta avtal. Enigheten på den punkten är ju alltid något som man kan konstatera. Samma inställning har också kommit till uttryck i utskottets utlåtande.

Nu skall jag inte gå in på frågan om vem som har börjat spela bort korten. För mig saknar den frågan i dagens läge betydelse. Man kan i alla fall konstatera, att samlingsregeringen inte fullföljde detta avtal, som ingen gillar,

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

men att den socialdemokratiska regeringen har gjort det. Och ingen kan väl begära, att riksdagen skall kritisera samlingsregeringen för någonting som den icke har fullföljt. Här i riksdagen måste vi i stället hålla oss till och kritisera vad som är ett faktum, nämligen det nu föreliggande avtalet.

Herr andre vice talmannen borde också inse att detta handelsavtal, som blir en klimax på alla tidigare handelsavtal, måste te sig särskilt oroande för det parti, som jag tillhör. Och varför? Jo, jag befarar att materialsvårigheterna främst komma att gå ut över landsbygdens folk och att även arbetskraftsproblemen komma att bli svårast för landsbygdens folk. Herr Wetter fäste i sitt anförande nyss mycket stort avseende vid det stöd, som utlovats av regeringen. Detsamma är fallet med den skrivelse från industriförbundet och exportföreningen, som finnes redovisad i utskottsutlåtandet. Det heter där: »Då de aktuella leveranssvårigheterna ytterst bottna i brist på arbetskraft, böra därför enligt vår mening de positiva åtgärderna från myndigheternas sida i främsta rummet taga sikte på åstadkommandet av ett förbättrat läge i detta avseende.» Detta är alltså en av de två punkter, där man önskar regeringens hjälp. Hur skall regeringen kunna bringa denna hjälp? Vi veta alla, att det praktiskt taget inte finns någon arbetslöshet i landet. Till och med de partiellt arbetslösa ha sugits upp. Man har talat om import av arbetskraft, men det har sagts att LO inte vill gå med på någon sådan import. Det har påståtts, att det inte är möjligt att få in någon lämplig arbetskraft o. s. v. Varifrån skall då den för industrien erforderliga nya arbetskraften tagas? Ja, där återkommer jag till vad jag sade i mitt första anförande: vi äro rädda för att landsbygden kommer att bli ändå mera utsugen på arbetskraft än den för närvarande är. Vi kunna befara, att det i många landsändar kommer att bli ännu mera ödebygder än det redan är. Det är där jag sätter in min kritik mot regeringen. Vi ha inte fått klarlagt, vad detta avtal betyder för vårt arbetskraftsproblem och hur läget för dagen ter sig.

Jag hoppas, att jag med denna replik har tillräckligt besvarat herr Åkerbergs frågor.

Herr **Arrhén**: Herr talman! Handelsministern fällde i sitt anförande nu senast det uttalandet, att man inte borde svartmåla det läge vi nu befinna oss i. Detta tycker jag är fullkomligt riktigt. Handelsministern sade vidare, att man inte bör träffa ett avtal på grundval av det aktuella läget, utan att man borde försöka se det hela på något längre sikt. Detta är å ena sidan synpunkter, som vi alla kunna och böra dela, men å andra sidan får man inte blunda för den verklighet, som här från olika håll har omvitnats. Den, som handlar annorlunda, handlar väl heller inte på ett klokt sätt.

Det handelsavtal, som vi nu stå i begrepp att godkänna, förutsätter, för att det skall komma någonting ut ur det, att vissa villkor bli uppfyllda, främst beträffande råvaror och i andra hand beträffande arbetskraften samt i tredje hand beträffande effektiviteten hos vår produktionsapparat, sedan de två första förutsättningarna uppfyllts.

Vad då först råvarutillgången angår, så ha under dagens lopp mycket pessimistiska uttalanden gjorts från olika håll. Jag erinrar om att även handelsministern därvidlag uttryckligen sade, att knappheten på råvaror för närvarande är synnerligen markerad. Vi ha här från olika håll fått vittnesbörd om att så gott som hela näringslivet lider under knapphet och brist. Det är naturligtvis möjligt, att en förändring i dessa avseenden kan äga rum under de närmaste två eller kanske tre åren, som i de sammanhang, vilka här komma i be-

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

traktande, äro de för oss mest intressanta. Men jag undrar, om man inte gör klockast i att icke överskatta de möjligheter, som dessa två eller tre år innesluta. Den värld, som nu ligger sönderslagen framför oss, är krossad och förödd på ett mycket hemskare sätt än efter krigsslutet 1918. Återhämtningen måste ta betydligt längre tid nu än efter förra världskriget. Det är därför knappast troligt, att vår råvarutillgång inom de närmaste två eller tre åren kommer att på ett tillfredsställande sätt fylla behoven för vår inhemska marknad eller sätta oss i stånd att exekvera de väldiga åtaganden, som våra handelsavtal ålägga oss.

Handelsministern talade likväl om att vi dock redan nu ha en ganska stor import, nämligen 75 procent av den normala. Det skulle vara värdefullt att få en uppgift om vari denna import består. Den består med säkerhet inte i tillräcklig grad av sådana varor, som i nuvarande läge ha verklig betydelse för vårt lands industrier. En stor del av den nuvarande importen torde i stället med största säkerhet vara av lyxbetonad art och hänföra sig till rena konsumtionsändamål.

Vad sedan beträffar arbetskraftsfrågan, så hänger denna samman med vårt befolkningspolitiska läge. Vi ha just nu passerat den milstolpe, efter vilken vi ha att förvänta att på fullt allvar bli konfronterade med följderna av födelsestrejken under 1920- och 1930-talen. Fram mot 1960 ha de produktiva åldrarna från år 1940 minskats med sammanlagt 400 000 individer, varav hälften män och hälften kvinnor. Samtidigt ökas de icke produktiva åldrarna med 200 000 individer. Detaljprognosen i detta avseende föreligger, som bekant, i en av statens offentliga utredningar från år 1945, nr 46. Detta förhållande har nyligen uttryckligen betonats i en intervju av statsrådet Mossberg, vilket i detta sammanhang torde vara värt att påpeka.

Det säges nu, att dagens handelsavtal skall vara en kortfristig affär på fem eller sex år och att de sjunkande barnkullarna, som vi ha att räkna med fram emot år 1960, därför inte betyda så mycket. Detta må vara sant, men det sjunkande antalet människor i de produktiva åldrarna under de närmaste femton åren kommer i varje fall att betyda mycket. Siffrorna visa klart, att de följande åren och framför allt 1950-talets första år komma att få sin prägel därav. Det avtal, som vi nu komma att avsluta med Ryssland, sträcke; sina verkningar över inte bara fem eller sex år utan mycket längre — man har talat om minst två år till, och perioden blir kanske ändå längre. Under denna relativt korta tid skärpes arbetskraftsbristen år från år på grund av minskningen i antalet individer inom de produktiva åldrarna.

För att skydda oss mot arbetskraftsbristen kunna vi vidtaga olika åtgärder. Herr von Heland har erinrat om att man diskuterar import av arbetskraft. Även därvidlag föreligger emellertid ett auktoritativt uttalande från regeringshåll av mycket färskt datum. Statsrådet Mossberg har nämligen yttrat, att någon arbetskraft från utlandet ej står att få. De nyligen utförda sonderingarna ha också givit ett negativt resultat. Jag ställer samma fråga som den föregående talaren: varifrån skall man då ta arbetskraft? Ja, den bör rimligtvis komma från det håll, där man tidigare varit van att ta den, nämligen från landsbygden. Följaktligen måste detta ryska handelsavtal verka som en oerhört stark sugpump på vår landsbygdsbefolkning.

Det har också sagts, att om vi kunna importera kol i större mängder, skulle en viss del av den arbetskraft, som för närvarande sysselsättes i våra skogar, lösgöras för att på ena eller andra sättet placeras i industrien. Men inte heller ett sådant argument har någon verklighetsgrund, eftersom vårt svenska skogsbruk behöver den nuvarande arbetskraften för att övervinna den eftersläpning,

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.
(Forts.)

som det lider av sedan krigsåren. För övrigt är det utbildad och icke okvalificerad arbetskraft, som behöves.

Dagens läge kännetecknas otvetydigt av följande förhållanden, vilket bekräftats av det uttalande, som nyligen gjorts av landshövding Thomson såsom ordförande i arbetsmarknadskommissionen.

Knappheten på arbetskraft är enligt detta auktoritativa uttalande för närvarande störst inom jordbruket. Sjukhusen ha också svårt. Hembiträden, serwitörer och springbud av olika slag — alltså de typiska ungdomsyrkena — förete nu en i förhållande till efterfrågan alltför ringa tillströmning. Detta är fullt logiskt med hänsyn till den befolkningspolitiska situation, i vilken vi för närvarande befinna oss. Likaså rapporteras brist på arbetskraft inom textil-, gummi- och metallindustrierna samt vid järnverken. Likaledes råder brist på kontors- och butikspersonal — också här är det fråga om typiska ungdomsyrken. I byggnadsfacket är det ont om folk, men här kan man reglera efterfrågan genom åtgärder från statens sida, närmast vid beviljandet av byggnadslov. Skogsägarna ha likaledes rapporterat brist på arbetskraft. Inte heller finns det folk för deltidstjänster inom textilindustrien och på sjukhusen.

Jag har velat erinra om detta allmänna läge, som ej är en säsongföreteelse, och andra ha gjort det före mig under dagens diskussioner i detta hus. Inom industrien råder eller kommer att alltmera skärpt råda en strid om arbetskraften. De, som ha råd, bjuda över, och de, som inte ha råd, få förgäves se sig om efter arbetskraft. Med säkerhet kommer bland annat vår svenska landsbygd att få sitta emellan. Överallt kunna vi konstatera brist, och i dylika lägen brukar ransoneringskravet inställa sig som en naturlig följd. Men utskottsutlåtandet förutsätter — och nu komma vi till en väsentlig punkt i frågan om detta avtal — att en dylik ransonering av arbetskraften ej får ske genom ingripande av regeringen för att tillgodose exempelvis arbetskraftsbehovet vid de industrier, som i första hand skola arbeta för exporten på Ryssland. Från remissdebatten i början av oktober månad erinrar jag mig, att statsrådet Ericsson yttrade, att det föreföll honom naturligt, att regeringen skulle ge anvisning på material för viss husbyggnad vid de järnindustrier, som äro av särskild vikt för vår export. Nu säges det emellertid, att exporten till Ryssland inte skall ha prioritet, och i så fall synes det mig klart, att de åtaganden, som det svensk-ryska handelsavtalet innesluter, bli ännu svårare att uppfylla. Jag anser givetvis, att det är av yttersta vikt, att den enskildes ekonomiska frihet hävdas, hans rätt att välja arbetsplats, yrke o. s. v. Men om resonemanget måste bygga på dessa grundvalar — och alla synas godtaga detta, tydligen även statsrådet Myrdal, som i sitt uttalande i dag även gav en garanti för hela regeringen — då blir det dubbelt svårare att infria de förväntningar, som vi genom avtalet ha väckt hos vår fördragspartner. Regeringens optimism från begynnelsen inför detta avtal blir då för mig fullständigt obegriplig.

Sådant läget nu en gång är, måste högsta möjliga grad av effektivitet inom vårt näringsliv eftersträvas för den apparat, som vi kunna sätta i gång. Tyvärr måste man nog säga sig, att så ej nu är fallet. Det byråkratiska kineeriet, varunder näringslivet och främst industrien lider, är sådant, att full effektivitet hindras. Läget i »planhushållningens» regi visar spår av planlöshet och tenderar i många fall — åtminstone att döma av de vittnesbörd man får från olika håll — till kaos. Här behövs det sannerligen ingripanden för att rationalisera och rensa upp. Därvidlag är man särskilt tacksam för de löften — om man får tolka det så — som ha givits av statsrådet Danielson. »Krångelsverige» måste efterträdas av ett mera effektivt system. Önskemål

Ang. godkännande av en handelsöverenskommelse med Sovjetunionen m. m.

(Forts.)

i den riktningen framfördes ju särskilt ostentativt i samband med Årosmässan häromdagen.

Om jag sammanfattar dessa tre synpunkter om *råvaran*, *arbetskraften* och *effektiviteten*, så blir resultatet av mina överväganden på alla dessa centrala punkter negativt, när det gäller det föreliggande avtalet. Jag är inte motståndare till ett handelsavtal österut. Man skulle i dagens politiska läge vara en dåre, om man ovillkorligen ville resa ett sådant motstånd. Om vi få ett handelsavtal med Ryssland, så skulle detta endast innebära, att gamla svenska traditioner ända ned till vikingatiden återupplivades. Men jag hade velat, att vi åtagit oss endast så mycket, som vi, efter vad jag förstår, kunna gå i land med och inte mera. Det hade nog också den andra parten varit mera betjänt av.

Det finns, herr talman, någonting, som har kallats den kulörta drömfabriken. Man har därmed åsyftat vår kolorerade veckopress och vad den frambringar. Regeringens *politiska drömfabrik* har nu begåvat oss med ett projekt i stil med de allt för expansiva förslag av inrikespolitisk natur, som vi vant oss vid under de senaste åren och som alla likna varandra däri, att de äro vackert och riktigt tänkta men dåligt uthärda verklighetens kalla vindar. Men vi få göra nu som förut och försöka göra det bästa av det, som alla — liksom i dag — dock tyckas veta vara omöjligt.

Jag kan, herr talman, i det förhandenvarande läget icke ge min röst för avtalet. Å andra sidan vill jag inte ställa ett avslagsyrkande, därför att jag dock vill ett avtal, om också av — som jag ser saken — mera verklighetsbetonad art. Jag vill också till dagens protokoll ha antecknat, att jag i valet mellan att rösta för utskottets utlåtande eller ett eventuellt väckt avslagsyrkande skulle ha nedlagt min röst.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 264, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets övertagande av vissa städers förpliktelser beträffande innehavare av befattningar, vilka vid upphörande av rådhusrätterna i samma städer komma att indragas, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 265, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående ändring i vissa delar av allmänna resereglementet den 27 juni 1929 (nr 210).

*Ang. vissa
ändringar
allmänna re-
sereglementet.*

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 325, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen godkänna vid propositionen fogat förslag till kungörelse angående ändring i vissa delar av allmänna resereglementet den 27 juni 1929 (nr 210).

Med förmälan, att utskottet icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag, hade utskottet i det nu föreliggande utlåtandet hemställt, att riksdagen måtte godkänna det vid propositionen fogade kungörelseförslaget.

Herr Nerman: Herr talman! Jag har inte väckt någon motion i samband med denna proposition, men då jag ser att en förändring i fråga om antalet traktamentsklasser från sex till fyra har gjorts, skall jag be att få rikta en värdsam fråga till utskottets ordförande eller eljest någon talesman för utskottet:

Ang. vissa ändringar i allmänna resereglementet. (Forts.)
vad är motiveringen till att bara minska antalet klasser från sex till fyra i stället för att helt enkelt inrätta en enda traktamentsklass? Demokratiseringen är begynt, men varför stannar man där? Det finns ingen motivering angiven. Förmodligen har man en motivering, men jag vore tacksam att få höra den.

På samma sätt undrar jag, varför man har behållit de tre reseklasserna i stället för att låta vederbörande generaldirektör eller banvakt åka som generaldirektören och banvakten få göra, om de äro riksdagsmän i samma andra klass.

Herr Nilsson, Bror: Herr talman! Jag kan inte uraktlåta att framföra betänkligheter mot att man här synes ganska snabbt sänka ersättningen till dem, som i tjänsten framföra egen automobil.

Här föreslås visserligen bara en sänkning från 40 till 35 öre per kilometer, men finansministern säger, att det kan övervägas, om man inte snart nog bör gå ned till 30 öre per kilometer, vilket han anser ungefär motsvara kostnaderna för närvarande. I vissa fall har Kungl. Maj:t gått ännu längre och för en del kategorier av resande statstjänstemän föreskrivit en ersättning av 32 öre per kilometer för tyngre bil och 25 öre per kilometer för lättare bil. Denna ersättning är så låg, att jag tror att den nätt och jämnt svarar mot kostnaderna, och risken för vederbörande tjänsteman är stor, att han icke får ersättning för kostnaderna för färden med den egna bilen. Jag kan inte förstå annat än att man gör orätt, då man beräknar dessa kostnader utan att taga i betraktande de besvär och olägenheter, som det för med sig att i tjänsten framföra egen automobil. Man uträknar mycket noga de fasta kostnaderna och driftkostnaderna etc. Och dessa beräkningar äro kanske alldeles riktiga, ehuru det är mycket svårt att göra dem; läget på bilmarknaden är ju till exempel mycket labilt för närvarande. Men man tar inte alls hänsyn till den omständigheten att den resande utför ett betydande arbete genom att framföra bilen och att det innebär en besparing för det allmänna, att en enda människa kan resa och utföra ett dagsverke i tjänsten mot det, att om en taxeaomobil begagnas, två människor utföra arbetet. Den, som i många år rest på ansträngande tjänsteresor, vet att det är en mycket stor skillnad på att ha en taxeaomobil till förfogande och att köra själv. Hur mycket mindre trött är man inte efter att ha varit ute åtta, tio timmar och gjort, låt oss säga fem, sex förrättningar — vilket många gånger är fallet — om man haft en chaufför som kört än om man gjort även chaufförens arbete och kört bilen själv. Att då vara så snål, att man räknar på tiondels ören, och att vara så rädd för att vederbörande tjänsteman skall få något öre för det att han kör själv, är enligt min uppfattning att gå för långt i sparsamhet från det allmännas sida. Det kan bli en bakläxa på detta, ty om vederbörande tjänsteman tröttnar, torde väl ingen kunna åläggas honom att ha egen bil, och vad blir följden av detta? Jo, följden blir att tjänstemannen åker i taxibil, varvid kostnaderna bli minst det dubbla, ty chauffören skall ha betalt inte bara för färden, utan även för väntetiden, och om färden är kort, blir kostnaden för bilen i alla fall stor, därför att klockan på taxibilen går, och det blir en stor summa, när kvällen kommer, på grund av väntetiden. Det betyder således stora besparingar för det allmänna att tjänsteinnehavaren håller sig med egen bil på sina tjänsteresor. Det är därför orätt att man skall vara så snål, att han närapå förlorar på att ha egen bil och får ta av sin många gånger fattiga lön för att göra dessa resor.

Jag hemställer vördsamt till finansministern att när den tiden kommer, då de fasta kostnaderna eventuellt ytterligare gått ned, ändå dröja något med att sänka ersättningen ytterligare, ty det är inte klokt, och det är inte rätt att göra det.

Ang. vissa ändringar i allmänna resereglementet. (Forts.)

Jag skulle medan jag har ordet, i detta sammanhang vilja påtala ännu en omständighet. I departementschefens yttrande står utsagt, att genom Kungl. Maj:ts beslut den 21 juni i år för vissa grupper av befattningshavare fastställts beräkningsgrunder, som giva lägre ersättning vid resa med egen automobil än de grunder, som fastställts i samband med 1942 års beslut om höjning av ersättningen för färd med annan automobil än taxeaomobil eller omnibus. När det gäller en bestämd grupp av befattningshavare, som jag känner närmare till, nämligen de som tillhöra egnahemsverksamheten, har detta beslut emellertid inte fattats förr än den 1 november. Beträffande de reseräkningar som ingivits efter den 1 juli, har vederbörande visserligen fått en förvarning, att ersättningen skulle komma att sänkas, men man har inte vetat, hur lågt den skulle komma att sjunka. Nu har det några dagar in i november kommit meddelande att de, som ha kört med mindre bil, få 25 öre i ersättning, trots att reglementet sagt att de skulle ha 40 öre. Det är inte honnett gjort mot vederbörande tjänstemän. Jag har velat påtala detta. Det vore rätt och billigt att de finge den ersättning, som författningen utlovar, till dess Kungl. Maj:ts beslut i saken föreligger.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Det föreliggande ärendet har, såsom framgår av propositionen, varit föremål för undersökning och utredning, och utskottet har inte funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förslag. Det har heller inte väckts någon motion i detta ärende av någon riksdagens ledamot.

Den fråga, som herr Nerman framställde, får man närmast svar på genom ett studium av propositionen och reciten i utlåtandet. Om det är några närmare detaljer, som inte utskottet kunnat ta reda på, får det bli departementschefens sak att svara på dessa.

Vi ha, som jag sade, vid vår granskning inte funnit någon anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förslag, och jag hemställer om bifall till utskottets utlåtande.

Herr Wagnsson: Herr talman! I anledning av herr Nermans fråga vill jag bara omnämna, att framläggandet av denna proposition föregåtts av förhandlingar mellan representanter för olika tjänstemannaorganisationer och statsmakterna. Något yrkande i den riktning herr Nerman här angivit framfördes vid detta tillfälle icke vare sig från personalrepresentanternas sida eller från representanterna för statsmakterna.

Herr Nerman: Herr talman! När tjänstemännen själva inte ha större anspråk på demokrati, har jag ingen vidare talan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 266, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner angående anordnande av lokaler för överståthållarämbetet;

nr 267, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde; och

nr 270, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 271, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde.

Punkterna 1—9.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Ang. vissa
provisoriska
kontorsbyggnader m. m.*

Punkten 10.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen dels bemyndiga Kungl. Maj:t att med Stockholms stad träffa avtal i huvudsaklig enlighet med en i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 4 oktober 1946 återgiven överenskommelse, dels ock till Provisorisk kontorsbyggnad vid Bolinders plan i Stockholm å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten anfört:

»I likhet med departementschefen finner utskottet angeläget, att nya lokaler plan enligt iordningställas för högsta domstolen. En förutsättning härför är att Gamla rådhuset i Stockholm snarast möjligt utrymmes av Stockholms stad och blir tillgängligt för ombyggnadsåtgärder. Stadens medverkan härutinnan är emellertid betingad av att kronan ställer lokaler till stadens förfogande under den tid, staden enligt avtal är berättigad använda rådhusbyggnaden. Byggnadsstyrelsen har nu föreslagit, att kronan med viss medverkan från stadens sida enligt en i ärendet träffad preliminär överenskommelse uppför en provisorisk kontorsbyggnad för tillgodoseende av stadens lokalbehov. Utskottet kan icke underlåta framhålla, att det måste te sig mindre ändamålsenligt att för så kort användningstid uppföra en provisorisk byggnad av här föreslagen storlek. Under för handen varande omständigheter har emellertid utskottet ansett sig böra tillstyrka det av byggnadsstyrelsen framlagda och av departementschefen förordade förslaget till överenskommelse. Utskottet tillstyrker sålunda Kungl. Maj:ts förslag och hemställer, att riksdagen må

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att med Stockholms stad träffa avtal i huvudsaklig enlighet med den i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 4 oktober 1946 återgivna överenskommelsen,

b) till Provisorisk kontorsbyggnad vid Bolinders plan i Stockholm å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor.»

I punkten 11 av förevarande utlåtande hade utskottet vidare, med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag, hemställt, att riksdagen måtte till Provisoriska byggnader för statens priskontrollnämnd och statens bränslekommission å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 1 600 000 kronor.

Slutligen hade utskottet i punkten 12 av samma utlåtande i enlighet med Kungl. Maj:ts därom gjorda framställning hemställt, att riksdagen måtte till Anordnande av vissa förvaltningslokaler å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47 anvisa ett investeringsanslag av 600 000 kronor.

Reservation hade vid var och en av punkterna 10—12 avgivits av herr *Mannerskantz*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att Kungl. Maj:ts förslag icke måtte av riksdagen bifallas.

Herr Mannerskantz: Herr talman! På denna och nästföljande två punkter har jag avgivit reservationer med yrkande att de av Kungl. Maj:t begärda anslagen, tillsammans 3,2 miljoner kronor, icke måtte av riksdagen beviljas.

Ang. vissa provisoriska kontorsbyggnader m. m. (Forts.)

Samtliga dessa tre anslagsposter ha det gemensamt med en del andra poster i de utlåtanden som just nu förevarit, att de redovisas under tilläggsstat. Det är principiellt direkt felaktigt att man använder tilläggsstaten så mycket som man gör, sedan kriget numera är slut och man inte kan säga att det föreligger ett omedelbart behov att göra utgifter utanför den ordinarie budgeten. Beträffande samtliga tre punkter gäller dessutom den generella anmärkningen, att de avse provisoriska anordningar, som för att vara provisoriska måste sägas vara mycket dyra. Det kan ifrågasättas, om man inte skulle kunna erhålla ungefär samma golvytor eller kubikmängder med ännu enklare utföringssätt, då det ju i samtliga fall är fråga om byggnader, som beräknas bli av mycket kort livslängd.

Det under punkten 10 berörda avtalet med Stockholms stad måste sägas vara för kronan ganska ofördelaktigt. Gamla rådhuset i Stockholm skall enligt ett markavtal mellan kronan och Stockholms stad tillfalla kronan och tagas i anspråk för högsta domstolens räkning, varför lokalerna omedelbart måste utrymmas för att planerade omändringsarbeten skola hinna utföras i tid. Detta kan dock inte ske, förrän fastigheten i kvarteret Glasbruket strax invid Stads- huset, således det nuvarande karolinska institutet, blir ledig och kan ställas till förfogande för Stockholms stad. Inom parentes kan jag nämna, att vi inom statsrevisionen konstaterat, att orsaken till att denna fastighet i kvarteret Glasbruket inte är färdig att utrymmas är att civila byggnadsutredningen genom sina åtgöranden försinkat färdigställandet av den nya byggnaden för karolinska institutet och alltså har även den saken på sitt redan förut ganska tyngda samvete. Men det hör kanske mindre till det nu föreliggande ärendet.

För att lösa denna fråga har nu Stockholms stad erbjudits lokaler i den byggnad, som är föreslagen att uppföras för en miljon kronor. I praktiken kommer väl byggnaden att överlämnas gratis till Stockholms stad och denna miljon vara avskriven på tio år. Det skulle således betyda 100 000 kronor om året. Det kan naturligtvis sägas, att de hyror, som man skulle få betala på den fria marknaden för motsvarande kvadratmetrar, skulle gå upp till den summan och väl det. Det är mycket möjligt, men jag tycker ändå att det är rätt onödigt att man skall skänka Stockholms stad denna byggnad. Det är inte säkert att man river den så med detsamma när tiden är ute. Jag förmenar alltså att avtalet är ganska ofördelaktigt för kronan.

När jag i utskottet frågade, om man undersökt, huruvida någon verkligt noggrann inventering gjorts över lokaler som kunde tänkas stå till disposition för den statliga förvaltningen här i Stockholm eller i dess närhet — ty man behöver väl inte med nödvändighet hålla sig i Stockholm med allting — eller över lokaler som disponerats på ett oförnuftigt sätt — i och för sig goda lokaler ha i rätt stor utsträckning använts och användas fortfarande av försvarsmakten såsom förvaringslokaler för materiel o. d. — fick jag till svar att man inte kände till någon dylik inventering. Jag är säker på att sådana lokaler finnas och att en omdisponering i vissa fall skulle kunna ske. Detta var den ursprungliga anledningen till att jag tyckte, att man kanske tagit litet för lätt på dessa saker. Jag har senare fått reda på att man inom kommunikationsdepartementet uppgjort en plan i detta avseende, men jag tvivlar på att man utnyttjat alla möjligheter att skaffa erforderliga lokaler.

Ett ständigt utvidgande av den statliga förvaltningsapparaten måste föra med sig allvarliga konsekvenser i olika hänseenden. Punkterna 11 och 12 i det föreliggande utskottsutlåtandet böra ge regering och riksdag en vink om detta. Det medför inte bara omkostnader i form av avlöning åt personal m. m., utan man får även tänka på de lokalbehov, som bli en följd av en våldsamt utvidg-

Ang. vissa provisoriska kontorsbyggnader m. m. (Foris.)
ning av den statliga förvaltningen, Jag har tyckt att det varit ett tillfälle att föra denna fråga på tal, när vi nu planera uppförande av dessa nya lokaler, vilka dock utgöra endast en del av den utvidgning som årligen förekommer.

Av de tre punkter, på vilka jag reserverat mig, kan jag möjligen säga att förslaget under punkten nr 12 har ett visst motiv för sig. De i de två andra punkterna berörda frågorna tycker jag borde ha blivit föremål för en noggrannare utredning. Ett avtal som det i den nu närmast föredragna punkten berörda tycker jag icke borde slutas av Kungl. Maj:t och kronan. Det är alltför ofördelaktigt. Det torde icke vara uteslutet, att man skulle kunna råda en avsevärd bot på svårigheterna genom att skära ned de kristidsförvaltande organen. Och därmed är jag inne på punkt 11 i utskottsutlåtandet.

Kan det vara riktigt att nu i elfte timmen bygga nya lokaler för kristidsorgan, som väl snarare borde avvecklas det ena efter det andra? Det gäller inte bara priskontrollnämnden och bränslekommissionen. Om livsmedelskommissionen till stor del nedlägger sin verksamhet, bli ju lokaler disponibla för andra ändamål. Jag tycker att man från kommunikationsdepartementets sida borde söka pressa övriga departement att hjälpa till så att man inte behövde vidtaga sådana stötande åtgärder som att ett år och mer efter krigets avslutande bygga nya hus för kommissioner av kristidskaraktär.

Det finns åtskilligt mer att säga i denna fråga, men jag tror mig med det sagda åtminstone delvis ha belyst orsaken till att jag för min del inte kunnat stillatigande finna mig i att det ena anslaget efter det andra av denna natur av riksdagen beviljas.

Jag ber att beträffande punkt 10 i förevarande utlåtande få yrka bifall till min reservation, vilket innebär avslag på Kungl. Maj:ts och utskottets hemställan.

Herr statsrådet Nilsson: Herr talman! Jag kan i och för sig förstå de av herr Mannerskantz anförda synpunkterna, i det att jag själv personligen anser att de åtgärder, som nu vidtagas, måste betraktas såsom nödfallsåtgärder. Redan ur estetisk synpunkt tycker jag att det är allt annat än tilltalande att man skall behöva tillgripa dessa barackbyggnader som nu föreslagits. Jag måste emellertid säga, att jag personligen befunnit mig i ett tvångsläge, när det gällt denna angelägenhet. Ett uttalande, som gjordes av herr Mannerskantz, skall jag utan vidare underskriva, nämligen beträffande byggandet av karolinska institutet. På grund av civila byggnadsutredningens ingripande måste man faktiskt här räkna med en försening och försinkning på tre å fyra år. Gamla rådhuset skulle, om icke denna försening inträffat, kunnat stå till förfogande, och man skulle därigenom i varje fall kanske ha kunnat undvika den ena av dessa barackbyggnader. Processreformen är emellertid beslutad gå i verkställighet den 1 januari 1948, och högsta domstolen måste under alla förhållanden ha lokaler. Stockholms gatukontor måste då utrymma Gamla rådhuset, men staten kan inte bara utan vidare kasta ut gatukontoret, utan måste ställa andra lokaler till förfogande. Vi befinna oss således i ett tvångsläge som ingenting är att göra åt.

Beträffande den inventering och den plan, som herr Mannerskantz efterlyste, kan jag meddela att jag reagerade på precis samma sätt som han gjorde nu, när denna fråga bragtes inför mina ögon. Jag sade mig genast, att vi måste göra en inventering dels angående de behov som föreligga, dels angående de möjligheter som finnas att anskaffa lokaler på annat sätt än genom att tillgripa denna nödfallsåtgärd. Jag har här i min hand en förteckning över lokalfrågor för statliga institutioner i Stockholm, som böra tillgodoses genom nybyggnader eller till- och ombyggnader. Däri upptagas 37 olika statliga insti-

Ang. vissa provisoriska kontorsbyggnader m. m. (Forts.)

tutioner. Dessa byggnadsfrågor äro emellertid icke aktuella för ögonblicket. Jag begärde emellertid dessutom att få en förteckning över de omedelbara behov som voro absolut ofrånkomliga, och jag kan försäkra herr Mannerskantz att jag obetingat måste komma till den slutsatsen att någonting måste göras. Sedan har jag personligen drivit den satsen, att man såvitt möjligt skulle bygga rejält. Jag har därför tryckt mycket hårt på att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen liksom luftfartsstyrelsen skulle få byggnadstillstånd till sina lokaler, och sådant har beviljats i de yttersta av dessa dagar.

Om vi se till kostnaderna för barackbyggnaderna, kan jag också ge herr Mannerskantz rätt i att de äro förhållandevis stora. Jag kan emellertid nämna att de hyror, som man för närvarande betalar och som äro en följd av det tyvärr rådande systemet på hyresmarknaden, äro orimligt höga, och om man jämför dessa hyror, som nu betalas, med de pengar, som vi här investera, och de avskrivningar som vi göra, är det ur ekonomisk synpunkt fördelaktigt att lösa frågan på här föreslaget sätt. Jag kan nämna att bara kostnaderna för de genom byggnadsstyrelsens försorg för statens räkning förhyrda lokalerna i Stockholm för närvarande uppgå till 2.3 miljoner kronor per år.

När det sedan gäller att undersöka möjligheten att utnyttja lokaler, som stå till militärernas förfogande, kan jag meddela att jag i anslutning till denna plan, som jag begärde, hemställde om en gemensam beredning med försvarsdepartementet, vid vilken byggnadsstyrelsen också skulle vara närvarande. Min avsikt var att söka pressa ut så mycket som möjligt av de militära myndigheterna. Detta har också lett till vissa resultat, bland annat att byggnadsstyrelsen, sedan Svea livgarde förflyttats till Sörentorp, bemyndigats att av fortifikationsförvaltningen förhyra vänstra kasernflygeln och sydvästra delen inom Svea livgardes kasernetablissemang. Dessa undersökningar, som fortsätta, gå ut på att man skall söka utnyttja de förut till de militära myndigheternas disposition stående lokalerna för dessa ändamål.

Sedan vi tillmötesgått de omedelbara aktuella önskemål, som det här är fråga om, genom att bygga dessa baracker, återstår det emellertid ändock 150 lokaler, som man ser sig vara tvingad att anskaffa inom den allra närmaste tiden. Även om jag tycker att den utväg, som här föreslagits, är mindre önskvärd — det kan jag försäkra herr Mannerskantz — tillkommer det mig att, sedan riksdagen fattat sina beslut beträffande utvidgningen av de olika institutionerna, söka anskaffa lokaler, icke att utröna orsaken till denna utvidgning.

Efter alla dessa undersökningar och alla dessa påtryckningar på olika håll har jag kommit till det resultatet, att det inte finns någon annan utväg än den som nu föreslagits. Jag är övertygad om att jag i detta fall kan två mina händer, och jag är också nästan övertygad om att om herr Mannerskantz hade befunnit sig i min situation, skulle jag ha kunnat överlämna tvålbiten åt honom. Och han skulle säkerligen ha tvingats att göra detsamma som jag gjort.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Vad angår den nu föredragna punkten i utskottets utlåtande skulle jag vilja säga, att vi funno det absolut nödvändigt att vidtaga sådana anordningar, att staten kunde få disponera Gamla rådhuset i Stockholm. Redan år 1940 träffades ju ett avtal därom mellan Stockholms stad och staten, och skall rättegångsreformen genomföras inom fastställd tid, måste sådana åtgärder vidtagas, att Stockholms stad får andra lokaler i stället för de lokaler i Gamla rådhuset, som staden enligt 1940 års avtal skall lämna till staten. Detta är just vad som avses med den provisoriska byggnaden på Bolinders plan.

Herr Mannerskantz har här upprepat samma fråga, som han framställde i utskottet, när detta ärende slutbehandlades in pleno, nämligen om det hade

Ang. vissa provisoriska kontorsbyggnader m. m. (Forts.)

verkställt någon inventering av lokalbehovet för statens räkning, så att man var på det klara därmed. Redan i statsutskottet redogjorde jag som svar på denna fråga för de upplysningar, som vederbörande utskottsavdelningar hade inhämtat, nämligen att statens sakrevision vid olika tillfällen under hand erhölet uppdrag att undersöka möjligheterna att utrymma av militära institutioner disponerade lokaler. Detta var en uppgift, som vi införfärdade under ärendets beredning. På vederbörande utskottsavdelning hyste vi samma betänksamhet, som herr Mannerskantz nu har givit uttryck åt. Statens sakrevisions utredning har givit vid handen att möjlighet till sådan utrymning för närvarande icke finnes, bortsett från möjligheten att utrymma ett eller annat rum. Därvid har man emellertid också förutsatt, att vissa lokaler i Svea livgardes kasernetablissemang å Östermalm skola tills vidare upplåtas till civil myndighet och att vidare genom en påskyndad utflyttning till Järvafältet av Svea artilleriregemente en del lokaler bli disponibla. Artilleriregementet har nu påbörjat utflyttningen — vilket ju också herr Mannerskantz omnämde. På grund av att statsförvaltningen nu har svällt ut så, som den faktiskt har gjort — genom den nya rättegångsreformen har behovet av lokaler ökat, och här ha vi i betänkandet ytterligare omnämnt ett på detta speciella område aktuellt fall — ha vi under den senaste vårriksdagen och även tidigare haft en sådan mängd byggnadsfrågor och lokalfrågor under behandling i statsutskottet, att vi under dessa ärendens beredning kommit underfund med att behovet av lokaler för det allmänna räkning är mycket stort.

Om man betänker vilka stora reformer som genomförts under loppet av några få år — t. ex. vägväsendets förstatligande, källskattens och folkbokföringens genomförande och inrättandet av åtskilliga nya ämbetsverk — så förstår man att sådana reformer kräva lokaler, på samma gång som de också kräva arbetskraft. Vi ha därför inte kunnat motsätta oss de här föreslagna åtgärderna för att täcka den lokalbrist, som faktiskt föreligger, i synnerhet som vi, vilket jag tidigare sagt, under hand ha inhämtat uppgift om att resultaten av vissa undersökningar, som ha gjorts beträffande möjligheten att på annat sätt anskaffa erforderliga lokaler, icke kunna sägas vara tillfredsställande.

Kommunikationsministern har nu varit vänlig att besvara herr Mannerskantz frågor genom att lämna upplysningar, som också belysa det spörsmål, som här avhandlas. Utskottet har funnit att här föreligger ett behov, som måste täckas, och det har inte kunnat göra annat än tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag, varför jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Mannerskantz: Jag har varken i utskottet eller här begärt att få reda på lokalbehovet, utan min fråga har gällt lokaltillgången, alltså vilka lokaler som funnos att tillgå bland annat här i Stockholm och som icke nödvändigtvis behövas för den militära förvaltningen eller andra ändamål. Jag är ännu i denna stund förvissad om att det går att leta reda på många sådana outnyttjade utrymmen, omfattande rätt många kvadratmeters yta, som det troligen inte är så lätt att få tag på, såvida man inte särskilt söker efter dem.

Jag har också frapperats av att se med vilken utomordentlig saktfärdighet och långsamhet man ibland äntligen lyckats få en lokal överflyttad från en förvaltningsmyndighet till en annan, och jag har i annat sammanhang haft samtal med representanter för byggnadsstyrelsen, som ha sagt, att de måste föra långvariga förhandlingar, ja, nästan en kamp, med andra förvaltningsmyndigheter, innan de lyckas få tag på sådana lediga utrymmen och kunna få disponera dem. På det sättet tar det ju lång tid, innan lokaler, som blivit lediga, kunna disponeras för andra ändamål. Emellertid finnas, som sagt, rätt stora utrymmen disponibla för provisorisk användning. Dessutom torde obser-

Ang. vissa provisoriska kontorsbyggnader m. m. (Forts.)

veras, att det verkar, som om ingen skulle vara intresserad av att få disponera de lediga kasernutrymmena, fastän lokaliteterna där äro ganska goda — det gäller t. ex. gymnastiksal, matsalar och samlingsrum m. fl. — som äro nästan bättre än de lokaler som bestå av små rum; under alla förhållanden har man där dock värme, fönster och tak över huvudet.

Jag tycker man skulle försöka få användning för dem genast, så att man åtminstone inte behöfde tillgripa sådana här åtgärder för kristidsorganisationerna.

Å andra sidan vet jag ju mycket väl, att det finns svårigheter och att statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet har det mycket besvärligt, när man kommer stormande från alla håll, men jag skulle dock vilja ge honom det rådet att försöka vara litet snäv och sträv vid sådana tillfällen — det kanske kan hjälpa i någon mån — och dessutom bedriva ett ännu noggrannare detektivarbete, när det gäller uppspårande av lokaler, vilka äro otilfredsställande disponerade, som fallet är för närvarande.

Jag hoppas också, att det inte är så med dessa ärenden — det skulle väl ha märkts — som det förhåller sig med det ärende, som avhandlas i statsutskottets utlåtande nr 267 om montering och transport av baracker för fångkolonier. De barackerna voro transporterade och uppsatta långt innan propositionen var avlämnad, och där hade man således knappast haft någon möjlighet att påtala att förfarandet var felaktigt — eventuellt hade man då fått anslå särskilda medel för att flytta tillbaka dem igen. Sådant förekommer för mycket nu för tiden, och det bör inte ske, i synnerhet när man kan använda tilläggsstaten, som just är till för att man skall kunna undvika sådant. Nu hörde ju inte den saken under sjätte huvudtiteln, och beträffande de byggnader, som avses i punkterna 10 och 11 här, ligger det väl inte så till, möjligen däremot beträffande punkt 12, ty man vet ju aldrig när det göres provisoriska ändringar i en massa förvaltningslokaler.

Herr talman! Jag skall inte ställa till med någon votering på punkt 10, men på punkt 11 är jag starkt frestad att göra det.

Herr statsrådet Nilsson: Herr talman! Jag kan ånyo försäkra herr Manner-skantz, att vi komma att pressa de militära myndigheterna, när det gäller framtvingande av lokaler, i den mån dessa inte oundgängligen behövas för militära ändamål. Som jag förut erinrat om, ha vi haft gemensam beredning med försvarsdepartementet, och vi komma inte att släppa taget. Men oavsett detta befinna vi oss i det läget, att sedan vi vidtagit de föreslagna åtgärderna, saknas det ytterligare 150 lokaler, som omedelbart måste anskaffas, så att vi komma nog att använda de nu av militärerna disponerade byggnaderna i full utsträckning.

Erinras bör dock om att gymnastiksalarna och de övriga stora rummen inom kasernerna i regel äro mindre lämpliga som arbetslokaler. Är det fråga om sådant arbete, som en mängd människor kunna utföra utan att störa varandra, kunna lokalerna användas, men om de skola uppdelas, få de, som arbeta där, inte direkt belysning. Om man ser det ur personalens synpunkt och ur arbetssynpunkt äro dessa lokaler således icke särskilt ändamålsenliga. Ur personalens synpunkt äro barackerna trots allt mera ändamålsenliga.

Som jag redan sagt, kan jag alltså försäkra herr Mannerskantz, att allt skall göras och har redan tidigare gjorts för att inventera, inte bara lokalbehovet, utan även de eventuellt tillgängliga lokaler, som kunna ställas till förfogande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag

Ang. vissa provisoriska kontorsbyggnader m. m. (Forts.)
 å vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 11.

Herr Mannerskantz: Jag ber att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Jag ber att få påpeka, att, som det står i reciten till utskottets yttrande, det enligt byggnadsstyrelsen erfordras 260 rum ytterligare för att täcka det ifrågavarande lokalbehovet, och om man läser propositionen, förefaller det ju som om det skulle vara ett trängande behov.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de därunder förekomna yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu förevarande punkten hemställt samt vidare på avslag därå; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 12—17.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 272, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 274, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser eklestistikdepartementets kapitalbudget; samt

nr 277, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående träffande av avtal med de enskilda försäkringsanstalterna om framtida övertagande från statens sida av vissa krigsförsäkringar m. m. jämte en i ämnet väckt motion.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 17—19 §§ lagen den 19 maj 1944 (nr 219) om djurskydd; och

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anmälades statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 489, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av lokaler för överståthållarämbetet; och

nr 490, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning, beträffande förslaget nr 489, att utskottets hemställan i utlåtande nr 266, samt, i fråga om förslaget nr 490, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 271 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades utrikesutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 492, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner angående godkännande av mellan Sverige och De Socialistiska Rådsrepublikernas Union träffad handelsöverenskommelse m. m. samt angående godkännande av mellan Sverige och De Socialistiska Rådsrepublikernas Union träffat kreditavtal.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 12 bifölles även av andra kammaren.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 10.49 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 16 november.

Kammaren sammanträdde kl. 2 eftermiddagen.

Herr statsrådet *Quensel* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 374, angående bidrag till reparation av Västerås domkyrka;
nr 375, angående befrielse i vissa fall från skyldighet att återbetala för mycket utbetalta löne- och pensionsbelopp; samt
nr 376, med förslag till lag om ändrad lydelse av 17 kap. 6 och 12 §§ handelsbalken.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 491, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående ändrad lydelse av 9 § lagen den 6 juni 1930 (nr 251) om kommunalstyrelse på landet, m. m.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 495, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets övertagande av vissa städers förpliktelser beträffande innehavare av befattningar, vilka vid upphörande av rådhusrätterna i samma städer komma att indragas, m. m.;

nr 496, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser ekklesiastikdepartementets kapitalbudget; samt

nr 497, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående träffande av avtal med de enskilda försäkringsanstalterna om framtida övertagande från statens sida av vissa krigsförsäkringar m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 362, angående försäljning av kronan tillhöriga markområden i Karlsborg m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 364, med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående bankaktiebolags inlåning.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 365, angående anslag till samarbetskommittén för byggnadsfrågor; och
nr 366, angående inköp av fastigheter för generalkonsulatet i San Francisco.

Föredrogs och hänvisades till utrikesutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 367, angående godkännande av en mellan Sverige å ena, samt Amerikas förenta stater, Frankrike, Storbritannien och Norra Irland å andra sidan verkställd skriftväxling rörande tyska tillgångar i Sverige m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner: nr 368, angående ersättning till Sveriges riksbank för viss förlust; och nr 369, angående bidrag till den internationella flyktingkommittén m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 370, angående provisorisk reglering av viss förlust i Sveriges riksbank.

Föredrogs och hänvisades till utrikesutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 371, angående godkännande av vissa ändringar i konventionen angående internationella utställningar.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 372, med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen den 31 december 1945 (nr 896).

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 373, angående anslag till bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 374—376.

Herr *Johanson, Karl Emil*, väckte en motion, nr 389, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till åtgärder för utökning av vinterproduktionen av tegel.

Motionen bordlades.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtande nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om kommunal fondbildning m. m.;

statsutskottets utlåtanden:

nr 268, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 273, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser ekklesiastikdepartementets driftbudget, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 276, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 278, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av fastighet i New York;

nr 279, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad disposition av vissa marinens anslag;

nr 280, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den ekonomiska försvarsberedskapens framtida organisation m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 281, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för statsbidrag till kuratorsverksamhet i abortförebyggande syfte m. m.; och

nr 282, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till personer, som ådragit sig skada eller sjukdom i flyktingverksamhet m. m., jämte i ämnet väckt motion;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2 § förordningen den 22 december 1939 (nr 877) om skatt å kaffe, m. m., jämte en i ämnet väckt motion;

första lagutskottets utlåtande nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för försvaret; samt

andra lagutskottets utlåtande nr 43, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.06 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.